

TYÖTTÖMYYSKASSAAN KUULUMATTOMAT – MIKSI VAKUUTUS EI KELPAA?

Susanna Grimm-Vikman

Topsos - Sosiaalivakuutuksen ammatillinen lisensiaattitutkimus

Sosiaalitieteiden laitos

Turun Yliopisto

Marraskuu 2019

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

SUSANNA GRIMM-VIKMAN: Työttömyyskassaan kuulumattomat - miksi vakuutus ei kelpaa?

Ammatillinen lisensiaattitutkielma, 86 sivua, liitteet 16 sivua

Sosiaalipolitiikka

Marraskuu 2019

Suomen työttömyysturvajärjestelmä ja sen historiallinen erityispiirre, vapaaehtoinen tulosidonnainen vakuuttautuminen, on koko työttömyysturvan reilun sadan vuoden historian ajan ollut keskeinen keskustelunaihe yhteiskunnassa. Sille löytyy puolustajia, joiden mukaan vakuutus on jo nykyisellään avoin kaikille, mutta myös vastustajia, jotka näkevät järjestelmän epäoikeudenmukaiseksi. Molemmille edellä mainituille näkökohdille löytyy perusteluja sekä puolesta että vastaan. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, keitä ovat he, jotka eivät ole vakuuttaneet itseään työttömyyskassassa työttömyyden varalta.

Tutkimuksen aineisto on Taloustutkimus Oy:n puhelinkyselyn perusteella muodostettu aineisto, joka aineiston rajaamisen jälkeen oli 1 367 henkilöä. Näistä 272 henkilöä ei ollut vakuuttautunut työttömyyskassassa. Tavanomaisten taustakysymysten lisäksi kyselyyn vastanneilta kysyttiin rationaalisen valinnan teorioihin pohjautuvia kysymyksiä vastaajien mielipiteistä työttömyyskassaan kuulumisen hyödyistä, työttömyyden uhasta, työhistoriasta ja työttömyysturvasta. Tutkimusmenetelminä käytettiin pääkomponenttianalyysia, ristiintaulukointia ja binääristä logistista regressioanalyysia.

Mielipidekysymysten perusteella muodostettiin kyselyyn vastanneiden taloudellista turvallisuuden tarvetta ja koettua työttömyyden uhkaa kuvaavat uudet muuttajat, jotka kuvaavat vastanneiden preferenssejä. Preferenssejä kuvaavien ominaisuuksien ristiintaulukoinnilla työttömyyskassaan kuulumattomat jaettiin ryhmiin analyysia varten.

Tutkimuksen tulosten perusteella on hyvinkin mahdollista, että suurelle osalle työttömyyskassaan kuulumattomista työttömyyskassan jäsenyyden ulkopuolelle jättäytyminen on rationaalinen ratkaisu henkilön preferensseillä mitattuna. Työttömyyskassaan kuulumattomista muodostettiin prefenssien perusteella ryhmät ”itsevarmat” ja ”alivakuutetut”. ”Alivakuutetut” kokevat taloudellisen turvallisuuden tarvetta, mutta tästä huolimatta eivät ole vakuuttaneet itseään. ”Alivakuutetut” vastaavat aiempien tutkimusten tuloksia, joiden ryhmään kuuluu paljon nuoria, työelämään vielä kiinnittymättömiä henkilöitä, jotka uskovat taloudellisen tilanteensa paranevan. Lisäksi ”alivakuutetusta” joukosta on tunnistettavissa yrittäjät. ”Itsevarmat” eivät koe työttömyyden olevan omalla kohdalla todennäköistä eivätkä myöskään koe tarvitsevansa työttömyyskassan tarjoamaa turvaa työttömyyden varalta. ”Itsevarmat” ovat kiinnittyneet työelämään ja heillä on harvemmin työttömyyttä työhistoriassaan työttömyyskassaan kuuluviin nähden. ”Itsevarmojen” tulot ovat vain hieman työttömyyskassaan kuuluvia alemmat eivätkä he odota taloudellisen tilanteensa muuttuvan. ”Itsevarmat” ovat useammin miehiä ja he ovat nuorempia kuin työttömyyskassaan kuuluvat. Myös tässä ryhmässä oli huomattavan paljon yrittäjiä, myös ryhmään ”alivakuutetut” nähden.

Asiasanat: työttömyysturva, työttömyyskassa, työttömyyskassaan kuulumattomat, rationaalinen käyttäytyminen

Kiitokset

Suurimmat kiitokset kuuluvat työn ohjaajalle, tutkimusprofessori Olli Kankaalle, joka omista kiireistään huolimatta jatkuvasti ehti antaa rakentavaa palautetta, eteenpäin vieviä ehdotuksia ja esitti tarkentavia kysymyksiä. Suuret kiitokset myös muille ohjaajilleni, TOPSOS-professoreille Mia Hakovirralle, Minna Ylikännölle ja Milla Salinille kannustuksesta, tutkimuksen kommentoinnista ja asiantuntija-avusta. Lämmin kiitos kuuluu myös perheelleni tuesta ja kotiaskareiden hoidosta, jotka mahdollistivat tutkimukselle tarvittavan ajan löytymisen. Kiitos työnantajalleni sosiaali- ja terveysministeriölle topsos-koulutukseen osallistumisen mahdollistamisesta, ohjelmaan osallistuvien työkavereiden tuesta sekä erityiset kiitokset Esko Salolle aiheen valinnasta niin, että siitä olisi käytännön hyötyä ja Marjaana Maisonlahdelle työn loppuvaiheessa arvokkaista kommenteista ja pohdiskeluavusta. Kiitos kuuluu myös topsos-opiskelukavereille opponoinneista, seminaareissa esitetyistä kommenteista ja vertaistuesta, jotka kaikki auttoivat työn työstämistä eteenpäin ja antoivat vertaistukea hetkellisten esteiden ylittämässä.

Sisällys

Kuviot	6
1 Johdanto	1
2 Suomalainen työttömyysturvamalli	5
2.1 Työttömyysvakuutuksen alku Suomessa ja muissa maissa	5
2.2 Peruspäiväraha tulee osaksi suomalaista työttömyysturvaa.....	8
2.3 Työttömyysvakuutuksen järjestämistapa ja etuuden saamisen ehdot	12
2.4 Suomen työttömyysturvajärjestelmä ja sen rahoitus.....	15
2.4.1 Työttömyysturvan saamisen ehdot.....	16
2.4.2 Työttömyysturvan menot ja rahoitus	18
2.5 Työttömyysvakuutuksen erityispiirteet.....	23
2.6 Työttömyyskassaan kuulumattomat osana suomalaista työvoimaa.....	24
3 Rationaalinen käyttäytyminen ja työttömyyden varalta vakuuttaminen	29
3.1 Rationaalinen valinta.....	29
3.2 Irrationaalinen valinta	33
3.3 Mitä työttömyyskassaan kuulumattomista tiedetään ?.....	35
4 Tutkimusasetelma	39
4.1 Tutkimuksen tavoitteet.....	39
4.2. Aineisto ja muuttujat	41
4.3 Tutkimusmenetelmät.....	48
5 Tutkimuksen tulokset.....	51
5.1 Havainnot ryhmistä	51
5.2 Vastaajien perustelut työttömyyskassaan kuulumattomuudelle.....	54
5.3 Työttömyyskassaan kuulumattomien preferenssit	57
5.4 ”Alivakuutettujen” ja ”itsevarmojen” ristiintaulukoinnin tulokset	62
5.5 Onko ”itsevarmojen” ja ”alivakuutettujen” ominaisuuksien välillä eroa?.....	66
5.6 Keitä työttömyyskassaan kuulumattomat ovat?.....	68

5.7 Eroavatko ” <i>irrationaaliset</i> ” muista työttömyyskassaan kuulumattomista?	73
5.8 Eroavatko ” <i>turvatut</i> ” muista työttömyyskassaan kuulumattomista?	73
5.9 Työttömyyskassaan kuulumattomien tiedon taso	74
5.10 Keitä ovat työttömyyskassaan aiemmin kuuluneet?	77
6 Johtopäätökset ja pohdinta	79
Kirjallisuus	87
Liitteet	99

Taulukot

Taulukko 1. Työttömyysturvan mallit ja eri maiden järjestelmät	12
Taulukko 2. Kyselyyn vastanneiden ikäjakauma suhteessa väestöön	41
Taulukko 3. Kyselyyn vastanneiden taustatekijät, %, (n).....	43
Taulukko 4. Kyselyssä käytettyjen kysymysten jaottelu rationaalisen käytöksen mukaisiin luokkiin.....	47
Taulukko 5. Vastaukset kysymykseen: Kuinka monta viikkoa olette työskennellyt viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?, % (n)	48
Taulukko 6. Kyselyyn vastanneiden taustatekijät, % (n).....	52
Taulukko 7. Vastaukset kysymykseen: Kuinka monta viikkoa olette työskennellyt viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?, % (n)	54
Taulukko 8. Mielenpitoita kuvaavien väittämien latautuminen preferenssejä kuvaaviksi faktoreiksi.....	58
Taulukko 9. Mielenpitoita kuvaavien väittämien faktorilataukset.....	59
Taulukko 10. Työttömyyskassaan kuulumattomien profenssejä kuvaava jaottelu, n (%)	61
Taulukko 11. ”Alivakuutettujen” ominaisuudet, % (n)	63
Taulukko 12. ”Itsevarmojen” ominaisuudet, % (n)	65
Taulukko 13. ”Itsevarmojen” ominaisuudet suhteessa ”alivakuutettuihin”, % (n).....	67
Taulukko 14. Regressioanalyysin tulos työttömyyskassaan kuulumattomille sekä alaryhmille ”alivakuutetut” ja ”itsevarmat”, (OR, keskivirhe)	70
Taulukko 15. Työttömyyskassaan kuulumattomien käsitys etuusoikeudestaan, % (n) ..	76
Taulukko 16. Regressioanalyysin tulos työttömyyskassaan aiemmin kuuluneille (OR, keskivirhe).....	77

Kuviot

Kuvio 1. Ammattijärjestöihin ja työttömyyskassoihin kuuluvat vuosina 2002-2017.....	14
Kuvio 2. Työttömän työnhakijan toimeentulon turva Suomessa vuonna 2017 Ylikännöä (2017, 164) mukailleen.	17
Kuvio 3. Ansiopäivärahan ja peruspäivärahan osuus työttömyyttä edeltävästä palkasta 2017.....	18
Kuvio 4. Työttömyysturvajärjestelmän kokonaismenot vuonna 2017	19
Kuvio 5. Työttömyysturvajärjestelmän rahoitusosuudet vuonna 2017	20
Kuvio 6. Työttömyyskassojen jäsenmäärä työvoimasta	25
Kuvio 7. Työttömyysturvan peruspäivärahaa, työmarkkinatukea ja ansiopäivärahaa saaneet kuukauden lopussa 1985-2016	27

1 Johdanto

Työttömyysvakuutus on osa Suomen universaalia sosiaaliturvaa, jolla turvataan työttömyyden aikainen toimeentulo. Sosiaaliturva on ylivoimainen tapa järjestää yksilön toimeentulo silloin kun hän ei siihen itse kykene, eli tässä tapauksessa työttömyyden varalta siten, että yksityinen ja yhteinen etu on yhdistetty parhaimmalla mahdollisella tavalla. (Liukko 2013, 111; Pentikäinen ja Rantala 1995, 46–65; STM 2018.) Työttömyysvakuutuksella on yleisesti ottaen useita vain sille ominaisia erityispiirteitä, jotka tekevät siitä tavanomaiseen sosiaalivakuutukseen nähden poikkeavan.

Työttömyysvakuutuksen erityispiirteet ovat suuri syy siihen, että työttömyysturvan järjestäminen on muuhun sosiaaliturvaan, kuten eläkevakuutukseen ja sairausvakuutukseen, nähden hieman haastavampaa. Lisäksi sen järjestämistapa, vakuuttautuminen, etuuden saamisen ehdot ja etuuden kesto on mahdollista järjestää monin eri tavoin. Yhteistä työttömyysvakuutuksen vaihteleville järjestämismuodoille on kuitenkin se, että vakuutuksella tavoitellaan toimeentulon turvaamista työttömyyden sattuessa, mutta samaan aikaan sen tulee kannustaa nopeaan uudelleen työllistymiseen. Toisaalta yksilön mahdollisuus vaikuttaa riskin toteutumiseen, eli työttömyyteensä aiheuttaa sen, että työttömyysvakuutus poikkeaa huomattavasti esimerkiksi eläke- tai sairausvakuutuksesta. Ikääntymiseen ihminen ei voi vaikuttaa eikä sairastuminen vakuutustapahtumana yleensä ala yksilön oman myötävaikutuksen kautta, mutta työttömyyden alkaminen voi johtua henkilön omista ratkaisuista, kuten esimerkiksi työstä irtisanouduttaessa tai työtehtävien laiminlyönnistä. (Kyyrä, Pesola, Rissanen 2017, 1; Tuomaala 2018.) Tämä tutkimus koskee työttömyysvakuutuksen järjestämistapaa, vakuuttamista ja vakuuttautumista.

Työttömyysvakuutusjärjestelmä on eri maissa järjestetty eri tavoin ja vaihtelua esiintyy esimerkiksi siinä, onko vakuutus yksilölle pakollinen, vapaaehtoinen tai yhdistelmä edellä mainituista. Suomessa työttömyysvakuutus on muotoutunut viimeiseksi mainitun mallin mukaisesti yhdistelmäksi, joka on osin pakollinen ja osin vapaaehtoinen. Pakollisen vakuutukseen rahoittamiseen osallistuvat kaikki verotuksen kautta ja palkansaajat työttömyysvakuutusmaksulla, ja siitä voivat hyötyä sekä palkansaajat että yrittäjät. Vapaaehtoisen vakuutuksen puolestaan saavat sekä palkansaajat että yrittäjät

liittymällä työttömyyskassan jäseneksi. Työttömyyden kohdatessa vapaaehtoinen vakuutus tarjoaa työttömälle ansiosidonnaisen päivärahan sillä edellytyksellä, että vakuutusehto ja työssäoloehto täyttyvät. Jollei henkilöllä ole vapaaehtoista vakuutusta, pakollinen vakuutus eli lakisääteinen työttömyysturva tarjoaa työssäoloehdon täyttäneille tasasuuruinen työttömyyspäivärahana peruspäivärahan ja muille peruspäivärahan suuruisen, mutta tarveharkintaisen työmarkkinatuen. (Carroll 1999; Työttömyysturvalaki (1290/2002); Laki työttömyysetuuksien rahoituksesta (555/1998).)

Ansiosidonnainen päiväraha on ansiosidonnainen etuus, eli tulosisidonnainen ja yleensä huomattavasti korkeampi kuin peruspäiväraha¹. Ansiopäivärahakausi myös, toisin kuin peruspäivärahakausi tai työmarkkinatukiaika, kartuttaa eläkettä. Vapaaehtoisen vakuutuksen ottaneilla on myös oikeus ansiosidonnaiseen vuorottelukorvaukseen vuorotteluvapaan ajalta. Työttömyyskassaan kuulumattomilla vuorottelukorvaus lasketaan peruspäivärahan määrästä. (Työttömyysturvalaki (1290/2002); Vuorotteluvapaalaki (1305/2002); Työntekijän eläkelaki (395/2006.))

Työttömyyskassaan liittyminen tai siihen kuulumattomuus on valinta. Työttömyyden kohdatessa työttömyyskassaan kuulumattomuus johtaa siihen, että etuus on kiinteämääräinen peruspäiväraha, joka on alempi kuin työttömyyskassaan kuuluvien työttömien etuus, ansiopäiväraha. Tätä voidaan pitää sosiaaliturvan alikäyttöön verrattavana tilanteena. Tutkimusten mukaan sosiaaliturvan alikäyttö on yleistä varsinkin toimeentuloa täydentävän, viimesijaisen toimeentulotuesta annetun lain (1412/1997) mukaisen toimeentulotuen kohdalla. Alikäyttöä ilmenee erityisesti silloin, kun järjestelmä on vaikeaselkoinen tai etuuden hakemiseksi vaaditaan mittavia selvityksiä. Hakemiseen vaadittavaan vaivannäköön verrattuna saatava taloudellinen hyöty saattaa siten olla pieni tai taloudellisen tuen hakeminen koetaan nöyryyttäväksi, kuten voi olla toimeentulotuen osalta. (Kuivalainen 2007; Airio 2013; Ylikännö 2013.) Työttömyysturvajärjestelmän osalta aiempi tutkimus tukee ajatusta siitä, että vakuuttamattomuus johtuu osin tietämättömyydestä tai alhaisista tuloista. Jälkimmäisessä tilanteessa vakuutuksen ottamisesta saatava hyöty voidaan arvioida pieneksi suhteessa peruspäivärahaan siitä huolimatta, että ansiosidonnaisen työttömyyspäivärahan

¹ Vuonna 2018 peruspäivärahan määrä oli 32,40 euroa päivältä ja ansiosidonnainen päiväraha noin 61,5 euroa päivältä.

korvaustaso on korkeampi alhaisemmilla tuloilla ja laskee suuremmilla tuloilla. (Piirainen 1989; Maczulskij 2016.)

Ansiosidonnaista työttömyysturvaa, etuuden kestoja ja tasoa sekä etenkin sen kannustavuutta työn vastaanottamiseksi on tutkittu paljon (Uusitalo ja Verho 2007; Kyyrä, Pesola, Rissanen 2017; Kyyrä ja Pesola 2015; Kyyrä 2010). Kattava vakuuttaminen, eli se, että koko työvoima olisi vakuutettu ansioturvajärjestelmässä työttömyyden varalta, jolloin nykyistä peruspäivärahaetuutta ei enää tarvittaisi, on ollut osa työttömyysturvaa koskevaa keskustelua melkein työttömyysturvan muodostumisesta lähtien (Työttömyysturvatoimikunnan mietintö 1982; 28). Jos koko työvoima olisi vakuutettu ansioturvajärjestelmässä, työttömyyden sattuessa henkilö olisi aina oikeutettu tulojen perustella määräytyvään ansiosidonnaiseen päivärahaan. Työmarkkinatukeen tai vastaavaan perusturvaan olisi oikeus niillä, joilla ei ole ollut työttömyyttä edeltävällä ajalla tarpeeksi työtä ja tuloja ansioperusteisen työttömyysturvan ehtojen täyttämiseksi. Vaikka koko työvoimaa koskevasta vakuutuksesta on edellä todetulla tavalla käyty keskustelua, syytä sille, miksi osa työvoimasta jää vapaaehtoisen vakuutuksen ulkopuolelle, ei ole samassa mittakaavassa nostettu keskusteluun eikä sitä ole tutkittu. Maczulskij (2016) ehdottikin jatkotutkimukseksi työttömyyskassaan kuulumattomien motiivien selvittämistä.

Globaalia taloutta heiluttaneen, vuonna 2008 alkaneen, talouskriisin jäljiltä työttömien määrä kasvoi Suomessa huomattavasti aina vuoteen 2017 asti, jonka jälkeen määrä kääntyi laskuun. Työttömyyspäivärahan saajien joukossa peruspäivärahan saajien määrä kasvoi huomattavasti, jolloin entistä useampi työtön oli matalamman etuuden piirissä. (Tilasto Suomen työttömyysturvasta 2018.) Nämä muutokset työttömyydessä ja työttömyyden aikaisessa toimeentulossa tekevät kysymykset työttömyysturvan rakenteesta, kattavuudesta ja etuuksien riittävydestä entistä ajankohtaisemmiksi. Edellisen sosiaali- ja terveysministeri Pirkko Mattilan asettama selvityshenkilö, VTT Mauri Kotamäki, tarkasteli yleisen työttömyysvakuutuksen mahdollisuuksia Suomessa ja päätyi ehdottamaan kolmea vaihtoehtoista mallia (mallit on esitelty kappaleessa 3.3) yleisen työttömyysvakuutuksen järjestämiseksi (Kotamäki 2018). Yleisellä työttömyysvakuutuksella halutaan poistaa alivakuuttaminen ja nostaa ansiosidonnaisen vakuutuksen kattavuutta.

Tässä tutkimuksessa haetaan vastausta poliittisesti ajankohtaiseen kysymykseen, miksi osa työvoimasta on vapaaehtoisen työttömyysvakuutuksen ulkopuolella, eikä ole vakuuttanut työttömyyden varalta ansioitaan vastaavalla tasolla. Tämän tutkimuksen kohteena on vakuutuksen ulkopuolelle jäämisen motiivien selvittäminen. Teoreettisena viitekehystenä nojataan rationaalisen valinnan teorioihin. Sen selvittäminen, miksi osa työvoimasta ei ole vakuuttanut itseään, voi laajentaa ymmärrystä ilmiötä kohtaan ja antaa työkaluja järjestelmän heikkouksien tunnistamiseen ja kehittämistarpeisiin. Viime vuosien politiikassa on korostunut tarve tutkitun tiedon hyödyntämiseksi kaikessa kehittämistyössä, jolloin oletusten sijaan olisi mielekästä vedota tutkittuun tietoon myös työttömyysturvan ulkopuolelle jääneestä tai jättäytyneestä ryhmästä.

Tutkielman rakenne on seuraava: toisessa luvussa luodaan katsaus tutkimuksen taustaan, työttömyysturvaan ja sen historiaan sekä vakuuttamiseen. Kolmannessa luvussa esitellään rationaalisen valinnan teoria ja aiempaa tutkimusta aiheesta. Neljännessä luvussa esitellään tutkimuksessa käytetty aineisto ja tutkimusmenetelmät ja viidennessä luvussa esitellään tutkimustulokset. Kuudennessa luvussa esitellään tutkimuksen perusteella tehdyt johtopäätökset sekä pohditaan tulosten merkitystä työttömyysvakuutuksen kehittämisen näkökulmasta.

2 Suomalainen työttömyysturvamalli

Työttömyyden varalta vakuuttaminen on osa suomalaista universaalia sosiaaliturvajärjestelmää. Sosiaaliturvan tarkoituksena on perustuslain (731/1999) 19 §:n mukaisesti turvata ihmisille riittävä toimeentulo ja huolenpito kaikissa elämäntilanteissa. Universaali tarkoittaa sitä, että perustoimeentulon turva kuuluu kaikille Suomen lainkäytön piirissä oleville ja se koostuu toimeentulon turvaavista etuuksista ja tarpeellisista palveluista. Toimeentulon turva perustuu osin vakuuttautumiseen ja osin Suomessa asumiseen. Vähimmäismääräiset etuudet, perusturva, perustuu Suomessa asumiseen ja vakuutusperusteiset etuudet perustuvat työskentelyyn. Työttömyysturvan nykyinen muoto ja työttömyyden ajalta muodostuva oikeus työttömyysetuuteen, eli työttömyyspäivärahaan, jota maksetaan joko ansiopäivärahana tai peruspäivärahana, tai työmarkkinatukeen, on muovautunut yhteiskunnan kehittyessä. Ansiopäivärahaetus perustuu vakuuttautumiseen ja työskentelyyn ja sitä maksetaan työttömyyskassaan kuuluville. Työttömyyskassaan kuulumattomille maksetaan joko työmarkkinatukea tai peruspäivärahaa, joka ansiopäivärahan tavoin perustuu työskentelyyn. (STM 2018.) Työttömyyskassaan kuulumisen tai kuulumattomuus osana sosiaaliturvaa ja sen merkitys etuuslajin määräytymiseen ja etuuden tasoon on hahmotettavissa vain perehtymällä työttömyysvakuutuksen historiaan ja kehitykseen.

2.1 Työttömyysvakuutuksen alku Suomessa ja muissa maissa

Suomen työttömyysturvajärjestelmällä on pitkät juuret. Työttömyysvakuutuksen kehitys liittyy olennaisesti yhteiskuntien teollistumiseen, talouden kasvuun ja työmarkkinoiden ja työmarkkinajärjestöjen toimintaan. Työttömyysvakuutus on kehittynyt eri lähtökohdista eri maissa ja muotoutunut kunkin maan järjestelmän kokonaisuuteen istuvaksi osaksi. (Carroll 1999.)

Lähes kaikissa maissa lakisääteinen tapaturmavakuutus kehittyi ensimmäisenä sosiaalivakuutuksen muotona. Lakisääteisen tapaturmavakuutuksen syntyminen luetaan yleisesti rautakansleri Otto von Bismarckin ansioksi. Hän loi ensimmäisen pakollisen sosiaalivakuutuksen, työväenvakuutuksen, teollistumisen aikakautena Saksassa 1800-luvun lopussa. Taustalla vaikutti muuttoliike maaseudulta kaupunkiin ja suojautuminen

työn tekemisen aikana aiheutuneiden tapaturmien varalta, mikä työntekijäpuolelta nähtiin osana työnantajan velvoitetta. Bismarck näki vakuuttamisen turvaavan yhteiskuntarauhaa ja valtiovallan velvollisuudeksi huolehtia turvan lakisääteistämisestä. Saksassa säädettiin pakollisena tapaturmavakuutus, sairausvakuutus ja vähän myöhemmin vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutus sekä perhe-eläkevakuutus. Kaikki tämä tapahtui 1880-luvulla. Saksasta sosiaalivakuuttamisen aate levisi nopeasti muihin Euroopan maihin. Suomessa teollistuminen ei 1800-luvulla ollut yhtä pitkällä, vaan Suomi oli maatalouspainoinen maa. Tämän on nähty osaltaan selittävän sosiaalivakuutusjärjestelmiemme osin myöhäistä kehittymistä muuhun Eurooppaan verrattuna. Lakisääteinen tapaturmavakuutus luotiin tosin Suomeen ensimmäisenä sosiaalivakuutusmuotona vain noin kymmenen vuotta Saksan jälkeen, vuonna 1895. Tämän jälkeen kesti kuitenkin vuosikymmeniä ennen kuin muusta sosiaalivakuutuksesta säädettiin lailla. Suomessa sosiaalivakuutuksen tarve ei muun Euroopan tavoin niinkään johtunut työsuhteista vaan pikemminkin maaseudun asumisen aiheuttamista olosuhteista. Maaseudulla perheellä ja yhteisöillä yleisemminkin oli tapana huolehtia toinen toisistaan, jolloin kaupunkilaistumisen kaltaista perheyhteisön hajoamista ei tapahtunut samassa mittakaavassa kuin nopeammin teollistuvissa maissa. (Pentikäinen ja Rantala 1995, 46–49; Kangas ja Niemelä 2017, 27.)

Vaikka työttömyyden aikaisesta taloudellisesta turvasta ei säädetty lailla, työttömäksi jääneitä henkilöitä avustettiin Suomessa jo kauan ennen kuin ensimmäinen työttömyysvakuutukseksi katsottava järjestelmä syntyi 1900-luvun alussa. Ennen vakuutuksen syntyä kyse oli kuitenkin ennemminkin köyhäinavusta tai vaivaishuollosta varsinaisen työttömyysturvan sijaan. Teollistumisen myötä ihmiset alkoivat siirtyä maaseudulta teollisuuden työpaikkojen perässä kaupunkiin. Koska kaikki eivät työllistyneet tai työllistyminen ei ollut jatkuvaa, muodostui uudenlaista työttömyyttä, joka aiheutti lieveilmiöitä kuten rikollisuutta ja kerjäämistä. Köyhäinapua seuraavat varhaisimmat muodot työttömyyden aiheuttaman toimeentulon turvaamiseksi olivat työväen omatoimisesti järjestämät avustusrenkaat 1800-luvun lopulta. (Juntunen 2010, 62; Piirainen 1989, 45.) Nämä vapaaehtoiset, ammattiliittojen perustamat työttömyyskassojen edeltäjät olivat alkuun pienen jäsenmäärän avustusrenkaita, ja avustukset olivat matalia. Vuonna 1895 kirjaltaja-alalla perustettiin Suomen ensimmäinen työttömyyskassa ja hieman myöhemmin työttömyyskassoja syntyi myös muille ammattialoille. Työttömyyskassojen jäsenyys oli vapaaehtoista. 1900-luvun alussa

ammattiliitot laajensivat toimintaansa paikallisesta valtakunnalliseksi riskin jakamiseksi laajemmalle maksajakunnalle. (Juntunen 2010, 62; Paavonen ja Kangas 2006, 229.)

Ammattiliittojen käynnistämän työttömyysvakuutustoiminnan rinnalla työttömyysvakuutusjärjestelmä nousi keskusteluun jo autonomisen Suomen ensimmäisessä eduskunnassa vuonna 1907. Vuonna 1908 asetettiin komitea pohtimaan työttömyysvakuutuksen järjestämismuotoa. (Juntunen 2010, 62.) Vuonna 1911 työttömyysvakuutuskomitea (Työttömyysvakuutuskomitean julkaisuja 3: 1911) esitti vapaaehtoista, ammattiliittojen työttömyyskassojen ylläpitämää ja hoitamaa työttömyysvakuutusta, jota ehdotettiin tuettavaksi julkisin varoin. Tällainen vapaaehtoinen järjestelmä, jossa vakuuttautuminen on vapaaehtoista ja jossa ammattiliitot ylläpitävät ja julkinen valta tukee taloudellisesti vapaaehtoista järjestelmää, tunnetaan Gentin järjestelmänä. Nimi perustuu Belgian kaupunkiin nimeltä Gent, jossa tämäntyyppinen järjestelmä otettiin käyttöön ensimmäisenä maailmassa. Suomen ohella monien muidenkin EU-maiden työttömyysturva perustui alussa Gentin järjestelmään. Järjestelmällä oli sitä luotaessa etuja, joista monet ovat kuitenkin vuosien myötä murentuneet. (Kangas 2012; Pekkarinen 2015, 22–24.) Näitä työttömyysvakuutuksen järjestämisen malleja on avattu enemmän luvussa 2.3. Työttömyysvakuutuksen synnyn jälkeen monet maat ovatkin siirtyneet pakollisiin järjestelmiin, mutta Pohjoismaista Ruotsiin, Tanskaan ja Suomeen vapaaehtoinen työmarkkinajärjestöjen ylläpitämä vakuutusjärjestelmä jäi (Parsons, Tranaes ja Lilleør 2015). Esimerkiksi Englannissa pakollinen työttömyysvakuutus otettiin käyttöön jo vuonna 1911 (Piirainen 1989, 46).

Jo vuoden 1911 työttömyysvakuutuskomitean (Työttömyysvakuutuskomitean julkaisuja 3: 1911) mukaan pidemmän aikavälin tavoitteena tulisi olla yleinen ja pakollinen työttömyysvakuutusjärjestelmä kuten Englannissa. Se katsoi kuitenkin, että alkuun Gentin järjestelmän mukainen työväen keskinäinen työttömyysvakuutus olisi riittävä. Ehdotus johti vuonna 1917 voimaantulleeseen työttömyyskassoista annettuun asetukseen, jonka mukaan itsenäinen tai johonkin järjestöön yhdistetty työttömyyskassa oli oikeutettu saamaan apurahaa julkisista varoista. Jo tässä varhaisessa asetuksessa oli nykyisenkaltaisia ehtoja työttömyysavustuksen saamiselle. Avustuksen saaminen edellytti puolen vuoden kassajäsenedyksiä ja jäsenmaksun suorittamista ennen työttömyyttä. Lisäksi avustuksen saaminen velvoitti ottamaan vastaan osaamista vastaavaa työtä. (Ylikännö 2017, 158-159; Piirainen 1989, 45–49.)

Pakollista työttömyysvakuutusta pohdittiin seuraavien vuosikymmenten aikana ja 1958 työttömyysvakuutuksen periaatekomitea (Työttömyysvakuutuksen periaatekomitean mietintö 1958) sai valmiiksi ehdotuksensa yleiseksi työttömyysvakuutukseksi. Rahoitukseen liittyvistä erimielisyyksistä johtuen esitys ei koskaan edennyt ja lopputulos oli, että vapaaehtoisuuteen perustuvan järjestelmän rinnalle säädettiin vuonna 1963 tarveharkintainen² työttömyyskorvausjärjestelmä (Ylikännö 2017, 158–160). Työttömyyskorvauksen oli tarkoitus olla väliaikainen etuusmuoto kunnes pakollinen työttömyysvakuutuslainsäädäntö säädettäisiin. 1960-luvun alussa ammattiliittoon kuului vain noin 11 prosenttia ammatissa toimivasta väestöstä. (Piirainen 1989, 38–76.) Näin ollen vapaaehtoisen työttömyysvakuutuksen kattavuus palkansaajien keskuudessa oli varsin matala.

Vuoden 1958 työttömyysturvakomitean jälkeen työttömyysvakuutuksen pohtimista jatkettiin useissa komiteoissa. Näitä olivat muun muassa vuoden 1969 työttömyysvakuutuskomitea (Komiteanmietintö, B 1970:100) ja vuoden 1979 työttömyysturvakomitea (Komiteanmietintö 1979:27) sekä vuoden 1982 työttömyysturvatoimikunta (Komiteanmietintö 1982:34). Jatkuvien komiteatoimeksiantojen perusteella on pääteltävissä, että tavoite ja keskustelu pakollisesta ja kattavasta työttömyysvakuutuksesta on elänyt läpi vuosikymmenten.

2.2 Peruspäiväraha tulee osaksi suomalaista työttömyysturvaa

1970-luvun öljykriisin seurauksena työttömien määrä kasvoi nopeasti samaan aikaan kun talouskasvu heikkeni. Taloustaantuma heikensi työttömyysturvan kehittämisspyrkimyksiä. (Piirainen 1989, 38–76.) Vuoden 1985 lainsäädännöllä toteutettiin vihdoinkin niin sanottu työttömyysturvan kokonaisuudistus (Työttömyysturvalaki 602/1984). Uudessa lainsäädännössä vakiinnutettiin nykyinen työttömyyspäivärahan määritelmä, jossa työttömyyspäivärahalla tarkoitetaan joko työttömyyskassojen maksamaa ansiosidonnaista päivärahaa tai Kelan maksamaa peruspäivärahaa. Peruspäiväraha oli vuoden 1985 työttömyysturvauudistuksen myötä

² Tarveharkinnalla tarkoitetaan sitä, että tulot vaikuttavat etuuden määrään.

syntynyt uusi etuus, ja se korvasi silloisen työllisyylain mukaisen työttömyyskorvauksen. Tätä työllisyylain mukaista työttömyyskorvausta oli maksettu henkilölle, joka oli ilmoittautunut työttömäksi työnhakijaksi työvoimatoimistoon, oli työkykyinen, työhaluinen ja työmarkkinoiden käytettävissä ja jolle ei oltu voitu osoittaa työtä tai koulutusmahdollisuutta. Lisäksi edellytettiin, että henkilö oli taloudellisen tuen tarpeessa. (HE 38/1984 vp.)

Työttömyyskorvaus oli ollut tarveharkintainen etuus ja tarveharkinta säilytettiin myös uudessa peruspäivärahassa. Ansiosidonnaisen päivärahan määrä sidottiin peruspäivärahan määrään siten, että perusosan lisäksi maksettiin työttömyyttä edeltäneisiin tuloihin perustuvaa ansio-osaa. Lain säätämisen yhteydessä peruspäivärahan toimeenpano annettiin Kelalle ja siitä tuli veronalainen etuus. Samassa esityksessä luotiin ansiosidonnaiseen päivärahaan työssäoloehto, joka määriteltiin nykyiseen muotoonsa, ja jossa työllistymistä tarkastellaan viikkokohtaisesti työttömyyttä edeltävän 24 kuukauden ajalta. Sittemmin työssäoloehdon täyttymiseksi vaadittavien työviikkojen määrää on muutettu useaan kertaan sekä lisäten että vähentäen edellytettävien viikkojen määrää. (Työttömyysturvatoimikunnan mietintö 1982, 27–88; Työttömyysturvalaki 602/1984.)

1990-luvun lama nosti Suomen työttömyysasteen ja työttömien määrän aivan uudelle tasolle. Palkansaajat eivät osallistuneet ansiopäivärahan rahoitukseen vakuutusmaksuilla lukuun ottamatta työttömyyskassan jäsenmaksua. Työnantajien työttömyysvakuutusmaksu kymmenkertaistui vuosina 1991-1993, ja tämä johti työttömyysvakuutuksen rahoituksen kriisiytymiseen. Lama ja rahoituskriisi johtivat siihen, että vuodesta 1993 lähtien kaikille palkansaajille, myös niille, jotka eivät olleet työttömyyskassan jäseniä, luotiin työttömyysvakuutusmaksuvelvollisuus. (Asplund ja Kettunen 1994, 2.)

Vuoden 1994 alusta säädettiin laki työmarkkinatuesta, jolla luotiin uutena etuutena työmarkkinatuki vuoden 1992 työttömyysturvatoimikunnan väliraportin ehdotuksen mukaisesti. Se oli tarkoitettu etuudeksi ensi kertaa työmarkkinoille tuleville. Samalla työttömyyspäivärahan saamisen edellytyksiä muutettiin niin, että päivärahaoikeutta myöhennettiin 17 ikävuodesta 18 ikävuoteen, peruspäivärahan edellytyksiin liitettiin

työssäoloehto ja peruspäivärahan tarveharkinta poistettiin. (Työttömyysturvatoimikunnan raportti 1992; HE 235/1993 vp.)

Työttömyysajan työmarkkinatuki oli tarveharkintainen ensi kertaa työmarkkinoille tuleville. Tarveharkinnassa huomioitiin muut tulot, puolison tulot 300 markan suojaosaa lukuun ottamatta, ja vanhempiensa taloudessa asuvan työmarkkinatuki maksettiin pienennettynä. Tarveharkinta ei koskenut työttömyyspäivärahaa enimmäisajan saaneita, jotka tippuivat työmarkkinatuella. Työmarkkinatukeen säädettiin myös odotusaika ensi kertaa työmarkkinoille tuleville, ammattia vaille oleville nuorille. (HE 235 /1993; Laki työmarkkinatuesta 1542/1993.)

Samalla hallituksen esityksellä muutettiin myös työttömyysturvalakia siten, että peruspäivärahaan säädettiin 500 päivän enimmäiskesto kuten oli ansiosidonnaisessa päivärahasakin. Näitä laman seurauksena tehtyjä muutoksia työttömyysturvaan perusteltiin sillä, että työttömyyskassaan kuulumattomien, työssäoloehdon täyttävien työttömien määrä oli kasvussa. Tätä pidettiin ongelmana työttömyysturvajärjestelmälle. Koska peruspäivärahassa sovellettiin tarveharkintaa, osa työttömistä saattoi jäädä työttömyysturvan ulkopuolelle. Myös mahdollisella tulevalla EY-jäsenyydellä ja siihen varautumisella oli vaikutusta työssäoloehdon käyttöönotolle, sillä työssäoloehdot sovellettaisiin sekä Suomen kansalaisiin että EY-jäsenyyden myötä muiden EY/ETA maiden kansalaisiin. Muutoksella turvattaisiin se, ettei peruspäivärahaa tulisi maksettavaksi EY/ETA alueelta tulevalle henkilölle, jolla ei kotimaassaan olisi oikeutta työttömyysturvaan³. (HE 235/1993.)

1990-luvun laman jälkeen työttömien määrä jäi pysyvästi aiempia vuosikymmeniä korkeammalle tasolle ja työttömyysturvalainsäädäntöä on muutettu tiuhaan etuusmenojen ja niiden rahoituksen tasapainon säilyttämiseksi. Esimerkiksi etuuskien tasoa on vuoroin nostettu ja vuoroin laskettu julkisen talouden kestävyuden ja talouskasvun muutosten mukana. (Esimerkiksi HE 90/2011; HE 153/2014; HE 123/2017; HE 149/2016.) Myös rahoituksesta eli työttömyysvakuutusmaksujen määrästä säädetään vuosittain.

³ HE 235/1993:ssa käytetään nimeä EY (Euroopan Yhteisö). Euroopan Unioni vuodesta 1992 lukien (Euroopan parlamentin tiedotushanke).

Järjestelmän kattavuuteen ei kuitenkaan ole oleellisia muutoksia tehty. (Ylikännö 2017, 162.)

Nykyisin työttömyyspäivärahaa maksetaan työssäoloehdon täyttäneille ja työmarkkinatukea muille työttömille. Työmarkkinatukea maksetaan vain Suomessa asuville. Nykyisellään Suomen työttömyysturva koostuu kolmesta eri etuudesta, ansiopäivärahasta, peruspäivärahasta ja työmarkkinatuesta. Aika ajoin herää keskustelu järjestelmästä, sen mahdollisesta monimutkaisuudesta sekä kahden keskenään samansuuruisen etuuden, peruspäivärahan ja työmarkkinatuen, tarkoituksenmukaisuudesta. Esimerkiksi sosiaaliturvan uudistamiskomitea (SATA) ehdotti yhteen perusturvaetuuteen siirtymisen selvittämistä ja tarveharkinnan poistamista työmarkkinatuesta. (Työttömyysturvalaki 1290/2002; Sosiaaliturvan uudistamiskomitean (SATA) ehdotukset sosiaaliturvan uudistamiseksi 2009.) Kun ehdotuksesta toteutettiin vuoden 2013 alusta tarveharkinnan poistaminen työmarkkinatuesta puolison tulojen osalta (HE 115/2012), peruspäivärahan ja työmarkkinatuen välinen periaatteellinen ero kapeni entisestään ja kahden erillisen perusturvaetuuden säilyttämisen tarkoituksenmukaisuus tuli entistä kyseenalaisemmaksi.

Tarkasteltaessa erillisten perusturvaetuuksien tarvetta osana sosiaaliturvajärjestelmää on hyvä huomata, että aiemmin ajankohtaiset ja relevantit perustelut ovat aikojen saatossa saattaneet menettää merkityksensä tai muuttaa muotoaan. Työmarkkinatuen alkuperäinen ajatus oli toimia tarveharkintaisena etuutena ensi kertaa työmarkkinoille tuleville. Sen käyttö on vuoden 1995 jälkeen muuttunut; työmarkkinatuesta on monelle muodostunut pysyvä toimeentulo ja pitkäaikaistyöttömyys on muodostunut ongelmaksi (HE 226/2016). Myös maailma Suomen sosiaaliturvajärjestelmän ympärillä on muuttunut kuluneiden vuosikymmenten aikana paljon. Suomi on liittynyt Euroopan Unioniin ja kansainvälinen liikkuvuus on lisääntynyt huomattavasti ja muuttunut jopa arkipäiväiseksi. Etuuksien saamisen ehdot ovat muuttuneet EU:n sosiaaliturvan koordinaatioasetuksen myötä kansalliset rajat ylittäviksi (EU:n sosiaaliturva-asetukset 1408/71 ja 883/2004).

2.3 Työttömyysvakuutuksen järjestämistapa ja etuuden saamisen ehdot

Eero Carroll (1999, 125) on tunnistanut työttömyysvakuutuksen järjestämismuodoissa neljä erilaista ideaalimallia, jotka kuvaavat sitä, miten monin tavoin työttömyysvakuutus on järjestetty eri maissa. Carrollin jaottelu pohjautuu vakuutuksen instituutioihin. Carrollin malleissa työttömyysvakuutus on luokiteltu työttömyysvakuutuksen järjestävän tahon eli toimeenpanijan mukaan joko keskitetyksi, valtion ylläpitämäksi tai hajautetuksi. Hajautettu toimeenpano on tunnistettu joko työmarkkinajärjestöjen tai ammattiliittojen ylläpitämäksi tai keskitetyn ja hajautetun toimeenpanon yhdistelmäksi, jollainen on esimerkiksi Suomen työttömyysturvajärjestelmän toimeenpano. Lisäksi järjestämismalleissa on tunnistettavissa vakuuttaminen työttömyyden varalta, joka voi olla pakollinen, vapaaehtoinen tai näiden yhdistelmä, kuten Suomessa. Kolmantena työttömyysvakuutuksen järjestämismalleissa on tunnistettu etuuden peruste, joka voi olla vähimmäismääräinen, ansiosidonnainen, vakiomääräinen tai näiden yhdistelmä. Taulukossa 1 on kuvattu Carrollin (1999) jaottelun mukaan 18 OECD-maan työttömyysvakuutuksen voimaantulovuodet ja järjestämismuodot.

Taulukko 1. Työttömyysturvan mallit ja eri maiden järjestelmät

Instituutio	Järjestävä taho	Oikeutus	Etusperuste	Maa ja lainsäädännön voimaantulovuosi
Vapaaehtoinen, valtion tukema	Ammattiliitot tai alueelliset rahastot	Jäsenyys	Tasaperuste Ansioperusteinen	Ranska 1905, Norja 1906, Tanska 1907, Hollanti 1916, Suomi 1917, Belgia 1920, Ruotsi 1934, Sveitsi 1924
Kohdennettu	Valtio (tai alueelliset tahot)	Tarveharkinta	Minimi	Itävalta 1920, Uusi Seelanti 1937, Ranska 1940, Hollanti 1943, Australia 1944
Korporatiivinen	Työmarkkina-järjestöt	Ammatti-sidonnainen	Ansioperusteinen	Iso-Britannia 1911, Irlanti 1911, USA 1935, Norja 1938, Kanada 1940, Sveitsi 1976
Kattava	Valtio	Vakuutusmaksu	Tasaperuste (ansiosidonnainen)	Italia 1919, Saksa 1927, Belgia 1944, Japani 1947, Itävalta 1949, Hollanti 1949, Ranska 1967

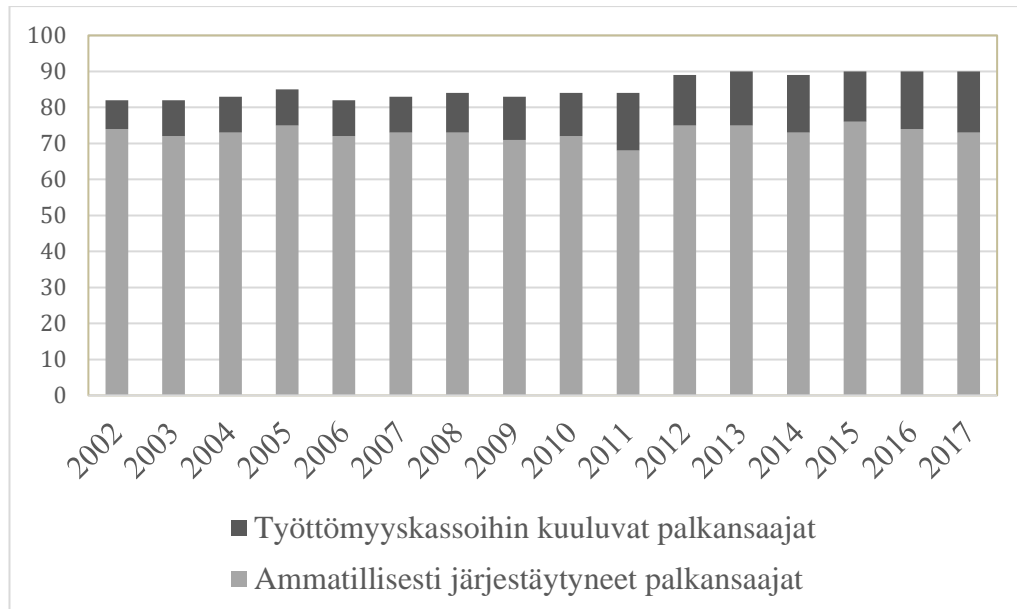
Lähde: Carroll 1999, 125.

Työttömyysvakuutuksen kattavuus ja ammattiliittojen jäsenyys liittyvät usein toisiinsa, etenkin maissa, joissa työttömyyskassoilla ja ammattiliitoilla on keskenään yhteneviä ammatillisia ehtoja, kuten esimerkiksi Tanskassa, Suomessa ja Ruotsissa. Ammattiliittojen tehtävänä on jäsentensä edunvalvonta työelämään liittyvissä asioissa, ne pyrkivät parantamaan työntekijöiden palkkoja ja turvaamaan työntekijöiden oikeuksien toteutumista. Työttömyysvakuutus on, kuten luvussa 2.2 kuvataan, alun perin lähtöisin ammattiliittojen toiminnasta. Vakuutus ja ammattiliitot ovat kuitenkin kaksi erillistä järjestelmää. (Helsingin Kaupungin infopankki 2018; Jokelainen 2009, 53; Juntunen 2010; Työttömyyskassalaki 603/1984.) Työttömyysvakuutuksen tehtävänä on turvata toimeentulo työttömyyden aikana sekä työttömän työnhakijan taloudelliset mahdollisuudet hakea osaamistaan vastaavaa työtä (Kyyrä, Pesola ja Rissanen 2017, 1). Ammattiliitot puolestaan ovat huolehtineet jäsenistönsä edunvalvonnasta esimerkiksi työmarkkinajärjestöjen keskitettyjen palkka- ja tulopoliittisten ratkaisujen avulla, joiden yhteispäätöksiä valtio on tukenut tulonjaon ja veropolitiikan keinoin (Findikaattori 2018). Tätä kutsutaan suomalaiseksi kolmikannaksi (Kontro 2013).

Ammattiliittojen jäsenyys on Euroopan maista ollut korkeinta Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa 1970-luvulta lähtien. Näissä maissa on myös ollut vapaaehtoinen, ammatillisten ehtojen osalta usein ammattiliittojen ehtojen kanssa yhtenevä työttömyyskassajärjestelmä. Järjestäytymisaste on näissä maissa ollut 1970-luvun jälkeen nousujohteinen, ja noussut noin 80 prosenttiin työvoimasta. Ruotsissa, jossa työttömyysvakuutus oli vuoden 1992 lopussa vapaaehtoinen ja jäsenyysehto oli 4 kuukautta työtä 12 kuukauden ajanjaksolla, 83 prosenttia työvoimasta kuului johonkin työttömyyskassaan. Tanskassa, jossa työttömyysvakuutus oli Ruotsin järjestelmän kaltainen, noin 70 prosenttia työvoimasta oli työttömyyskassan jäseniä vastaavana ajankohtana. (Asplund ja Kettunen 1994, 7–19.)

Suomessa ammatillinen järjestäytymisaste oli 1960-luvulta aina 1990-luvun lamavuosiin saakka nousujohteinen. Järjestäytymisaste oli korkeimmillaan vuonna 1993, jolloin lähes 85 prosenttia työvoimasta oli ammatillisesti järjestäytyntä. Tämän jälkeen järjestäytymisaste on laskenut ollen vuonna 2003 72 prosenttia (Böckerman ja Uusitalo 2005, 7). Ammatillinen järjestäytymisaste on sen jälkeen jäänyt hieman yli 70 prosenttiin, mutta yksinomaan työttömyyskassoihin kuuluvien osuus palkansaajista on kasvanut

hieman suhteessa ammatillisesti järjestäytyneisiin palkansaajiin kuten kuviosta 1 näkyy.⁴ Laskeva ammatillisen järjestäytymisen trendi on ollut leimallista myös Ruotsille ja Tanskalle, joissa järjestäytymisaste on nykyisin noin 70 prosenttia (Suorsa 2018).

Kuvio 1. Ammattijärjestöihin ja työttömyyskassoihin kuuluvat vuosina 2002-2017.

Lähde: Findikaattori

Jokelaisen (2009, 53) mukaan Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa, joissa työttömyyskassoihin liittyminen on vapaaehtoista, on vallalla yleinen väärinymmärrys siitä, että on kuuluttava johonkin ammattiliittoon voidakseen kuulua työttömyyskassaan. Työttömyyskassaan on kuitenkin aina voinut liittyä kuulumatta ammattiliittoon (Böckerman ja Uusitalo 2005, 5). Työttömyyskassalain (603/1984) 3 §:n mukaan jäseneksi pääsemisen ja jäsenenä pysymisen ehtona ei saa olla, että jäseneksi pyrkivä kuuluu tai liittyy johonkin muuhun yhdistykseen, järjestöön tai yhteenliittymään, joten työttömyyskassaan on viimeistään vuodesta 1985 alkaen voinut liittyä myös ilman ammattiliiton jäsenyyttä. Lisäksi Suomessa perustettiin jo vuonna 1991 ensimmäinen työttömyyskassa, jolla ei ole yhteistä ammattiin perustuvaa jäsenkenttää. Tämä työttömyyskassa on Yleinen Työttömyyskassa (YTK). YTK:n jäsenmäärä kasvoi nopeasti

⁴ Kuvion tiedot perustuvat työ- ja elinkeinoministeriön Työolobarometriin, joka perustuu palkansaajille tehtyyn haastatteluun. Haastatteluun osallistui 1 693 henkilöä ja vastaukset on yleistetty koskemaan kaikkia palkansaajia. (Työolobarometri 2017.)

ja nykyisin YTK on jäsenmäärältään ylivoimaisesti Suomen suurin työttömyyskassa. Vuoden 2018 lopussa sillä oli 416 013 jäsentä, joka oli 22 prosenttia kaikista työttömyyskassan jäsenistä (Työttömyyskassat 2018).

Böckerman ja Uusitalo (2005) havaitsivat Suomen ammatillisen järjestäytymisasteen laskun johtuvan osin 1990-luvun laman aiheuttamasta työmarkkinoiden ja työvoiman suuresta muutoksesta, palvelusektorin kasvusta perinteisen savupiipputeollisuuden sijaan ja työttömyyden rajusta kasvusta. He myös tulkitsivat muutoksen osin johtuvan YTK:n perustamisesta. Lisäksi he havaitsivat ammatillisen järjestäytymisen laskevan 1960-luvun jälkeen syntyneissä ikäluokissa. (Böckerman ja Uusitalo 2005, 1-3, 14.)

2.4 Suomen työttömyysturvajärjestelmä ja sen rahoitus

Suomen työttömyysturvajärjestelmä voi olla sen kohteena olevien henkilöiden näkökulmasta vaikeasti hahmotettava. Se on osin asumiseen perustuva universaali perustoimeentulon turvaava järjestelmä, osin työskentelyyn perustuva perustoimeentulon turvaava järjestelmä ja osin työtuloihin perustuva, ansiosidonnainen järjestelmä (STM 2018, TYJ 2018). Etuuden saamisen ehdot ovat työttömyysturvan luonteen vuoksi yksityiskohtaiset ja erilaiset eri ryhmille. Sen lisäksi työttömyysturvan rahoitus on yksityiskohtaisuudessaan vaikeasti hahmotettava. Tässä luvussa kuvataan vain pääsäännöt etuuden saamisen ehdoista, rahoituksesta ja järjestelmästä yleisesti sekä kartoitetaan työttömyyskassaan kuulumattomien ryhmää, joka on tutkimuksen kohteena.

Työttömyysvakuutuksen vaihtelevan järjestämismuodon lisäksi etuuden saamiseksi on kansallisessa lainsäädännössä yleensä asetettu ehtoja, jotka johtavat siihen, että kaikki vakuutetut eivät työttömyyden kohdatessa ole oikeutettuja etuuteen (Asplund ja Kettunen 1994, 13). Tavallisesti ehdot liittyvät työttömyyttä edeltävän työhistorian kestoon, eli työssäoloehtoon. Lisäksi maissa, joissa on vapaaehtoinen työttömyysvakuutus, ehdot liittyvät myös työttömyyttä edeltävään vakuutusaikaan, eli vakuutusehtoon. (TYJ 2018; Asplund ja Kettunen 1994, 8.)

2.4.1 Työttömyysturvan saamisen ehdot

Suomessa henkilöllä, jolla työssäoloehto täyttyy, on oikeus työttömyyspäivärahaan. Ansiosidonnaista päivärahaa saadakseen henkilön tulee olla työttömyyskassan jäsen, minkä lisäksi työssäoloehdon tulee täytyä kassan jäsenyysaikana.⁵ Ansiosidonnainen päiväraha muodostuu peruspäivärahan suuruudesta perusosasta ja tulosidonnaisesta ansiososasta. Ansiosidonnaista päivärahaa haetaan työttömyyskassalta. (Työttömyysturvalaki 1290/2002.) Suomessa oli vuoden 2018 lopussa 24 työttömyyskassaa palkansaajille ja kaksi työttömyyskassaa yrittäjille (Työttömyyskassat 2018). Työttömyyskassojen määrä on ollut laskusuuntainen pitkän aikaa, vielä vuonna 1992 kassoja oli 71 kappaletta ja vuonna 2000 48 kappaletta (Työttömyyskassat 2016). Kassojen määrän vähenemisen taustalla on vaikuttanut työttömyyden kasvu. Työttömyyden kasvu on aiheuttanut etuusmenon kasvua, joka on puolestaan aiheuttanut joissakin kassoissa varallisuuden laskun alle Finanssivalvonnan edellyttämän minimin. Tämä taas on johtanut kassan jäsenmaksujen korottamistarpeeseen, ja se taas on edelleen vähentänyt kassan jäsenmäärää. Tästä syystä kassat ovat pyrkineet yhdistymään suuremmiksi ja tehokkaammiksi kassoiksi ja näin ovat pyrkineet pitämään jäsenmaksunsa kohtuullisena. (Talouselämä 8.11.2015.)

Mikäli työssäoloehto täyttyy, mutta henkilö ei ole liittynyt työttömyyskassaan, tai työssäoloehto ei ole täyttynyt työttömyyskassan jäsenyyden aikana, työttömällä on oikeus peruspäivärahaan, jonka Kela maksaa. Henkilöllä, jonka työssäoloehto ei ole täyttynyt, on pääsääntöisesti oikeus työmarkkinatukeen työttömyyden aikana. Työmarkkinatuki on peruspäivärahan suuruinen. (STM 2018.) Kuviossa 2 on esitetty työttömän toimeentulon turva vuonna 2017.

⁵ Työttömyysturvalain (1290/2002) mukaan työttömyyspäivärahaan on oikeutettu työtön työnhakija, joka täyttää työssäoloehdon. Työssäoloehto täyttyy, kun henkilöllä on työhistoriaa 26 viikkoa työttömyyttä edeltävien 28 kuukauden ajalta. Työssäoloehto täyttäväksi työksi luetaan työ, jossa työaika on vähintään 18 tuntia kalenteriviikossa ja palkka työehtosopimuksen mukainen, tai vähintään 1 134 euroa kuukaudessa (1 189 euroa kuukaudessa vuonna 2018).

*maksetaan 300 työttömyyspäivän ajalta jos työttömyyttä edeltävä työhistoria alle 3 vuotta, pääsääntöisesti 400 työttömyyspäivän ajalta ja 500 työttömyyspäivän ajalta, jos ikä yli 58 vuotta ja työhistoria yli 5 vuotta viimeisen 20 vuoden aikana

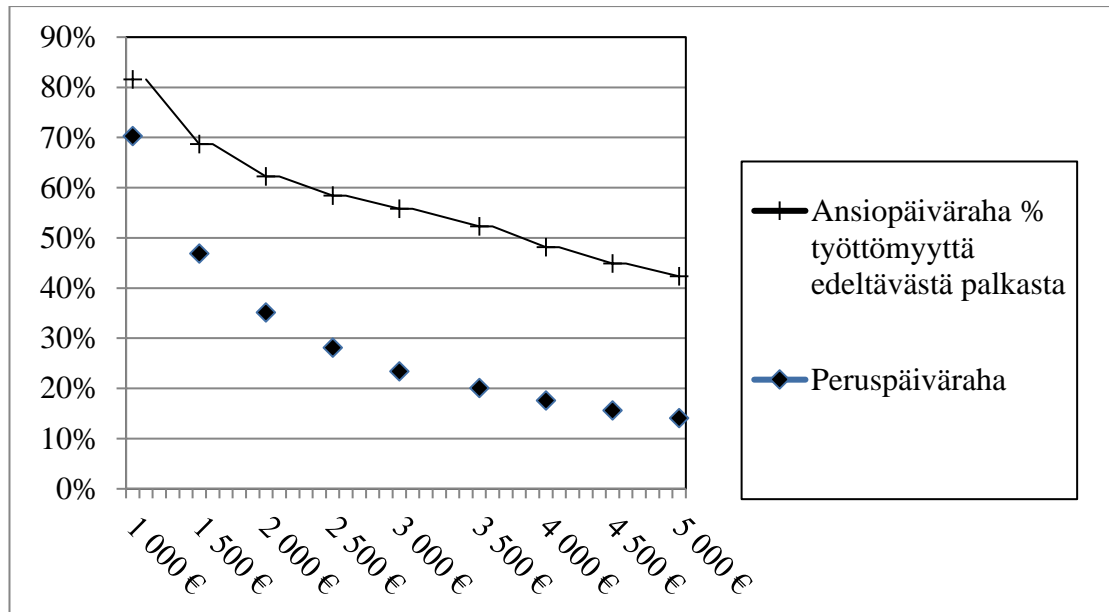
** Nuorten kohdalla tarveharkinta ja ilman ammatillista koulutusta olevalle 21 viikon odotusaika

Kuvio 2. Työttömän työnhakijan toimeentulon turva Suomessa vuonna 2017 Ylikännöä (2017, 164) mukailten.

Työttömyyspäivärahan korvaustaso riippuu siitä, mihin etuuteen etuudensaajalla on oikeus. Peruspäivärahan taso on perusosan suuruinen ja yleensä huomattavasti alhaisempi kuin ansiosidonnainen päiväraha. Vuonna 2017 ansiopäiväraha työttömyysajalta oli keskimäärin 1 339 euroa/kk ja peruspäiväraha 697 euroa kuukaudessa⁶. Kuviossa 3 on esitetty ansiopäivärahan ja peruspäivärahan taso suhteessa työttömyyttä edeltäviin tuloihin. Sekä ansiopäivärahan että peruspäivärahan korvaustaso suhteessa aiempiin tuloihin on korkeampi pienissä tuloluokissa ja laskee korkeammilla tulotasoilla.

⁶ Vuoden 2018 alusta työttömyysturvassa otettiin käyttöön aktiivimalli omavastuupäivin. Työttömyyden alun omavastuupäivien määrää lyhennettiin seitsemästä päivästä viiteen päivään ja työttömän aktiivisuutta ruvettiin seuraamaan. Jos työtön ei ollut riittävästi työssä, työllistymistä edistävässä palvelussa tai työllistynyt yritystoiminnan 65 päivän tarkastelujakson aikana, seuraavan 65 päivän jakson aikana työttömyysetuus maksettiin 4,65 prosentilla alennettuna. Ensimmäinen tarkastelujakso päättyi maaliskuun lopussa ja etuuksia alennettiin huhtikuusta lukien. (STM tiedote 28.12.2017.) Vuoden 2017 tilastot kuvaavat paremmin etuuksien tasoa ilman alennettuna maksettuja etuuksia ja sitä tasoa, johon mahdollinen 4,65 prosentin alentaminen kohdentui.

Ansiopäivärahalla ei ole kattoa, mutta päivärahan laskukaavasta johtuen korvaustaso suurilla tuloilla jää prosentuaalisesti noin 30 prosenttiin työttömyyttä edeltävistä ansioista. Koska peruspäiväraha on kiinteä päiväkohtainen korvaus, sen korvaustaso on huomattavasti alhaisempi kuin ansiopäivärahan korvaustaso.

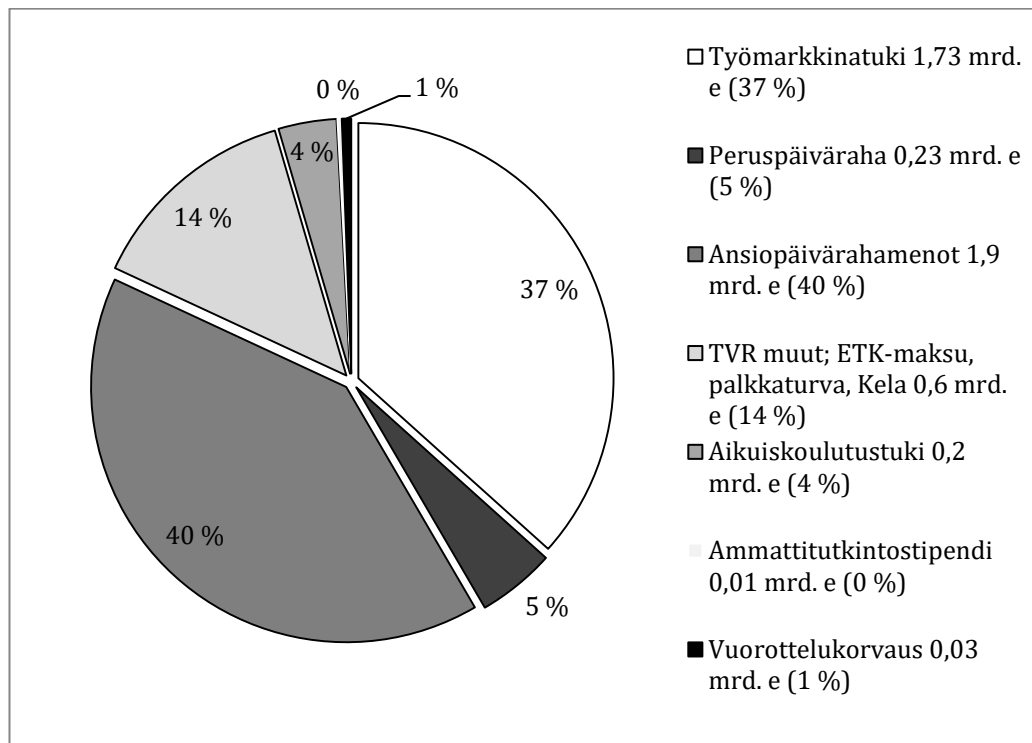
Kuvio 3. Ansiopäivärahan ja peruspäivärahan osuus työttömyyttä edeltävästä palkasta 2017

Lähde: omat laskelmat työttömyysturvalain 6 luvun 1 ja 2 §:n mukaan laskettuna

2.4.2 Työttömyysturvan menot ja rahoitus

Työttömyysturvan etuusmenot ovat vahvasti suhdanneriippuvaisia. Vuonna 2018 menot alenivat nopeaan tahtiin hyvästä suhdanteesta johtuen ja olivat 4,7 miljardia euroa, kun ne vielä vuonna 2017 olivat noin 5,5 miljardia euroa (Työttömyyskassat 2017, 2018; Koulutusrahasto 2018; Kelasto, Työllisyysrahasto 2017, 2018). Järjestelmän menoja ovat työttömyysetuudet sekä eräät pienemmät menoerät kuten aikuiskoulutustuki, vuorottelukorvaus ja ammattitutkintostipendi. Kuviossa 4 on esitetty kokonaismenojen jakautuminen eri menolajeihin. Valtaosan menoista muodostaa ansiopäivärahan ja työmarkkinatuen menot, peruspäivärahan etuusmeno on vain noin 6 prosenttia työttömyysetuusmenoista. Kolmas suuri menoerä on ansiopäiväraha-ajalta kertyvä

eläkemaksu, jonka Työttömyysvakuutusrahasto (TVR)⁷ maksaa Eläketurvakeskukselle (ETK).

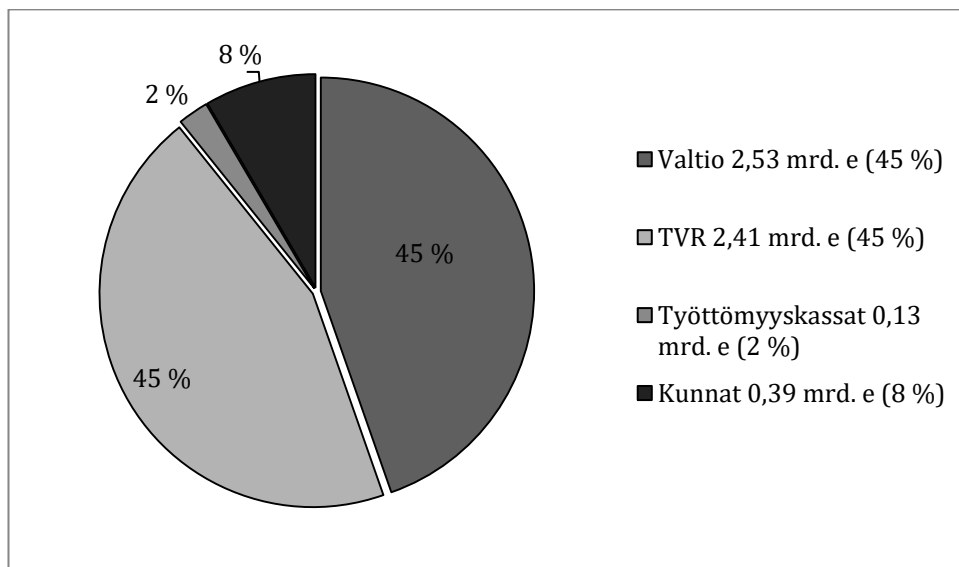
Kuvio 4. Työttömyysturvajärjestelmän kokonaismenot vuonna 2018

Lähde: Kelasto ja FIVA (2019)

Työttömyysturvajärjestelmä rahoitetaan valtion, kuntien ja työttömyyskassojen rahoitusosuuksien sekä työnantajien ja palkansaajien työttömyysvakuutusmaksuilla. Palkansaajilta ja työnantajilta peritään työttömyysvakuutusmaksua. Vuonna 2017 palkansaajan työttömyysvakuutusmaksu oli 1,6 % (1,15 % vuonna 2016) palkasta ja työnantajan työttömyysvakuutusmaksu keskimäärin 2,4 % (2,9 % vuonna 2016) palkkasummasta. Maksu on veroluonteinen maksu, jonka suuruudesta säädetään lailla, ja sitä maksavat kaikki palkansaajat ja työnantajat. Työttömyysvakuutusmaksuilla katetaan Työttömyysvakuutusrahaston (TVR) rahoitusosuudet ansiosidonnaisesta työttömyyspäivärahasta, ansiosidonnaisesta vuorottelukorvauksesta ja aikuiskoulutustuesta. Lisäksi maksuilla katetaan ETK:lle suoritettava etuusajalta kertyvän eläkkeen eläkemaksu. (Laki työttömyysetuuksien rahoituksesta 555/1998.) TVR:n osuus työttömyysturvajärjestelmän kokonaismenoista vuonna 2018 oli 2,1

⁷ Työttömyysvakuutusrahaston nimi on 1.1.2019 lukien Työllisyysrahasto.

miljardia euroa (kuvio 5) ja palkansaajien työttömyysvakuutusmaksun tuotto oli 1,5 miljardia euroa. Palkansaajien työttömyysvakuutusmaksun tuotolla katetaan noin puolet työttömyysvakuutusrahaston menoista. Maksutuottojen yli- tai alijäämä huomioidaan nettovarallisuuden muutoksena. (Työllisyysrahasto 2018.) Palkansaajan osuutta on vuoden 2016 jälkeen nostettu vuosina 2017 ja 2018, samalla työnantajien maksua on laskettu. Työmarkkinoiden keskusjärjestöjen 29.2.2016 solmiman kilpailukyky sopimuksen myötä työnantajan keskimääräinen työttömyysvakuutusmaksu ja työntekijän maksu ovat vuodesta 2018 lukien samansuuruiset. (SAK 2016.) Vuonna 2018 palkansaajan työttömyysvakuutusmaksu oli 1,9 % palkasta ja työnantajan työttömyysvakuutusmaksu keskimäärin 1,9 % palkkasummasta.

Kuvio 5. Työttömyysturvajärjestelmän rahoitusosuudet vuonna 2018

Lähde: Kelasto ja FIVA (2019)

Työttömyyskassoihin kuulumattomien palkansaajien työttömyysvakuutusmaksun kertymä ohjataan Kelalle peruspäivärahan rahoitukseen työttömyysetuuksien rahoituksesta annetun lain (555/1998) 23 §:n ja työttömyysetuuksien rahoituksesta annetun asetuksen (1277/2014) perusteella⁸. Koska tilitettävä määrä muodostuu

⁸ Asetuksen mukaan maksun määrittäminen tapahtuu siten, että palkansaajan työttömyysvakuutusmaksun seuraavan vuoden kertymäärä kerrotaan sillä prosenttiluvulla, joka vastaa työttömyyskassoihin kuulumattomien palkansaajien ja kaikkien palkansaajien palkkasummien suhdetta. Prosenttiluku muodostuu Tilastokeskuksen tietoihin perustuvan viimeisimmän tulonjakotilaston tietojen perusteella.

palkansaajien palkkasumman perusteella, tilitettävä määrä sisältää paitsi työssäoloehdon täyttäneiden palkansaajien palkasta pidätetyn maksun, myös niiden palkansaajien palkasta pidätetyn maksun, joiden työssäoloehto ei ole täynnä. Toisin sanoen, kaikesta työstä maksetaan samansuuruisia työttömyysvakuutusmaksua, mutta etuus määräytyy paitsi työttömyyskassaan kuulumisen tai kuulumattomuuden perusteella, myös työttömyyttä edeltäneen työhistorian perusteella.

Raja peruspäivärahan ja työmarkkinatuen saamisen välillä on tarkka, ja työmarkkinatuen saajiksi tulevat henkilöt, joiden työhistoriassa ei ole täyttä 26 kalenteriviikkoa työhistoriaa. Nämä henkilöt ovat siis työttömyyden kohdatessa oikeutettuja työmarkkinatukeen mutta eivät peruspäivärahaan, vaikka heillä voi olla merkittävän paljon palkkatyötä työhistoriassaan. Työssäoloehto karttuu vain sellaisilta viikoilta, joina työaika ylittää 18 tuntia. (Työttömyysturvalaki 1290/2002.)

Työttömyyskassoihin liittyneet palkansaajat ja yrittäjät osallistuvat työttömyysturvan rahoitukseen myös työttömyyskassan jäsenmaksuilla. Palkansaajien ansiosidonnaisesta päivärahasta työttömyyskassojen rahoitusosuus on 5,5 % (Työttömyysturvalaki 1290/2002). Työttömyyskassan jäsenyyden vuosimaksu vaihtelee ammattialoittain työttömyysriskin ja vakuutuskannan mukaan. Osalla kassoista jäsenmaksu on kiinteä, useimmiten vajaan 100 euron suuruinen vuosimaksu ja osalla suhteellinen, vaihdellen 0,18 prosentista 0,8 prosenttiin työntekijän palkasta (Työttömyyskassat 2018). Yrittäjien osalta työttömyyskassan jäsenmaksu on suurempi, ja sillä katetaan yrittäjäkassojen palkansaajakassoja suurempi rahoitusosuus ansiopäivärahoista. Yrittäjien päiväraha rahoitetaan siten, että valtio rahoittaa peruspäivärahaa vastaavan osuuden ja työttömyyskassa loput. Yrittäjät eivät maksa työttömyysvakuutusmaksua. (Työttömyysturvalaki 1290/2002, Työttömyyskassalaki 603/1984.) Kuviossa 5 on esitetty kokonaismenojen jakautuminen eri rahoittajatahoille.

Suomen yhteiskunnallisessa keskustelussa työttömyysturvajärjestelmä ja etenkin sen rahoitus on herättänyt viime vuosina laajaa keskustelua. Työttömyysturvajärjestelmän järjestämismallia on kritisoitu siitä, että kaikki palkansaajat maksavat palkansaajan työttömyysvakuutusmaksua, mutta vain työttömyyskassaan kuuluvilla on oikeus ansiosidonnaiseen päivärahaan (Kotamäki 2017, 2018; Uusitalo 2011). On myös esitetty, että työttömyyskassoihin kuulumattomat henkilöt subventoivat kassojen jäseniä

osallistumalla ansiosidonnaisen etuuden rahoitukseen vaikka eivät itse ole etuuteen oikeutettuja (Kotamäki 2018, 40). Keskustelussa on epäilty sitä, että tietämättömyys yhdistettynä palkkakuitissa näkyvään vähennykseen työttömyysvakuutusmaksusta voi erehdyttää henkilön luulemaan olevansa vakuutettu ja oikeutettu ansiosidonnaiseen päivärahaan (KK 805/2012). Vapaaehtoista vakuuttautumista itsessään ei yleisesti ottaen pidetä yhdenvertaisuuden vastaisena. Kaikillahan on yhdenvertainen mahdollisuus vakuuttaa itsensä. Epäoikeudenmukaisena pidetään ennemminkin sitä, että kaikki palkansaajat osallistuvat vapaaehtoisen vakuutuksen rahoittamiseen. Taustalla on edellä luvussa 2.1 kuvattu vuosikymmeniä jatkunut keskustelu siitä, tulisiko ansiosidonnainen työttömyysturvajärjestelmä laajentaa koskemaan yleisesti kaikkia palkansaajia. (Kotamäki 2018; Kotamäki ja Mattila 2014; Hiilamo, Lepomäki, Pöysti ja Vartiainen 2015; Koev 2015.)

On kuitenkin hyvä huomata, että kassaan kuulumattomat palkansaajat eivät osallistu ansiosidonnaisen työttömyysturvan rahoitukseen. Työttömyyskassaan kuulumattomien palkansaajien työttömyysvakuutusmaksun tuotto ohjataan Kelalle peruspäivärahan rahoitukseen (Hänninen 2017). Siten oikeammin olisi todeta, että kaikki työnantajat osallistuvat ansiosidonnaisen työttömyysturvan rahoitukseen, mutta palkansaajien osuus kohdentuu vakuuttamisen tai vakuuttamattomuuden mukaan. Vakuutettujen maksu menee TVR:lle ja työttömyyskassaan kuulumattomien maksu menee Kelaan.

Pakollisen työttömyysvakuutusmaksun kannalta on oleellista se, millaisena maksu nähdään. Katsotaanko se veroluonteiseksi maksuksi, jonka tuotto käytetään yleisesti kulujen kattamiseen vai vakuutusmaksuksi, jonka perusteella tulisi oikeus etuuteen, tässä tapauksessa ansiosidonnaiseen työttömyyspäivärahaan? Asiaa on käsitelty myös perustuslakivaliokunnassa, joka on ottanut asiaan kantaa todeten, että palkansaajan työttömyysvakuutusmaksun ja aikanaan mahdollisesti maksuun tulevan etuuden välillä ei ole sellaista vakuutusperiaatteen mukaista yhteyttä, että maksu voitaisiin katsoa vastikkeeksi tulevasta turvasta. Tästä syystä työttömyysvakuutusmaksu on selkeästi vero, eikä vakuutusmaksu. (PeVL 18/1998 vp.) Tämän voi tulkita tarkoittavan sitä, että työttömyysvakuutusmaksu on veroluonteinen maksu, joka sinänsä oikeuttaa työttömyysturvaan. Sillä ei kuitenkaan ole vaikutusta siihen, miten se työttömyysturvaetus, johon yksilöllä on oikeus, määräytyy.

2.5 Työttömyysvakuutuksen erityispiirteet

Työttömyysvakuutuksen järjestämismuotojen taustalla vaikuttaa kolme perustelua, jotka selittävät työttömyysvakuutuksen erityisluonnetta ja sitä, miten työttömyysvakuutus on järjestetty ja rahoitettu. Ensinnäkin työttömyysvakuutukseen liittyy haitallisen valikoitumisen ongelma (adverse selection), sillä vakuutuksen antajalla on heikot tiedot vakuutuksenottajan työttömyysriskistä. Vakuutuksenantajalla on tiedot työmarkkinoilla sekä kokonaisuutena että alakohtaisesti esiintyvistä keskimääräisestä työttömyydestä, mutta ei henkilön henkilökohtaisesta työttömyysriskistä (asymmetrinen informaatio). Siten vakuutuksen hinnoittelu perustuu vakuutettavan ryhmän keskimääräiseen työttömyyteen eikä yksittäisen henkilön henkilökohtaiseen työttömyysriskiin. Tällöin henkilöt, joilla on suuri työttömyysriski, saavat vakuutuksen suhteellisen halvalla verrattuna henkilöön, jonka työttömyysriski on pieni. Täysin markkinaehtoisessa järjestelmässä kävisi todennäköisesti niin, että vakuutuksenottajat valikoituisivat. Niillä, joilla olisi korkea työttömyysriski, olisi suurempi motiivi vakuuttautua, koska heillä todennäköisesti olisi suurempi hyöty vakuutuksesta. Vastaavasti taas henkilöillä, joiden työttömyysriski on pienempi, olisi heikompi motiivi vakuuttautua, koska heillä vakuutuksen kustannus-hyötysuhde olisi heikompi. Ääritilanteessa täysin markkinaehtoisilla markkinoilla vakuutuksen tarjoaminen kohtuuhintaan ei olisi lainkaan mahdollista, erityisesti kun huomioidaan työttömyyden vahva suhdanneluonteisuus. Epätäydellisen tiedon ja valikoitumisen ohella työttömyysvakuutuksessa vaikuttaa lisäksi moraalikato (moral hazard), jolla tarkoitetaan vakuutuksenottajan mahdollisuutta itse vaikuttaa vakuutustapahtumaan. Työttömyysvakuutuksessa on itse mahdollista suuremmissa määrin vaikuttaa vakuutustapahtumaan kuin esimerkiksi sairausvakuutuksessa, työtaturmissa, eläkevakuutuksessa tai vahinkovakuutuksessa. (Kangas ja Niemelä 2017, 30–31; Asplund ja Kettunen 1994, 47–50; Jokelainen 2009, 19; Hiilamo et al. 2015; Yhdistelmävakuutusmuistio 2018, 27–28.)

Suomen työttömyysturvajärjestelmää on julkisessa keskustelussa kritisoitu siitä, että vakuutusperiaate ei toteudu. Vakuutusperiaatteelle on kirjallisuudesta vaikea löytää yksiselitteistä määritelmää ja julkisessa keskustelussa käsitteen merkitys hieman vaihtelee aihealueen mukaan. Yleisesti vakuutusperiaatteella tarkoitetaan sitä, että sen palkka- tai muun euromäärän, jonka perustella maksu määräytyy, tulisi toimia myös tulevan etuuden perusteena. Vakuutusperiaatteella tarkoitetaan myös sitä, että sen

rahavirrat ovat läpinäkyviä, sen laskenta on teknistä, eikä se sisällä arvoasetelmia. Lisäksi vakuutusperiaatteella tarkoitetaan yleisesti sitä, että se liittyy suurimman mahdollisen yhteisöllistämisen suurimpaan mahdolliseen yksilöllistämiseen. (Liukko 2013, 118; Ruuskanen 2012.) Kaikki palkansaajat osallistuvat järjestelmän rahoitukseen vakuutusmaksuilla. Lisäksi työttömyyskassaan kuuluvat palkansaajat ja yrittäjät osallistuvat järjestelmän rahoittamiseen työttömyyskassan jäsenmaksuilla, mutta etuuden määrän ratkaisee työttömyyskassaan kuuluminen tai kuulumattomuus. Vakuutusperiaate on myös määritelty niin, että sillä tarkoitetaan universaalia, ilman tarveharkintaa syntyvää oikeutta vakuutuskorvaukseen vakuutustapahtuman sattuessa varallisuudesta riippumatta. Toisaalta vakuutukseen liittyy usein velvollisuus osallistua vakuutuksen rahoitukseen. Universaalit etuudet rahoitetaan usein myös julkisista varoista. (Pentikäinen ja Rantala 1995, 49; Yhdistelmävakuutusmuistio 2018, 27–28.)

Suomen työttömyysvakuutuksen voi ymmärtää myös niin, että meillä on kattava pakollinen työttömyysvakuutus, jolla taataan kaikille perusturva työttömyyden varalta ja jolla voidaan minimoida haitallisen valikoitumisen, asymmetrisen informaation ja moraalikadon aiheuttama ongelma. Lisäksi meillä on yksityisvakuutuksen perusteisiin nojautuva vapaaehtoinen työttömyysvakuutus, jonka hinta määräytyy alakohtaisesti alalla vallitsevan työttömyyden todennäköisyyden ja riskin mukaan. (Kangas ja Niemelä 2017, 10–53; Yhdistelmävakuutusmuistio 2018, 27–28.)

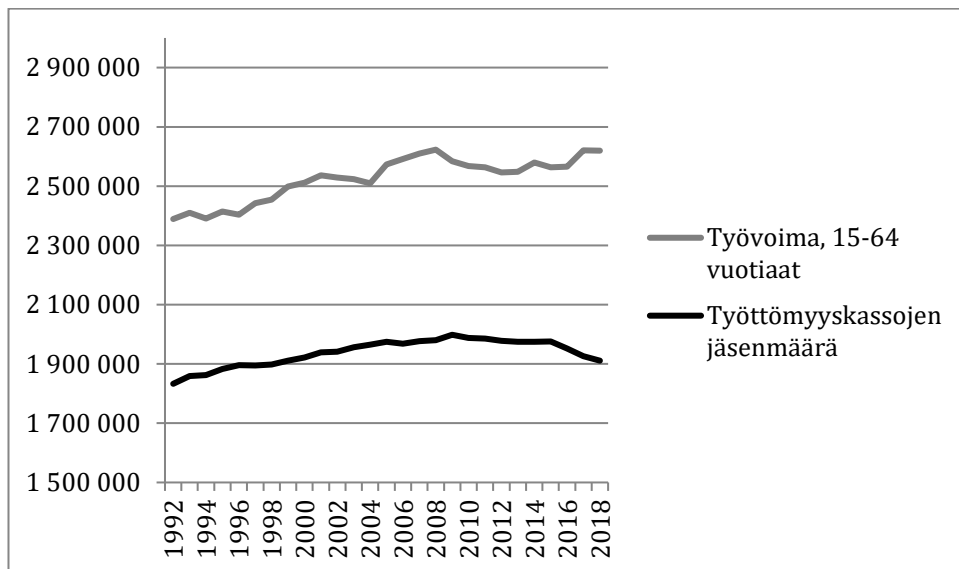
2.6 Työttömyyskassaan kuulumattomat osana suomalaista työvoimaa

Työttömyyskassaan kuulumattomien henkilöiden määrästä ei ole saatavilla tarkkaa tilastotietoa. Ryhmän kokoa on kuitenkin mahdollista arvioida muiden saatavilla olevien tilastotietojen pohjalta.

Suomen työvoiman suuruus vuoden 2018 joulukuussa oli 2 698 000 henkilöä⁹ (Tilastokeskus 2019). Työttömyyskassojen jäsenmäärät tilastoidaan nykyään tarkasti.

⁹ Tilastokeskuksen määritelmän mukaan työvoimaan luetaan kaikki 15-74 vuotiaat henkilöt, jotka vuoden viimeisellä viikolla olivat työllisiä tai työttömiä (Tilastokeskus 2018). Käsitteen ulkopuolelle jäävät esimerkiksi varusmiehet, opiskelijat, eläkeläiset ja kotitaloustyötä tekevät. Työttömyyskassan jäseneksi voi liittyä alle 68-vuotiaana. Työttömyysetuuteen ovat oikeutettuja 17-65 vuotiaat työttömät työnhakijat.

Työttömyyskassan jäseniä oli vuoden 2017 lopussa 1 924 680 henkilöä, eli noin 71 prosenttia työvoimasta (Työttömyyskassat 2017). Vertaamalla työttömyyskassoihin kuuluvien osuutta työvoiman määrään, saadaan jonkinlainen käsitys työttömyyskassoihin kuuluvien osuudesta työvoimasta (kuvio 6). Näiden erotus on suurin mahdollinen työttömyyskassaan kuulumattomien määrä. Tilastokeskuksen tulonjakotilaston palveluaineistosta löytyy lisäksi verotuksen tieto henkilöistä, jotka ovat maksaneet työttömyysvakuutusmaksua tai työeläkemaksua, mutta joilla ei verotuksessa ole huomioitu työmarkkinajärjestöjen jäsenmaksua tai työttömyyskassamaksua. Tämä luku tarkoittaa työttömyyskassaan kuulumattomien määrää. Luku on vaihdellut 15 prosentin molemmin puolin¹⁰. Pääosin luku on kuitenkin ollut jonkun verran alle 15 prosentin, mutta viime vuosina luku on ylittänyt 15 prosentin.

Kuvio 6. Työttömyyskassojen jäsenmäärä ja työvoima vuoden lopussa

Lähde: Työttömyyskassat, Työvoimatutkimus 2019

Työttömyyskassaan kuulumattomien määrää voi arvioida myös tarkastelemalla peruspäivärahan saajien määrää suhteessa työttömyysturvan saajiin. Työttömyysaste oli Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan vuoden 2018 lopussa 5,4 prosenttia (2017 lopussa 8,6 prosenttia) ja työttömiä oli 146 000 henkilöä (227 000 henkilöä vuonna 2017). TEM:in työnvälitystilastojen mukaan työttömiä työnhakijoita oli vuoden 2018

¹⁰ Tilastokeskuksen tulonjakotilaston palveluaineistosta STM:ssä tehdyt laskelmat Ilari Keso, STM, viimeisin päivitys 7.10.2019 vuoden 2017 aineistosta

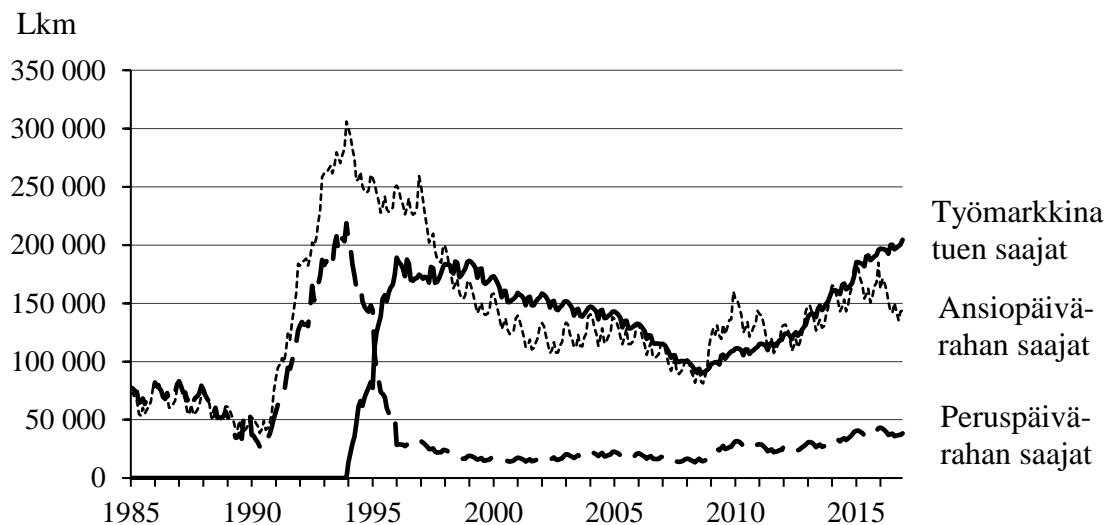
lopussa 256 400 (2017 lopussa noin 269 000 henkilöä) (Työnvälityksen vuositilastot 2017, 2018; Työvoimatutkimus 2019). Työnvälitystilaston mukainen työttömien määrä on lähempänä työttömyysetuuksia saavien henkilöiden määrää.¹¹ Työttömyyden aikaisia korvauksia sai vuoden 2018 lopussa noin 335 700 henkilöä. Näistä työttömyyspäivärahaa sai noin 144 000 henkilöä, joista peruspäivärahaa noin 27 000 henkilöä ja ansiopäivärahaa noin 117 000 henkilöä. Työmarkkinatukea sai 190 000 henkilöä (Tilasto Suomen työttömyysturvasta 2018). Työttömyyspäivärahan saajista siis noin joka viides henkilö oli ansiosidonnaisen työttömyysturvan ulkopuolella ja sai peruspäivärahaa. Työttömyyskassaan kuulumattomien osuus olisi näin arvioituna noin viidennes työttömyysetuuden saajista.

Edellä kuvattu tarkastelutapa jättää kuitenkin huomioimatta ne työttömyyskassaan kuulumattomat, jotka syystä tai toisesta eivät ole täyttäneet työssäoloehtoja. Lain mukainen 26 viikon työssäoloehto on tarkkarajainen, kuten lainsäädännön tulee olla. Tämä kuitenkin johtaa tilanteeseen, että henkilö, jolla on 26 viikkoa työhistoriaa, saa työttömyyspäivärahaa. Sen sijaan henkilö, jolla on 25 viikon ja neljän päivän työhistoria, eli ei täytä 26 viikkoa eikä siten täytä työssäoloehtoja, saa työmarkkinatukea peruspäivärahan tai ansiopäivärahan sijaan. Vastaavasti henkilö, joka tekee jatkuvaa osa-aikatyötä, jonka viikkotyöaika on 17 tuntia, ei ikinä täytä työssäoloehtoja, kun taas osa-aikatyötä tekevä henkilö, jonka viikkotyöaika on 19 tuntia, täyttää työssäoloehdon. Käytännössä edellä kuvattujen henkilöiden kiinnittymisessä työmarkkinoille ei ole oleellista eroa. Etenkin niin sanottujen ”pätkätöitä” tekevien, eli sellaisten henkilöiden kohdalla, joiden työhistoria on katkonainen ja työhistoria koostuu lyhyistä työjaksoista, sattumanvaraisuus korostuu. On myös huomioitava, että työssäoloehdon täyttymiseksi vaadittavaa viikkomäärää on muutettu useaan otteeseen. Vuoden 1997 alusta sitä pidennettiin 26 viikosta 43 viikkoon ja vuoden 2010 alusta sitä lyhennettiin 43 viikosta 34 viikkoon ja edelleen vuoden 2014 alusta 26 viikkoon (HE 72/1996 vp; HE 179/2009

¹¹ Tilastojen välinen suuri ero johtuu siitä, että Tilastokeskuksen työttömyysluvut perustuvat otospohjaiseen tutkimukseen kun taas työnvälitystilasto perustuu TE-keskusten asiakasrekisteriin. Tilastojen välinen ero on merkittävä. Tilastokeskuksen luvut ovat kansainvälisesti vertailukelpoisia, koska tilastointi noudattaa kansainvälisiä suosituksia. Työnvälitystilaston luvut kuvaavat työ- ja elinkeinohallinnon toimintaan osallistuvia henkilöitä eivätkä luvut ole kansainvälisesti vertailukelpoisia, koska eri maiden työttömyysturvalliset lait ja niiden hallinto poikkeavat toisistaan. Työttömyysetuuksia saavien henkilöiden lukumäärää kuvastaa paremmin työnvälitystilaston henkilömäärät.

vp; HE 90/2013 vp). Siihen, miten työhistoriaa omaavat työttömyyskassaan kuulumattomat henkilöt jakautuvat peruspäivärahaa tai työmarkkinatukea saaviin, vaikuttaa kulloinkin voimassa oleva työssäoloehto.

Kuviossa 7 tarkastellaan työttömyysetuuksia saavien määrää pidemmältä aikaväliltä. Kuviosta voidaan havaita työttömyysetuuksien rakenteelle tehdyille muutoksille tilastolliset perustelut. 1990-luvun lama ja työmarkkinatuen luomisen aiheuttama rakennemuutos työttömyysetuuksia saavien määrässä etuuksittain ilmenee selvästi. Vuoden 2008 finanssikriisin seurauksena on myös havaittavissa työmarkkinatuen saajien suhteellisen osuuden kasvu. Tämä johtui sekä sellaisten työttömien määrän lisääntymisestä, joiden työssäoloehto ei ole täyttnyt että työttömyyspäivärahaa enimmäisajan, 500 (400, 300) päivää saaneiden pitkäaikaistyöttömien määrän lisääntymisestä. Ansiopäivärahan saajien määrän muutokset lienevät ainakin osasyynä työssäoloehtoon tehdyille muutoksille.

Kuvio 7. Työttömyysturvan peruspäivärahaa, työmarkkinatukea ja ansiopäivärahaa saaneet kuukauden lopussa 1985-2016

Lähde: Finanssivalvonta, (TEM), Kela Tilastoryhmä 9.5.2017

Pidemmän aikavälin tarkastelussa huomioitavaa on myös, että peruspäivärahan saajien määrä pysyi kohtuullisen tasaisena ja saajien suhteellinen osuus laski 1990-luvun puolesta välistä alkaen aina finanssikriisiin asti, mutta peruspäivärahan saajien suhteellinen osuus on kasvanut vuosien 2008-2017 välillä, mikä ilmenee kuviosta 7.

Mikäli peruspäivärahan saajien määrä kuvastaa myös työttömyyskassaan kuulumattomien määrää, myös työttömyyskassaan kuulumattomien suhteellinen osuus on kasvanut.

3 Rationaalinen käyttäytyminen ja työttömyyden varalta vakuuttaminen

Rationaalisen valinnan teorit ovat alkujaan lähtöisin taloustieteestä ja ovat sieltä laajentuneet muihin tieteenaloihin. Rationaalisen valinnan teorioiden avulla voidaan mallintaa yksilön päätöksentekoa tilanteissa, joissa yksilön on mahdollista valita eri vaihtoehtojen välillä. (Arrow 1970; Kahneman ja Tversky 1979; Simon 1955; Von Neumann ja Morgenstern, 1947; Weber 1980.) Rationaalisen valinnan teorioita hyödynnetään sosiaalisen ja taloudellisen toiminnan mallintamiseen (Copeland, Weston ja Shastri 2013, 43–72; Elster 1989b, 1–35). Vapaaehtoiseen työttömyyskassajäsenyyteen perustuvassa järjestelmässä työttömyyden varalta vakuuttamisessa on kyse päätöksentekoa edellyttävästä toiminnasta, jonka avulla on mahdollista turvata taloudellinen toimeentulo mahdollisen työttömyyden varalta. Rationaalisen valinnan teorioiden avulla voidaan tehdä oletuksia työttömyyskassaan kuulumisen tai kuulumattomuuden selittämiseksi ja siksi nämä teorit on valittu tämän tutkimuksen teoreettiseksi lähtökohdaksi.

3.1 Rationaalinen valinta

Taloustieteellisessä tutkimuksessa rationaalisen valinnan teorit ovat keskeisiä silloin, kun tutkitaan yksilöiden käyttäytymistä. Lähtökohtana on yksilö, joka tekee valintoja eri vaihtoehtojen välillä. Yksinkertaisimmillaan rationaalisen valinnan teorian mukaan yksilö valitsee vaihtoehdoista sen, jolla saavutetaan paras mahdollinen lopputulos. (Elster 1989b, 1–35.) Jotta yksilö voisi tehdä harkitun valinnan eri vaihtoehtojen välillä, vaihtoehtojen tulee täyttää seuraavat edellytykset (Copeland et al. 2013, 44–45):

1. Eri lopputulosten tulee olla vertailukelpoisia
2. Seurausten tulee olla johdonmukaisia
3. Seurausten tulee olla toisistaan riippumattomia
4. Seurausten tulee olla mitattavia, ja
5. Seuraukset tulee voida asettaa paremmuusjärjestykseen

Taloustieteellisessä tarkastelussa yksilö nähdään usein irrallisena ympäristöstään ja kykenevänä tekemään järkeviä valintoja perustuen saatavilla olevaan tietoon. Valintojen tavoitteena on yksilön oman (taloudellisen) hyödyn maksimoiminen. Yksilön valinnat eri vaihtoehtojen välillä riippuvat hänen mieltymyksistään eli prefensseistään ja riskinsietokyvystään. Klassisessa taloustieteellisessä tarkastelussa lopputulosten arvoa preferensseihin nähden mitataan kustannus-hyötyanalyysillä (utility theorem). Kustannus-hyötyanalyysin avulla mahdollistetaan vaihtoehtojen vertailu niin, että kullekin vaihtoehdolle lasketaan tietty odotusarvo hyödyntäen todennäköisyyslaskentaa ja yksilö valitsee vaihtoehdon, jonka odotusarvo on korkein (utility maximization tai expected utility maximization). (Von Neumann ja Morgenstern, 1947.)

Kustannus-hyötyanalyysi selittää työttömyyskassaan kuulumisen etuja. Ansiosidonnaisessa työttömyysturvassa korvausaste on alemmilla tulotasoilla korkea ja laskee ylemmillä tulotasoilla (kts. kuvio 3), jolloin rationaalisen valinnan teorian mukaan työttömyyskassaan liittyminen on sitä kannattavampaa, mitä matalampi tulotaso työntekijällä on. Kovin pienillä, alle 800 euron kuukausituloilla ansiosidonnainen päiväraha ei kuitenkaan ole perusturvaa suurempi tai ansiopäivärahaoikeutta ei välttämättä synny lainkaan. Näin ansaitseville työttömyyskassaan kuulumisen ei ole kannattavaa. Toisaalta ansiosidonnaisen päivärahan määrä nousee tulojen noustessa ja tämä kasvattaa tuloeroa perusturvaan nähden. Tämä parantaa toimeentuloa, jolloin myös suuremmilla tuloilla on kannattavaa liittyä työttömyyskassaan.

Mieltymyksen lisäksi valintaan vaikuttaa yksilön riskinsietokyky. Taloustieteessä yksilöt usein jaetaan asenteen ja riskiin suhtautumisen suhteen kolmeen ryhmään: riskiä kaihtavat, riskille neutraalit ja riskiä suosivat. (Copeland et al. 2013, 43–72; Elton ja Gruber 1995, 210–221; Elster 1989a, 22–27; Harsanyi 1986, 87.) Yksilön tavoitteena on löytää vaihtoehdoista itselleen paras, optimaalinen vaihtoehto. Taloustieteessä yksilön oletetaan olevan itsekäs ja muuttumaton sekä preferenssiensä että riskinsietokykynsä kannalta. Tällaista yksilöä, joka valitsee itsekkäästi oman hyötynsä maksimoimiseksi, kutsutaan nimellä homo economicus. (Whitaker 1975, 1041–1045; O’Boyle 2007, 330–333.) Riskin kaihtaminen on verrannollinen turvallisuushakuisuuteen. Riskiä kaihtavien yksilöiden odotusarvo on, että he vakuuttavat itsensä työttömyyden varalta. Riskiä suosivien henkilöiden kohdalla sen sijaan vakuuttamatta jättäminen saattaa olla henkilön prefenssien mukaista. Riskille neutraaleiden yksilöiden päätöksentekoon vaikuttaa muut

asiat kuin riski. Jos riskille neutraali yksilö maksimoi omaa hyötyään, hän odotusarvoisesti kuuluu työttömyyskassaan.

Taloustieteen näkemys rationaalisesta ihmisestä on kuitenkin kapea-alainen ja sitä on tästä syystä myös kritisoitu. Taloudellisten kriteerien lisäksi yksilön preferensseihin vaikuttavat useat muut tiedostetut ja tiedostamattomat tekijät, joista löytyy laajalti teorioita, tutkimusta ja keskustelua. (Arrow 1970; Kahneman ja Tversky 1979; Simon 1955; Weber 1980.) Arrow (1970) mukaan yhteiskunnan jokaisella yksilöllä on valintatilanteissa omat preferenssinsä, joiden yhteensovittaminen niin, että niistä muodostuisi yhteinen yhteiskunnallinen preferenssi, ei ole mahdollista. Hyvä esimerkki tästä on työttömyysturvan järjestämismalli ja jo pitkään jatkunut keskustelu ansioturvan laajentamisesta kaikkia palkansaajia koskevaksi. Kahneman ja Tversky (1979, 263–291) puolestaan mallinsivat yksilön taloudellista päätöksentekoa yhdistäen sitä käyttämistieteeseen ja havaitsivat, että yksilön arvioilla vaihtoehtojen odotusarvoista on erilaisia painotuksia ja että odotusarvojen järjestykseen vaikuttaa vaihtoehtojen esittämistapa. Siten yksilön preferensseihin on mahdollista vaikuttaa esimerkiksi tiedon lisäämisen kautta.

Käyttäytymistieteellisessä kontekstissa yksilö nähdään laajemmin henkilönä, jonka päätöksiin vaikuttavat taloudellisen hyödyn ohella häntä ympäröivä sosiaalinen ympäristö, hänen arvomaailmansa ja preferenssinsä (Arrow 1970; Elster 1983; Kahneman ja Tversky 1979; Simon 1955; Weber 1980). Jon Elsterin (1983) mukaan taloustieteen näkemys rationaaliseen valintaan on kapea-alainen, ja hän jaottelee rationaalisen valinnan ohueen teoriaan ja vahvaan teoriaan. Ohut teoria nojautuu perinteiseen taloustieteen näkemykseen rationaalisesta ihmisestä kun taas vahva teoria on laajempi sisältäen laajemman tulkinnan ihmisen rationaalisuuden vaikuttimista. Ohuen teorian mukaan yksilön uskomukset ja mieltymykset ovat aina loogisia ja johdonmukaisia ja arvioinnin tulee perustua todennäköisyyteen ja ajalliseen kohdentumiseen. Vahvan teorian mukaan johdonmukaisuus ei päde, koska yksilön uskomukset ja mieltymykset eivät ole johdonmukaisia, koska niihin vaikuttaa moni muu asia. Uskomusten ja mieltymysten muodostumisessa esimerkiksi yksilön harkinta- ja arvostelukyvillä on suuri merkitys. Jotta toiminta täyttäisi rationaalisen toiminnan kriteerit, sen tulisi perustua kolmeen yksilön kannalta optimaaliseen päätökseen. Ensinnäkin valinnan tulisi johtaa parhaaseen mahdolliseen lopputulokseen yksilön mielihaluisten näkökulmasta, ainakin sen

mukaan minkä yksilö uskoo olevan paras mahdollinen lopputulos. Toiseksi yksilön arvioimat lopputulokset tulee olla parhaat mahdolliset ja perustua arvioita tukevaan näyttöön. Kolmanneksi yksilön tulee päätelmiensä pohjaksi hankkia optimaalinen määrä tietoa ja näyttöä. (Elster 1983, 1–42; Elster 1989a, 97; Elster 2007, 191.) Pulma tässä tietysti on se, milloin tiedon määrä on optimaalinen.

Herbert Simon (1955) loi teorian rajoitetusta rationaalisuudesta. Simonin mukaan ihmisen kapasiteetti vastaanottaa ja käsitellä kaikkea saatavilla olevaa tietoa päätöksenteon pohjaksi on hänelle liikaa, mistä syystä yksilö pyrkii etsimään vaihtoehdon, joka tyydyttää hänen yksilölliset tarpeensa. Valintatilanteessa ei siten aina ole mahdollista etsiä optimaalista vaihtoehtoa, vaan valinta osuu kohteeseen, joka tyydyttää tarpeen kohtalaisen hyvin. (Simon 1955, 99–118.)

Myös rationaalisen valinnan vahva oletamus hyödyn maksimoinnista on nähty ongelmallisena. Päätöksentekoa ehdollistavat monet tekijät. Yksilöä, jonka valinnat pohjautuvat taloudellisen hyödyn maksimointia laajempaan kontekstiin, kuten sosiaalisiin normeihin ja moraalisiin, voidaan myös kutsua nimellä homo sociomicus. (O’Boyle 2007, 333; Elster 1983, 1–42; Elster 1989a, 97; Elster 2007, 191.) Hakovirta (2006) jakaa Elsteriä vastaavasti yksinhuoltajaäitien työllisyyttä, toimeentuloa ja työmarkkinavalintoja koskevassa väitöskirjassaan rationaalisen valinnan teorian kapeaan ja laajaan siten, että taloustieteellisen tarkastelun yksilön voi tunnistaa kapean rationaalisuusnäkemys edustajaksi ja käyttäytymistieteellisen tarkastelun yksilön laajennetun rationaalisuusnäkemys edustajaksi. Hakovirta (2006, 47–57) luokittelee rationaalisen käyttäytymisen Max Weberiä (1980) mukaillen taloudelliseen rationaalisuuteen ja arvorationaalisuuteen. Arvorationaalisessa käyttäytymisessä sosiaaliset normit ja epäitsekkäät motiivit voivat vaikuttaa valintoihin taloudellisten vaikuttimien ohella tai jopa niitä vahvemmin. Utilitarismi ja uskonto toimivat vahvoina vaikuttimina Weberin arvorationaalisuuden muotoutumisessa. Hän yhdisti perimätiedon, tunteet, moraalin ja uskonnon arvot liiketoiminnallisen voiton tavoittelun tavoitteeseen. Näin hän yhdisti arvorationaalisen toiminnan vaikutuksen taloudelliseen toimintaan. Samalla hän tunnisti, että ihmisen käyttäytymiseen vaikuttaa moninaiset vaikuttimet. (Weber 1980.) Arvorationaalinen toiminta voi liittyä esimerkiksi työmarkkinaosapuolten arvostamiseen ja tällainen henkilö voi kokea työttömyyskassaan kuulumisen osaksi sitä arvomaailmaa, jonka kokee omakseen. Yksilö voi esimerkiksi nähdä

työmarkkinaosapuolten toiminnan yhteiskunnan kannalta tärkeäksi ja tätä kannattaakseen hän kuuluu ammattiliittoon ja joko liittyy tai ei liity työttömyyskassaan riippumatta siitä, minkälaisen taloudellisen hyödyn itsensä vakuuttaminen toisi työttömyyden sattuessa.

3.2 Irrationaalinen valinta

Yksilön käytös voi usein vaikuttaa irrationaaliselta, vaikka käytös yksilön omasta näkökulmasta olisi täysin rationaalista. Tähän voi olla useita mahdollisia selityksiä. Elsterin (1989a, 22–41) mukaan yksilön valintoihin vaikuttavat ennen kaikkea hänen uskomuksensa eri vaihtoehtojen lopputuloksista. Uskomusten muodostumisprosessi voi olla kaksijakoinen; uskomukset voivat olla tosia olematta rationaalisia tai uskomukset voivat olla rationaalisia olematta tosia. Esimerkiksi uskomus, että palkasta vähennetty työttömyysvakuutusmaksu oikeuttaa ansiosidonnaiseen päivärahaan, on rationaalinen mutta ei tosi. Jotta uskomus voisi olla rationaalinen ja tosi, sen tulisi perustua optimaaliseen määrän tietoa, joka yksilön tulisi hankkia voidakseen muodostaa uskomuksen. Mutta, kuten edellä todettiin, näin ei aina ole. (Simon 1955, 99–118.) Esimerkiksi työttömyyskassaan kuuluminen tai kuulumattomuus voi perustua uskomukseen. Työttömyysvakuutus edellyttää arviota mahdollisesta riskistä ja tietyn tasoista tietoa etuuksista työttömyyden sattuessa, jotta yksilö voi tehdä rationaalisen valinnan vakuutuksen ja vakuuttamattomuuden välillä. Tällöin tulisi selvittää eri vaihtoehtojen lopputulokset tilanteessa, jossa työttömyys kohtaa. Tieto voi olla peräisin virallisista lähteistä, perustua ystävien kautta saatuun toisen käden tietoon tai sosiaalisen median keskustelutietoon. Lähteestä riippuen rationaalisen valinnan tekeminen voi perustua luotettavasta lähteestä hankittuun tietoon vakuuttamisesta työttömyyden varalta tai ei-luotettavaan tietoon, fiktion. Fiktiota voi olla esimerkiksi edellä mainittu keskustelupalstoilla esiintyvät yksilöiden kokemuksista johdetut päätelmät, joista vedetään johtopäätöksiä työttömyysvakuutusjärjestelmästä. Viime vuosina on keskusteltu vilkkaasti myös niin sanotuista valeuutisista (Vehkoo 2017) ja kokemusasiantuntijoista (KokoA 2018), joiden tietopohja ei perustu faktaan vaan johonkin muuhun, kuten esimerkiksi omakohtaiseen kokemusasiantuntijuuteen. On mahdollista, että tällaisesta tiedonlähteestä saatu tietopohja on puutteellinen tai väritynyt, mutta siitä huolimatta tällaisesta lähteestä saadulla tiedolla voi olla vaikutusta yksilön valintaan.

Rationaalisen valinnan teorian mukaan yksilö tekee valintansa eri vaihtoehtojen välillä sen mukaan, mitkä ovat lopputulokset kustakin valitusta vaihtoehdosta ja mikä vaihtoehto tuo optimaalisen lopputuloksen. Optimaaliseen lopputulokseen päätymiseen voi myös vaikuttaa muut asiat kuin pelkästään rationaalisen käyttäytymisen mekanismit. Ensinnäkin on mahdollista, ettei vaihtoehtoja voi asettaa paremmuusjärjestykseen, vaan on vain yhtäläisen hyviä tai huonoja vaihtoehtoja. Vaihtoehtojen vertailu voi myös olla mahdotonta, koska rationaalisen valinnan ehdot eivät täyty. Esimerkiksi tulevaisuuteen liittyvät päätökset ovat usein tällaisia. (Elster 1989a, 22–25.) Koulutuksen ja sen myötä avautuvan uravalinnan tekeminen on esimerkki valintatilanteesta, jossa vaihtoehtoja on vaikeaa, jopa mahdotonta arvottaa. Uravalintaan liittyy lähes ääretön määrä erilaisia vaihtoehtoja työuran etenemiselle sekä tietysti se vaihtoehto, että työuran aikana esiintyy työttömyyttä. Yksilöllä ei ole mahdollisuutta hankkia tarpeeksi näyttöä ja tietoa eri vaihtoehtojen lopputuloksista, jolloin optimaalisen vaihtoehdon valinta on huomattavan vaikeaa. (Elster 1989a, 22–25.) Käytännössä yksilöiden kohdalla lienee todennäköistä, että mitä pidemmälle aikavälille valinnan seuraukset ajoittuvat, sitä vaikeampaa on arvioida seurauksia. Tästä syystä yksilön on vaikea etukäteen arvioida tulevalle työuralle sijoittuvia työttömyysjaksoja ja niiden vaikutusta tulonmuodostukseen.

Irrationaaliseen käyttäytymiseen eräs tavanomainen selitys on tappion vastenmielisyys (loss aversion). Teorian mukaan yksilö arvottaa tappion suuremmaksi kuin samansuuruisen voiton, jolloin tappio koetaan voimakkaammin kuin samansuuruisen voitto. Setelin kadottaminen harmittaa enemmän kuin vastaavansuuruisen setelin löytäminen ilahduttaa. Työttömyysvakuutusmaksu saatetaan kokea tappiona, jolle ei ole saatavilla vastaavaa hyötyä silloin, kun työttömyys tuntuu epätodennäköiseltä. (Kahneman ja Tversky 1979; Elster 2007, 214–229.)

Irrationaalista käyttäytymistä selitetään myös tahdonvoiman heikkoudesta johtuvana (weakness of will) tai toiveajatteluna. Tällöin yksilön päätökset eivät ole rationaalisen valinnan mukaisia vaan ne pohjautuvat optimaalisesta ratkaisusta poikkeavasti toiveeseen, että jonkin valinnan lopputulos olisi yksilön toiveen mukainen, vaikka järkipäätelmä osoittaisi muuta. (Elster 2007, 214–229.) Palkanauhan lopussa näkyvä työttömyysvakuutusmaksu voi harhauttaa yksilön ajattelemaan, että hän on

vakuutettu työttömyyden varalta, jolloin hän ei kiinnitä sen enempää huomiota siihen, mihin etuuteen maksu oikeuttaa.

Irrationaaliseen käyttäytymiseen vaikuttavat lisäksi sekä suoraan että välillisesti tunteet. Tunteet voivat vaikuttaa välillisesti uskomuksiin muodostaen toiveajattelua esimerkiksi omista kyvyistä suhteessa muihin ihmisiin. (Elster 2007, 214–229.) Yksilö saattaa yliarvioida oman arvonsa ja osaamisensa, minkä lopputuloksena yksilö aliarvioi riskinsä joutua työttömäksi. Yksilön käyttäytymiseen saattavat vaikuttaa myös sosiaaliset ja moraaliset normit aiheuttaen näennäisesti irrationaalisuutta (Elster 2007, 214–229). Esimerkiksi ystäväpiirin asenne työttömyyskassoissa vakuuttautumista kohtaan saattaa vaikuttaa vahvemmin yksilön haluun vakuuttautua kuin viranomaislähteiden kautta saatu informaatio vakuutuksen hyödyistä.

Yhteenvedona rationaalisen ja irrationaalisen valinnan teorioista on johdettavissa, että yksilön päätöksentekoon vaikuttaa samanaikaisesti kaikki edellä mainitut käyttäytymismallit, arvot ja preferenssit, minkä lisäksi niillä voi olla yhteisvaikutuksia ja keskinäistä päällekkäisyyttä. Yksilön päätöksenteko työttömyyskassaan liittymisestä tai liittymättä jättämisestä voi siis olla monimutkainen prosessi, jossa vaikuttavat sekä rationaalisen valinnan teorioiden mukainen rationaalinen päättely että irrationaalista käyttäytymistä aiheuttavat käyttäytymismallit.

3.3 Mitä työttömyyskassaan kuulumattomista tiedetään ?

Työttömyyskassoihin kuulumattomista on jonkin verran tietoa aiemmista tutkimuksista. Peruspäivärahan saajia on tutkittu 1980-luvun lopulla ja viimeaikaista tutkimusta on hieman, mutta muilta osin työttömyysturvaa koskevat tutkimukset ovat pääosin kohdentuneet muihin työttömyysturvan osa-alueisiin, kuten etuuden tasoon ja kestoon kannustavuuden näkökulmasta (Piirainen 1989; Kotamäki ja Mattila 2014; Hiilamo, Lepomäki, Pöysti, Soininvaara ja Vartiainen 2015; Maczulskij 2016).

Timo Piirainen (1989) selvitti 1980-luvun lopussa, keitä työttömyysturvan peruspäivärahan saajat tuolloin olivat. Kiinnostus oli muun muuassa siinä, miksi he eivät olleet oikeutettuja ansioperusteiseen työttömyysturvaan vaan hakivat matalampitasoista,

tarveharkintaista peruspäivärahaa. Tulosten mukaan peruspäivärahan saajat olivat ansiopäivärahan saajia huomattavasti nuorempia ja lyhyemmän työuran tehneitä tai työuraansa vasta aloittelevia henkilöitä. Heillä oli puutteellinen tieto työttömyyskassojen toiminnasta ja organisaatiosta. Lisäksi heillä oli vaikeuksia erottaa ammattiliitto ja työttömyyskassa toisistaan, eikä heillä ollut välttämättä tietoa edes siitä, kuuluivatko he työttömyyskassaan vai eivät. Tiedonpuutetta oli myös työssäoloehdon kerrytämisen, työttömyyskassaan liittymisen ehdoista sekä työttömyyskassaan kuulumisen hyödyistä.

Maailma ja ympäröivä yhteiskunta on parissa kymmenessä vuodessa muuttunut siinä määrin, että Piiraisen tutkimustulosten siirrettävyys tähän päivään on kyseenalaista. Ensinnäkin internet on 1990-luvulla levinnyt laajan yleisön käyttöön ja mullistanut tiedonsaannin, jolloin tietämättömyys tiedonsaannin vaikeuden vuoksi ei ole samalla tavalla relevantti syy kuin se oli vuonna 1989. Toisaalta internetin myötä informaatiota on tänä päivänä saatavilla jopa liikaa, jolloin oleellisen ja oikean tiedon löytäminen saattaa olla vaikeaa. Toiseksi Piiraisen tutkimuksessa työttömyysturvaa perustellaan korporatistiseksi työntajien ja työntekijäjärjestöjen väliseksi sopimukseksi, joka tähtää vakituudessa työsuhteessa olevan, rajatun väestöryhmän etuuksien edunvalvontaan, jättäen marginaalisessa asemassa olevat väliinputoajiksi (Piirainen 1989, 13–14). Tämä perustelu on sinänsä ongelmallinen, koska työttömyyskassan jäsenyys ei edellytä ammattiliiton jäsenyyttä. Lisäksi viimeistään YTK:n perustaminen vuonna 1991 teki näkyväksi mahdollisuuden vakuuttaa itsensä työttömyyden varalle ilman pakkoa liittyä ammattiliittoon. Tärkein perustelu sille, miksi tutkimustuloksia ei ole mahdollista siirtää tähän päivään, lienee kuitenkin se, että peruspäivärahan saaminen tutkimuksen aikaan vuonna 1988 ei edellyttänyt työssäoloehdon täyttävää työtä ja etuus oli tarveharkintainen (Piirainen 1989, 58). Vuoden 1994 alusta luotu työmarkkinatuki etuusmuodoksi henkilöille, joilla työssäoloehto ei ole täytynyt, siirsi valtaosan peruspäivärahan saajista työmarkkinatuelle (vuonna 1992 peruspäivärahan saajia oli 326 000 henkilöä ja vuoden 1994 alusta määrän arvioitiin olevan reilu 50 000 henkilöä) (HE 235/1993 vp).

Kotamäki ja Mattila (2014) havaitsivat omassa tutkimuksessaan, että työttömyyskassaan kuulumattomien ja työttömyyskassaan kuuluvien eroa selittivät muun muassa ikä, tulotaso ja koulutusaste. Ansioturva painottui yli 30-vuotiaisiin, kun taas perusturva painottui alle 30-vuotiaisiin. Lähes neljännes työttömyyskassaan kuulumattomista oli perusasteen tutkinnon varassa, kun taas työttömyyskassan jäsenistä vain noin joka

kymmenes oli perusasteen tutkinnon varassa. Työttömyyskassaan kuulumattomissa oli lisäksi enemmän keskiasteen tutkinnon suorittaneita kuin työttömyyskassaan kuuluvissa. Työttömyyskassaan kuuluvista 13 prosenttia oli suorittanut ylemmän korkeakoulututkinnon, kun työttömyyskassaan kuulumattomien joukossa vastaava osuus vain oli 5 prosenttia. Tutkimuksen perusteella matalasti koulutettujen, nuorten ja alempien tulodesiileiden henkilöt olivat todennäköisemmin työttömyyskassaan kuulumattomia. (Kotamäki ja Mattila 2014, 688–699.)

Maczulskij (2016) tutkimuksen tulokset tukivat aiempien tutkimusten havaintoja siitä, että riskiä kaihtavat useimmiten naiset, perheelliset ja korkeasti koulutetut eli he kuuluvat työttömyyskassaan. Työttömyyskassan ulkopuolelle puolestaan jäävät tyypillisesti nuoret ja kouluttamattomat miehet, joiden riski joutua työttömäksi on suurempi. Maczulskijin (2016) mukaan lyhyt työura ei selitä kassaan kuulumattomuutta, sillä työttömyyskassaan kuulumattomista suuri osa täyttää työssäoloehdon. Tämä viittaa epärationaaliseen päätöksentekoon.

Työttömyyskassaan kuulumattomien vakuutusturvaa on ehdotettu laajennettavaksi. Kotamäki ja Mattila (2014) ehdottivat työttömyysvakuutuksen kattavuuden laajentamista yleiseksi eli kaikkia palkansaajia koskevaksi, ja laajentamisen rahoittamiseksi joko työntekijän työttömyysvakuutusmaksun korotusta tai ansiosidonnaiseen päivärahan säädettävää enimmäiskattoa, jolla saavutettaisiin tasapaino tulojen ja menojen välille. Tutkimus tehtiin staattisena vuoden 2012 tilastoaineistolla ja vuonna 2014 voimassa olevan lainsäädännön perusteella. Tulosten mukaan työttömyysvakuutuksen laajentaminen työttömyysvakuutusmaksua nostamalla edellyttäisi palkansaajan työttömyysvakuutusmaksun korottamista 0,50 prosenttiyksiköllä. Laajentamisen rahoittaminen ansiosidonnaisen päivärahan enimmäismäärää rajaamalla edellyttäisi päivärahan enimmäismäärän rajaamisen 63 euroon päivältä (1355 euroon kuukaudessa). Kolmas vaihtoehto työttömyysvakuutuksen laajentamisen rahoittamiseksi oli edellä mainittujen keinojen yhdistelmä. (Kotamäki & Mattila 2014.)

Hiilamo, Lepomäki, Pöysti, Soininvaara ja Vartiainen (2015) puolestaan ehdottivat työttömyysturvareformia, jossa enimmäiskeston lyhentämisellä rahoitettaisiin kattava vakuutusturva. Pamfletissa esitetään, että päivärahakausi lyhenisi 250 päivään ja

päivärahaa saisi korotettuna ensimmäisten 100 päivän ajalta¹². Esitystä perusteltiin sillä, että malli lisäisi oikeudenmukaisuutta ja perustuslain edellyttämää yhdenvertaisuutta kattavalla vakuutusturvalla. Toisaalta esitystä perusteltiin sillä, että etuuden korottaminen työttömyyden alussa ja etuuden keston lyhentäminen lisäisi työn tarjonnan kannustavuutta. (Hiilamo ym. 2015.)

Uusimmassa yleistä ansioturvaa koskevassa selvityksessä Kotamäki (2018) tarkasteli kolmea vaihtoehtoista tapaa kaikille palkansaajille yhtäläisen ansiopäivärahan järjestämiseksi. Ensimmäisessä vaihtoehdossa peruspäiväraha muutettaisiin ansiosidonnaiseksi päiväraha Kelaan toimeenpanemana. Toisessa vaihtoehdossa työttömyyskassajäsenyys tulisi pakolliseksi nykyisessä toimeenpanojärjestelmässä. Ja kolmannessa vaihtoehdossa ansiopäivärahan toimeenpano keskitettäisiin Kelaan. Kotamäen mukaan työttömyyskassoihin kuulumattomat henkilöt rahoittavat ansiosidonnaista työttömyysturvaa olematta siihen itse oikeutettuja. Yleisessä ansioturvajärjestelmässä järjestelmän rahoittajien ja hyötyjien välinen yhteys olisi parempi ja vakuutusperustaisuus parantuisi. Kaikissa vaihtoehdoissa järjestelmä olisi nykyistä työttömyysturvajärjestelmää yksinkertaisempi, yhdenvertaisempi ja muodostaisi loogisemman kokonaisuuden. Kotamäki suositteli ensimmäisen vaihtoehdon käyttöönottoa, koska se olisi suoraviivainen toteuttaa ilman että se edellyttäisi suuria muutoksia nykyiseen järjestelmään. (Kotamäki 2018.)

¹² Päivärahakauden kesto vuonna 2015 oli 500 päivää tai 400 päivää (alle kolmen vuoden työhistorian omaavilla kesto on lyhyempi) ja keskimääräinen korotettu päiväraha 99 euroa päivältä.

4 Tutkimusasetelma

Tässä tutkimuksessa selvitetään rationaalisen valinnan teorioita lähtökohtana käyttäen syitä siihen, miksi osa väestöstä jää vapaaehtoisen, kaikille avoimen vakuutuksen ulkopuolelle. Valintakäyttäytymistä tutkitaan yksilön näkökulmasta ja yksilön omakohtaisia mielipiteitä hyödyntäen. Työttömyyskassaan kuulumattomuutta selvitetään tutkimusta varten kerätyn kyselyaineiston avulla. Kyselylomake taustatietokysymyksillä ja räätälöidyillä kysymyksillä on liitteenä (liite 1) ja kysely ja sen sisältö kuvataan tarkemmin luvussa 4.2.

4.1 Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimuksen kohteena on työttömyyskassaan kuulumattomuus. Tutkimuksella vastataan seuraaviin kysymyksiin:

- Keitä ovat henkilöt, jotka eivät ole vakuuttaneet itseään työttömyyden varalta työttömyyskassassa?
- Miten työttömyyskassaan kuulumattomat perustelevat valintansa?
- Miksi työttömyyskassaan kuulumattomat eivät ole vakuuttaneet itseään?
- Onko vakuuttamatta jättäytyminen rationaalista ja selitettävissä yksilön preferensseillä?
- Minkälainen tieto työttömyyskassaan kuulumattomilla on työttömyysturvaetuuksien tasosta?

Valintansa seurauksena työttömyyskassaan kuulumattomat ovat jääneet tai jättäytyneet heikolle vakuutusturvalle, he eivät kuulu työttömyyskassaan eivätkä siten ole vakuuttaneet itseään työttömyyden varalta. Onko vakuutuksen ulkopuolelle jääminen tietoinen valinta vai tietämättömyydestä johtuvaa irrationaalista käyttäytymistä ja samalla sosiaaliturvan alikäyttöä? Työttömyyskassaan kuulumisesta on taloudellista hyötyä työttömyysriskin realisoituessa. Tämän vuoksi yksilöille olisi rationaalista vakuuttaa itsensä työttömyyden varalle ja kuulua työttömyyskassaan. Jos tulot ovat kovin pienet, työttömyysvakuutuksesta saatava hyöty suhteessa perusturvaan saattaa kuitenkin jäädä pieneksi, jolloin työttömyyskassan jäsenmaksu voi tuntua suurelta tai turhalta menolta.

Työttömyyskassaan kuuluminen voi lisätä turvallisuuden tunnetta, sillä yksilö on varautunut mahdollisen työttömyyden varalta. Etenkin turvallisuushakuisille ihmisille on hyvin tavallista, että heillä on valmiina suunnitelma siltä varalta, että asiat eivät suju toivotulla tavalla. Vakuuttautumisella suojaudutaan riskin toteutumisen varalta. (Pentikäinen ja Rantala 1995, 61–65.) Työttömyyskassaan kuuluminen riippuu luvussa 3 esitetyn rationaalisen valinnan teorian mukaan paitsi yksilön taloudellisista preferensseistä, lisäksi hänen kokemuksistaan, uskomuksistaan, omista kyvyistään ja omista työllisyysmahdollisuuksistaan nyt ja tulevaisuudessa sekä siitä, kuinka todennäköisenä hän kokee oman riskinsä joutua työttömäksi. Työttömyyskassaan kuuluminen voi taloudellisten preferenssien lisäksi myös heijastaa yksilön arvomaailmaa (Kangas ja Niemelä 2017, 10–49).

Aiemman tutkimuksen perusteella on muodostunut ennakkokäsitys vastauksista ensimmäiseen tutkimuskysymykseen keitä työttömyyskassaan kuulumattomat ovat; nuoret, matalasti koulutetut ja yksin asuvat miehet ovat todennäköisemmin ilman työttömyysvakuutusta verrattuna riskiä kaihtaviin, itsensä työttömyyden varalta vakuuttaneisiin palkansaajaryhmiin kuten naisiin, perheellisiin ja korkeammin koulutettuihin (Piirainen 1989; Kotamäki ja Mattila 2014; Maczulskij 2016). Siksi tässä tutkimuksessa keskitytään pääasiassa hakemaan vastausta kysymykseen miksi työttömyyskassaan kuulumattomat eivät ole vakuuttaneet itseään. Tähän liittyen haetaan myös vastausta siihen, toimiiko rationaalinen valinta työttömyyskassaan kuulumisen tai kuulumattomuuden yhteydessä. Rationaalista valintaa työttömyyskassaan kuulumattomuutta selittävänä tekijänä ei ole käsitelty aiemmissa tutkimuksissa. Tutkimuksen oletuksena on, että työttömyyskassaan kuuluvien ja työttömyyskassaan kuulumattomien ryhmien välillä ei ole havaittavissa eroa työttömyyskassaan yksilön preferenssien välillä.

Viimeisellä tutkimuskysymyksellä täydennetään työttömyyskassaan kuulumattomuutta selittävien tekijöiden ymmärrystä. Aiempien tutkimusten perusteella puutteellinen tieto työttömyysturvan saamisen ehdoista sekä etuuksien tasosta on selittänyt työttömyyskassaan kuulumattomuutta (Piirainen 1989).

4.2. Aineisto ja muuttajat

Tutkimuksessa hyödynnetään Taloustutkimuksella vuoden 2015 lopussa teetettyä puhelinkyselyä ja sen pohjalta muodostettua osin määrällistä ja osin laadullista aineistoa. Taloustutkimus toteutti kyselyn osana viikottaista väestörekisteripohjaista Telebus-puhelinkyselyään. Tutkimusotos on kiintiöity ja painotettu vastaajien iän, sukupuolen ja asuinpaikan mukaan, jonka jälkeen otos on muodostettu satunnaisotannalla Väestörekisterikeskuksen henkilötietorekisteristä. Otos edustaa siten koko väestöä. Kyselyyn vastasi 2 052 henkilöä. Puheluita soitettiin kunnes tavoiteltu määrä vastauksia oli saatu. Kyselyyn vastaamattomien määrää ei ole tiedossa. Aineisto ei sisällä henkilötietoja eikä siitä näin ollen ole tunnistettavissa yksittäisiä vastaajia.

Kysely kohdistettiin 17-65 –vuotiaille henkilöille. Taulukossa 2 on esitetty kyselyyn vastanneiden ikäjakauma ja sitä on verrattu Tilastokeskuksen väestörakennetta koskeviin tilastoihin. Kyselyyn vastanneiden henkilöiden ikäjakauma vastaa erittäin hyvin koko väestön ikäjakaumaa.

Taulukko 2. Kyselyyn vastanneiden ikäjakauma suhteessa väestöön

Ikä	17-24 vuotta	25-34 vuotta	35-49 vuotta	50-65 vuotta	Yhteensä
Vastaajat	320	411	614	707	2 052
Osuus vastanneista	16 %	20 %	30 %	34 %	100 %
Tilastokeskuksen väestöosuus vastaavissa ikäluokissa	15 % (15-24 vuotiaat)	21 %	30 %	34 %	100%

Kyselyyn vastanneiden joukossa on otosasetelmasta johtuen myös henkilöitä, joilla työttömyyskassaan kuulumattomuus on tutkittavan aiheen näkökulmasta oletusarvoisesti rationaalista. He eivät ole tämän tutkimuksen kannalta kiinnostavia eivätkä ole sen varsinaisena kohteena, sillä heidän tutkimisestaan ei saada vastauksia itse tutkimuskysymykseen. Tällaisia ovat ryhmät, joissa kuuluminen työttömyyskassaan ei elämäntilanteen kannalta ole kovinkaan tarkoituksenmukaista: koululaiset, opiskelijat ja eläkeläiset. Eläkeläiset ovat joko ikänsä tai saamiensa etuuksien puolesta suljettuja

työttömyysturva-oikeuden ulkopuolelle ja heidän toimeentulonsa on eläke-etuudella turvattu, jolloin heidän ei enää ole tarkoituksenmukaista kuulua työttömyyskassaan. Koululaiset ja opiskelijat ovat vasta tulossa työelämään, eivätkä vielä ole kiinnittyneet työmarkkinoille siten, että heidän tutkimisensa olisi aiheen kannalta relevanttia¹³. Eläkeläisiä ja opiskelijoita oli 25 prosenttia vastaajista, ja tämän joukon poistamisen jälkeen aineistossa jäljellä oleva otoskoko on 1 537 henkilöä.

Tavanomaisten taustatietokysymysten lisäksi kyselyssä kysyttiin tutkimuksen selitettävänä tekijänä työttömyyskassaan kuulumista (riippumatta siitä kuuluvatko vastaajat ammattiliittoon vai eivät). Tämän tutkimuksen aineisto on työttömyyskassaan kuulumisen suhteen jaettavissa kolmeen ryhmään; työttömyyskassaan kuuluviin, työttömyyskassaan kuulumattomiin ja työttömyyskassaan aiemmin kuuluneet, jotka eivät kuulu siihen enää. Kyselyn työttömyyskassaan kuulumista koskevan kysymyksen perusteella muodostettavat ryhmät mahdollistavat aineiston jakamisen työttömyyskassoihin kuuluviin ja kuulumattomiin sekä ryhmien välisten erojen havainnoinnin. Aineistosta (n=1 537) 18 prosenttia oli työttömyyskassaan kuulumattomia (n=272), 11 prosenttia työttömyyskassaan aiemmin kuuluneita, jotka eivät tällä hetkellä kuulu (n=170) ja 71 prosenttia työttömyyskassaan kuuluvia (n=1 095). Kyselyyn vastanneiden taustatekijät esitellään taulukossa 3 (n=1 537). Ryhmäjaottelun myötä saadaan tutkimuksen selitettävä muuttuja, eli työttömyyskassaan kuulumattomuus (n=272). Tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi työttömyyskassaan kuulumattomuus on edelleen jaoteltu preferenssiensä perusteella muodostettuihin ryhmiin, joita ovat ”itsevarmat” (n=145), ”turvatut” (n=20), ”irrationaaliset” (n=35) ja ”vakuuttautumatta jääneet” (n=72). Analyyseissä ”irrationaaliset” ja ”vakuuttautumatta jääneet” on yhdistetty ryhmäksi ”alivakuutetut” (n=107). Nämä ryhmät on esitelty tarkemmin luvussa 5.2. Kyselyyn vastanneilla oli kunkin kysymyksen kohdalla myös mahdollisuus olla vastaamatta kyseessä olevaan kysymykseen. Tällaisten puuttuvien tietojen johdosta vastausten määrä joidenkin muuttujien kohdalla on pienempi kuin aineiston kokonaismäärä.

¹³ 17 vuotta täyttäneen koululaisen tai opiskelijan liittyminen työttömyyskassaan edellyttää myös palkkatyön tekemistä, joten kaikilla koululaisilla ja opiskelijoilla ei ole oikeutta liittyä työttömyyskassaan.

Taulukko 3. Kyselyyn vastanneiden taustatekijät, %, (n)

Sukupuoli	
Nainen	49,3 (758)
Mies	50,7 (779)
Yhteensä	100 (1 537)
Ikä	
17-24	8,5 (131)
25-34	22,0 (338)
35-49	37,7 (580)
50-65	31,8 (488)
Yhteensä	100 (1 537)
Koulutus	
Perus-/keski-/kansa-/kansalaiskoulu	8,4 (129)
Ammatti-/tekninen-/kauppakoulu	30,8 (473)
Ylioppilas/lukio	11,1 (170)
Opistotaso	15,0 (230)
Ammattikorkeakoulu	15,8 (243)
Yliopisto/korkeakoulu	18,9 (290)
Yhteensä	100 (1 535)
Sosioekonominen asema	
Työntekijä	40,4 (616)
Toimihenkilö	15,5 (236)
Ylempi toimihenkilö/asiantuntija	15,7 (239)
Maanviljelijä/yrittäjä	11,9 (181)
Johtava asema	3,0 (45)
Kotiäiti/ -isä	2,0 (31)
Työtön	11,6 (177)
Yhteensä	100 (1 525)
Henkilökohtaiset tulot kuukaudessa ennen veroja	
Alle 1 000 euroa	10,6 (155)
1000-2000 euroa	20,0 (292)
2000-3000 euroa	35,5 (519)
yli 3000 euroa	33,9 (495)
Yhteensä	100 (1 461)
Työssäkäynti	
Kokopäivätyössä	72,6 (1 116)
Osapäivätyössä	9,8 (150)
Ei ole ansiotyössä	17,6 (271)
Yhteensä	100 (1 537)

Kyselyyn vastanneet jakautuivat tasaisesti miehiin ja naisiin. Opiskelijoiden poisto aineistosta pienensi etenkin nuorten, alle 24-vuotiaiden osuutta vastaajista. Eläkeläisten poistaminen aineistosta jakautui tasaisemmin ikäryhmien välille. Kyselyyn vastanneista valtaosa, 72,6 prosenttia oli kokopäiväisessä työsuhteessa ja noin 83 prosentilla oli voimassa oleva työsuhde (kts. myös liite 2). Vastaajista 11 prosenttia oli työttömänä ja maatalousyrittäjänä, itsensä työllistäjänä tai työnantajayrittäjänä toimi 12 prosenttia vastaajista. Maanviljelijöiden vähyden vuoksi maanviljelijät ja yrittäjät on yhdistetty samaan sosioekonomiseen ryhmään kuuluviksi. Tarkempi erittely kyselyyn vastanneiden työmarkkina-asemasta on liitteessä 2.

Kyselyyn vastanneista valtaosa, 80 prosenttia kuului työntekijöihin, alempiin tai ylempiin toimihenkilöihin tai asiantuntijoihin. Työmarkkina-asemaa vastaavasti, kuten myös taulukosta 3 ilmenee, valtaosalla kyselyyn vastanneista henkilökohtaiset tulot kuukaudessa ennen veroja ylittivät 2 000 euron kuukausittaiset tulot.

Työttömyyskassaan kuulumattomuutta selittävinä muuttujina analyysissä käytetään yksilöön liittyviä tekijöitä, joita ovat sukupuoli, ikä, koulutus, sosioekonominen asema, henkilökohtaiset tulot kuukaudessa ja työssäkäyntitietoa. Näiden lisäksi työttömyyskassaan kuulumattomuutta selittävinä tekijöinä käytetään talouden henkilömäärää, asuinpaikkaa, työttömyshistoriaa ja työhistoriaa sekä lasten lukumäärää.

Koska kiinnostuksen kohteena on ennen kaikkea syyt, miksi yksilö ei kuulu työttömyyskassaan, eli miksi yksilö ei ole vakuuttanut työttömyyden varalta, opiskelijoiden ja eläkeläisten lisäksi työttömyyskassaan aiemmin kuuluneet rajataan varsinaisten tarkasteluiden ulkopuolelle (n=170). Ryhmä ei ole tutkimuksen varsinaisena kohteena, koska syy siihen, että henkilö ei enää kuulu työttömyyskassaan saattaa poiketa huomattavasti siitä, miksi henkilö ei ole koskaan kuulunut työttömyyskassaan. Henkilö voidaan esimerkiksi erottaa työttömyyskassasta jäsenmaksujen laiminlyönnin tai vilpillisen menettelyn vuoksi (Työttömyyskassalaki, 4 §). Tutkimuksen tavoitteena on lisäksi selvittää miksi henkilöt eivät ole vakuuttaneet itseään, onko valinta heidän preferenssiensä mukainen ja keitä he ovat. Työttömyyskassaan aiemmin kuuluneiden osalta tutkimuskysymyksiä voisivat olla sen selvittäminen, miksi he ovat päättäneet vakuutuksensa tai miksi heiltä on päätetty vakuutus. Tutkimuksen aineisto ei sisällä

muuttujia kyseisen kysymyksen vastaamiseksi. Ryhmää tarkastellaan kuitenkin työttömyyskassaan kuulumattomuuden osalta sen suhteen, eroaako ryhmä työttömyyskassoihin kuuluvista taustatekijöidensä sekä taloudellisuutta ja turvallisuutta koskevien preferenssiensä suhteen. Näin saadun lopullisen, varsinaisen tutkimuksen kohteena olevan, aineiston koko on tehtyjen rajausten jälkeen 1 367 henkilöä, jotka joko kuuluvat tai eivät kuulu työttömyysvakuutukseen.

Työttömyyskassaan kuulumattomuutta selitetään mielipideväittämillä, jotka koskevat työttömyyskassoja ja niiden toimintaa. Väittämät pohjaavat edellä esitettyihin rationaalista käyttäytymistä koskeviin pohdintoihin ja niiden pohjalta muodostetaan tutkittavien preferenssejä kuvaavia muuttujia, eli selittäviä muuttujia. Väittämät olivat seuraavat:

- * ”koen hyötyväni kassan jäsenyydestä taloudellisesti”
- * ”kassan jäsenyys antaa minulle turvallisuuden tunteen”
- * ”haluan tukea työttömyyskassojen toimintaa periaatteellisista syistä”
- * ”periaatteellisista syistä en halua olla rahoittamassa työttömyyskassojen toimintaa”
- * ” en usko saavani vastinetta kassan jäsenmaksulle” ja
- * ” en usko joutuvani työttömäksi”.

Näillä kysymyksillä on mahdollista arvioida vastanneiden mielipiteiden voimakkuutta työttömyyskassaan kuulumisesta ja työttömyysriskistä. Vastaukset mittaavat kielteistä ja myönteistä mielipidettä viisiportaisella asteikolla. Alkuperäiset muuttujat työttömyyskassaa ja työttömyyttä koskevien väittämien ja kysymysten osalta koodattiin uudestaan siten, että vastaus ”ei osaa sanoa”, jonka tulisi asteikolla olla myönteiseen ja kielteiseen mielipiteeseen nähden neutraali, sai arvon 3 alkuperäisen arvon 5 sijaan. Muuttujamuunnosten jälkeen ”täysin eri mieltä” -vastaus saa arvon 1, ”osittain eri mieltä” -vastaus arvon 2, ”osittain samaa mieltä” -vastaus arvon 4 ja ”täysin samaa mieltä” -vastaus arvon 5.

Väittämistä ”koen hyötyväni kassan jäsenyydestä taloudellisesti” ja ”en usko saavani vastinetta kassan jäsenmaksulle” mittaavat teorian perusteella (Von Neumann ja Morgernstern, 1947) henkilön taloudellista rationaalisuutta kun taas arvorationaalisuutta mittaavat lähinnä väittämät ”kassan jäsenyys antaa minulle turvallisuuden tunteen”,

”haluan tukea työttömyyskassojen toimintaa periaatteellisista syistä” ja ”periaatteellisista syistä en halua olla rahoittamassa työttömyyskassojen toimintaa” (Elster 1983, 1989a, 2007; Kahneman ja Tversky 1979). Kuvailu näihin kysymyksiin saatujen vastausten jakaumista on liitteessä 3.

Edellisten lisäksi osaksi rationaalisuuden tarkastelua otettiin yksilön mielipidettä kuvaava kysymys:

* ”miten todennäköisenä pidätte sitä, että joudutte työttömäksi seuraavan viiden vuoden aikana”

Tämän muuttujan vastaukset koodattiin viisiportaisella asteikolla siten, että vastaus ”suuri todennäköisyys” -vastaus saa arvon 1, ja ”ei todennäköinen” -vastaus saa arvon 5.

Kaksi viimeistä väittämää tai kysymystä, ”en usko joutuvani työttömäksi” ja ”miten todennäköisenä pidätte sitä, että joudutte työttömäksi seuraavan viiden vuoden aikana?” mittaavat rajoitettua rationaalisuutta (Simon 1955). Vastausten voidaan arvioida mittaavan yksilön käsitystä itsestään ja arvostaan työmarkkinoilla suhteessa muihin yksilöihin ja työmarkkinoihin yleisesti. Arvio on yksilöstä itsestään lähtöisin oleva arvio, joka mittaa yksilön käsitystä omasta työttömyysriskistään perustuen hänen omaan käsitykseensä ja tietoonsa, riippumatta siitä, onko tieto oikeaa vai ei.

Työttömyyskassaan kuulumista koskevien kysymysten arvolataus ja jaottelu rationaalisen valinnan teorian pohjalta taloudelliseen rationaalisuuteen, arvorationaalisuuteen ja rajoitettuun, henkilön kokemuksista ja taustasta riippuvaan rationaalisuuteen on teorian pohjalta hahmoteltu alla olevaan taulukkoon 4.

Taulukko 4. Kyselyssä käytettyjen kysymysten jaottelu rationaalisen käytöksen mukaisiin luokkiin

Arvorationaalisuus <i>Homo socionomicus</i>	Taloudellinen rationaalisuus <i>Homo economicus</i>	Rajoitettu rationaalisuus <i>Bounded rationality</i>
	Koen hyötyväni kassan jäsenyydestä taloudellisesti	
Kassan jäsenyys antaa minulle turvallisuuden tunteen		
Haluan tukea työttömyyskassojen toimintaa periaatteellisista syistä		
Periaatteellisista syistä en halua olla rahoittamassa työttömyyskassojen toimintaa		
	En usko saavani vastinetta kassan jäsenmaksulle	
		En usko joutuvani työttömäksi
		En usko työttömyyteen seuraavien viiden vuoden aikana

Tämän lisäksi heiltä, jotka vastasivat, että eivät kuulu työttömyyskassaan, kysyttiin, miksi vastaajat eivät kuulu työttömyyskassaan. Tähän vastattiin avovastauksilla. Lisäksi esitettiin kysymys siitä, mihin etuuteen vastaajaa uskoo olevansa oikeutettu, jos jäisi työttömäksi. Vastausten avulla selvitetään työttömyyskassaan kuulumisen tai kuulumattomuuden syiden lisäksi sitä, minkälainen yleistieto työttömyyskassaan kuulumattomilla on työttömyysturvasta, etuuksista ja oman työttömyysetuuden tasosta, jos he nyt jäisivät työttömäksi.

Kyselyssä selvitettiin myös edellisen vuoden aikana tehtyjen työviikkojen määrä (taulukko 5). Kysymyksellä selvitettiin, kuinka moni vastaajista on täyttänyt työssäoloehdon, eli on työskennellyt viimeisen 28 kuukauden aikana vähintään 26 viikon ajan. Analyyseissä työhistorian pituutta kuvaavat vaihtoehdot 1-20 viikkoa ja 21-25 viikkoa on yhdistetty yhdeksi ryhmäksi 1-25 viikkoa.

Taulukko 5. Vastaukset kysymykseen: Kuinka monta viikkoa olette työskennellyt viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?, % (n)

Vähintään 26 viikkoa	83,8 (1 288)
1-25 viikkoa	6,6 (102)
Ei yhtään viikkoa	9,6 (147)
Yhteensä	100 (1 537)

4.3 Tutkimusmenetelmät

Käsillä oleva tutkimus on luonteeltaan kvantitatiivinen, joskin kyselyyn sisältyi myös avovastauksen salliva kysymys siitä, miksi henkilö ei kuulu työttömyyskassaan. Tutkimuskysymykseen vastaamisen kannalta keskeinen tieto on, kuuluuko tutkittava henkilö työttömyyskassaan, onko hän joskus kuulunut, mutta ei kuulu enää vai eikö hän ole koskaan kuulunut työttömyyskassaan. Avokysymys esitettiin vain vastaajille, jotka eivät kuulu työttömyyskassan ja vastaajille, jotka olivat kuuluneet työttömyyskassaan aiemmin, mutta eivät kuuluneet enää. Avovastauksilla havainnoidaan vastaajien omakohtaisia käsityksiä siitä, miksi he eivät kuulu työttömyyskassaan sekä sitä, miten kyseiset ryhmät perustelevat valintaansa olla vakuuttamatta itseään työttömyyden varalta. Avovastaukset analysoidaan määrällisesti ja laadullisesti luokittelemalla ja tulokset raportoidaan tulosluvun alussa.

Työttömyyskassaan kuulumattomuutta osana rationaalista käyttäytymistä tutkitaan mielipiteitä kuvaavien väittämien avulla. Yksilöiden mielipiteitä kuvaavien väittämien avulla vastataan kysymykseen, miksi he eivät ole vakuuttaneet itseään ja onko vakuuttamatta jättäytyminen rationaalista ja selitettävissä yksilön preferensseillä. Mielipiteitä kuvaavien väittämien osalta hyödynnetään aluksi pääkomponenttianalyysia, jossa tavoitteena on löytää laajemmasta muuttujajoukosta muuttujaryppäitä, jotka latautuvat yhdenmukaisesti tietyille ulottuvuudelle. Näistä latauksista voidaan muodostaa tiettyä ominaisuutta tai arvoja kuvaavia faktoreita, joita ei alkuperäisistä muuttujista ole mahdollista suoraan havainnoida, ja nimetä ne uudestaan sen ominaisuuden mukaan, mitä ne kuvaavat. Tässä tutkimuksessa latauksista muodostetaan yksilöiden preferenssejä kuvaavia faktoreita. Preferenssejä kuvaavia faktoreita hyödyntämällä muodostetaan työttömyyskassaan kuulumattomista ryhmiä, joilla on erilaiset preferenssit. Pääkomponenttianalyysin tuloksena kullekin muuttujalle saadaan arvo, joka kuvaa

yksittäisen muuttujan latautumista faktorille. Latautumisen arvo vaihtelee korrelaatiokertoimen tavoin -1 ja 1 välillä siten, että mitä enemmän arvo poikkeaa nolasta, sen paremmin yksittäinen muuttuja selittää muodostunutta faktoria. (KvantiMOTV 2018.)

Kyselyyn vastanneiden taustatietoja analysoidaan ristiintaulukoimalla. Tällä menetelmällä haetaan vastausta kysymykseen, keitä ovat ne, jotka eivät ole vakuuttaneet itseään työttömyyden varalta. Ristiintaulukoinnit tehdään työttömyyskassaan kuulumattomien sekä työttömyyskassaan kuuluvien välillä (n=1 367) sekä erikseen työttömyyskassaan kuulumattomien ryhmän sisällä havaittujen, prefenssejä kuvaavien faktoreiden avulla muodostettujen ryhmien välillä (n=272) (nämä ryhmät on esitelty taulukossa 9 luvussa 5.2). Ryhmien välisten erojen tilastollinen merkitys tulkitaan Pearsonin khi-neliö-testillä, χ^2 . Ristiintaulukoinnilla tarkastellaan eroja työttömyyskassaan kuuluvien ja työttömyyskassaan kuulumattomien välillä ja myös työttömyyskassaan kuulumattomien sisällä muodostettujen ryhmien välillä. Nollahypoteesin oletama on, että ryhmien välillä ei ole havaittavissa eroa.

Työttömyyskassaan kuulumattomuutta tarkastellaan lisäksi binäärisellä logistisella regressioanalyysillä, jonka tuloksena raportoidaan riskikerroin (eng. odds ratio tai OR), tilastolliset merkitsevyydet, mallin selitysaste ja oikein luokiteltujen tapausten osuus. Binäärinen regressioanalyysi soveltuu menetelmäksi silloin, kun selitettävä muuttuja on kaksiluokkainen, eli henkilö joko kuuluu työttömyyskassaan tai ei kuulu. Regressioanalyysillä vastataan kysymykseen, keitä ovat ne, jotka eivät ole vakuuttaneet itseään työttömyyden varalta. Samalla menetelmällä tarkastellaan, keitä ovat ne, jotka ovat kuuluneet työttömyyskassaan aiemmin, mutta eivät kuulu enää. Työttömyyskassaan kuulumattomuutta selittäviä tekijöitä tarkastellaan rakentamalla aineistosta dikotominen muuttuja niin, että työttömyyskassaan kuuluvat saavat arvon 0 ja työttömyyskassaan kuulumattomat saavat arvon 1 sekä vastaavasti työttömyyskassaan aiemmin kuuluneiden osalta siten, että työttömyyskassaan aiemmin kuuluneet saavat arvon 1 ja vertailuryhmä työttömyyskassaan kuuluvat saavat arvon 0. Kaikki tutkimuksen analyysit on tehty SPSS-ohjelmalla lukuun ottamatta liitteessä 5 esiteltyä rakenneyhtälömallia, joka on tehty Amos-ohjelmalla.

Binäärisen logistisen regression selittävät tekijät ovat osin demografisia tekijöitä ja osin muita muuttujia. Selittäviä tekijöitä ovat henkilöön liittyvät muuttujat, joista osa koodattiin uudestaan analyysiin soveltuviksi. Selittäviä tekijöitä ovat sukupuoli (1=nainen, 0=mies), ikä (jatkuva muuttuja), koulutus (1=peruskoulu, 2=keskiaste, 3=ammattikorkeakoulu, 4=korkeakoulu), sosioekonominen asema (1=työntekijä, toimihenkilö, 2=ylempi toimihenkilö, johtava asema, 3=yrittäjä, maanviljelijä, 4=kotiäiti, työtön), asuinpaikka (1=pääkaupunkiseutu, 2=muut isot kaupungit, 3=muu kaupunki, 4=kaikki muut), henkilökohtaiset tulot kuukaudessa (1= alle 1 000 euroa kuukaudessa, 2=1 000-2 000 euroa, 3=2 000-3 000 euroa ja 4=yli 3 000 euroa kuukaudessa), onko työhistoriassa ollut työttömyyttä edellisen viiden vuoden aikana (0=ei, 1=kyllä, kerran ja 2=useamman kerran), onko henkilön työhistoriassa työssäoloehdon täyttävää työtä (0=ei työssäoloehdon täyttävää työtä, 1=työtä 1-25 viikkoa ja 2= työssäoloehto täyttyy), onko henkilöllä lapsia (0=ei yhtään lasta, 1=yksi lapsi, 2= useampi lapsi), työssäkäynti (0=ei töissä, 1=osa-päivätyö ja 2=kokopäivätyö).

Työttömyyskassaan kuulumattomuutta selittävien tekijöiden keskinäisiä vaikutussuhteita tarkasteltiin lisäksi rakenneyhtälömallinnuksella, mutta koska malli ei toiminut kovinkaan hyvin, se esitetään vain liitteenä (liite 5).

5 Tutkimuksen tulokset

Tässä luvussa esitellään tutkimuksen tulokset. Aluksi kuvataan kyselyyn vastanneiden taustatekijät ryhmittäin (taulukko 6). Taulukossa esitetään omana ryhmänä työttömyyskassaan kuulumattomat, jotka ovat aiemmin kuuluneet työttömyyskassaan. Tämän jälkeen kerrotaan työttömyyskassaan kuulumattomien vastaajien antamista avovastauksista vapaasti muotoillut perustelut, jotka kuvaavat niitä syitä, miksi vastaaja ei kuulu työttömyyskassaan. Vastaavat perustelut kerrotaan myös työttömyyskassaan aiemmin kuuluneiden syistä olla kuulumatta työttömyyskassaan.

Tämän jälkeen esitellään tutkimuksen varsinaiset tulokset. Aluksi esitellään vastaajien mielipiteitä koskevien väittämien perusteella työttömyyskassaan kuulumattomista muodostetut, yksilöiden preferensseihin perustuvat ryhmät. Työttömyyskassaan kuulumattomuutta selittävien muuttujien tarkastelun tuloksina tuodaan esiin ristiintaulukointien tulokset sekä työttömyyskassaan kuulumattomien ryhmän osalta että lisäksi tämän ryhmän sisällä preferenssien perusteella muodostettujen ryhmien osalta ja tämän jälkeen esitellään binäärisen logistisen regressioanalyysin tulokset.

Luvun lopuksi esitellään vielä ylimääräisenä kiinnostuksen kohteena binäärisen logistisen regressioanalyysin tulokset kysymykseen keitä työttömyyskassaan aiemmin kuuluneet ovat.

5.1 Havainnot ryhmistä

Aineiston perusteella ryhmässä, johon kuuluvat eivät koskaan ole kuuluneet työttömyyskassaan, valtaosa vastaajista oli nuoria (kts. taulukko 6). Työttömyyskassaan kuuluvat painottuvat 35-65-vuotiaisiin ja valtaosa tähän ryhmään kuuluvista oli osa- tai kokoaikaisessa työssä. Tämä tulos vastaa aiempien tutkimusten havaintoja (Piirainen 1989, Maczulskij 2016, Kotamäki ja Mattila 2014). Sukupuolijakauma muuttuu hieman, kun aineisto jaetaan ryhmiin. Työttömyyskassaan kuulumattomissa ja työttömyyskassaan aiemmin kuuluneissa on enemmän miehiä, kun taas työttömyyskassaan kuuluvissa naisia on enemmän. Kyselyyn vastanneiden koulutusasteissa oli havaittavissa ryhmien välisiä eroavaisuuksia. Työttömyyskassaan

kuulumattomilla ja aiemmin työttömyyskassaan kuuluneilla koulutus on muita useammin ammatillinen toisen asteen tutkinto tai ammatillinen tutkinto puuttuu kokonaan. Vain harva näihin ryhmiin kuuluva vastaaja on suorittanut opisto- tai korkea-asteen tutkinnon. Työttömyyskassaan kuuluvat puolestaan painottuivat ammattikoulu, ammattikorkeakoulu tai yliopistotasaisen koulutuksen saaneisiin. Myös tämä tulos on linjassa aiemman tutkimuksen kanssa (Piirainen 1989, Maczulskij 2016, Kotamäki ja Mattila 2014).

Taulukko 6. Kyselyyn vastanneiden taustatekijät, % (n)

	En ole koskaan kuulunut työttömyyskassaan	Olen kuulunut aikaisemmin, mutta en kuulu tällä hetkellä	Kyllä, kuulun työttömyyskassaan tälläkin hetkellä	Yhteensä
Yhteensä	17,7 (272)	11,1 (170)	71,2 (1095)	100 (1537)
Sukupuoli				
Nainen	15,4 (117)	8,4 (64)	76,1 (577)	100 (758)
Mies	19,9 (155)	13,6 (106)	66,5 (518)	100 (779)
Ikä				
17-24	44,3 (58)	10,7 (14)	45,0 (59)	100 (131)
25-34	22,8 (77)	8,0 (27)	69,2 (234)	100 (338)
35-49	12,1 (70)	13,6 (79)	74,3 (431)	100 (580)
50-65	13,7 (67)	10,2 (50)	76,0 (371)	100 (488)
Työssäkäynti				
Kokopäivätyössä	15,7 (175)	9,9 (110)	74,5 (831)	100 (1116)
Osapäivätyössä	24,7 (37)	10,0 (15)	65,3 (98)	100 (150)
Ei ole ansiotyössä	22,1 (60)	16,6 (45)	61,3 (166)	100 (271)
Koulutus				
Perus-/keski-/kansakoulu	20,9 (27)	14,0 (18)	65,1 (84)	100 (129)
Ammatti-/tekninen-/kauppakoulu	18,2 (86)	12,7 (60)	69,1 (327)	100 (473)
Ylioppilas/lukio	30,6 (52)	11,8 (20)	57,6 (98)	100 (170)
Opistotaso	12,2 (28)	13,0 (30)	74,8 (172)	100 (230)
Ammatti korkeakoulu	17,3 (42)	7,0 (17)	75,7 (184)	100 (243)
Yliopisto/korkeakoulu	12,8 (37)	8,6 (25)	78,6 (228)	100 (290)

	En ole koskaan kuulunut työttömyys kassaan	Olen kuulunut aikaisemmin, mutta en kuulu tällä hetkellä	Kyllä, kuulun työttömyys kassaan tälläkin hetkellä	Yhteensä
Sosioekonominen asema				
Työntekijä	14,8 (91)	7,5 (46)	77,8 (479)	100 (616)
Toimihenkilö	11,4 (27)	5,1 (12)	83,5 (197)	100 (236)
Ylempi toimihenkilö/ asiantuntija	7,5 (18)	3,3 (8)	89,1 (213)	100 (239)
Maanviljelijä/ Yrittäjä	45,3 (82)	38,7 (70)	16,0 (29)	100 (181)
Johtava asema	11,1 (5)	6,7 (3)	82,2 (37)	100 (45)
Kotiäiti/ -isä	29,0 (9)	19,4 (6)	51,6 (16)	100 (31)
Työtön	20,9 (37)	14,1 (25)	65,0 (115)	100 (177)
Henkilökohtaiset tulot kuukaudessa ennen veroja				
Alle 1 000 euroa	34,2 (53)	24,5 (38)	41,3 (64)	100 (155)
1000-2000 euroa	24,0 (70)	8,9 (26)	67,1 (196)	100 (292)
2000-3000 euroa	15,4 (80)	8,5 (44)	76,1 (395)	100 (519)
yli 3000 euroa	11,1 (55)	10,1 (50)	78,8 (390)	100 (495)

Kaikkien kyselyyn vastanneiden henkilökohtaiset tulot kuukaudessa ennen veroja painottuivat taulukon 6 mukaan yli 2 000 euron kuukausittaisille tuloille. Korkeimmat, yli 3 000 euron ylittävät kuukausitulot painottuivat ryhmään, jossa vastaajat kuuluivat työttömyyskassaan ja työttömyyskassaan kuuluvissa kuukausittaiset tulot painottuvat myös yli 2 000 euron kuukausituloille. Ryhmässä, johon kuuluvat eivät koskaan ole kuuluneet työttömyyskassaan, korostui erikseen ryhmä, jossa kuukausitulot olivat alle 1 000 euroa kuukaudessa. Henkilölle, jonka kuukausitulot ovat alle 1 000 euroa kuukaudessa, saattaa olla rationaalista (Von Neumann ja Morgenstern 1947) olla kuulumatta kassaan. Tämä johtuu siitä, että ansiotulo on niin vähäinen, että ansiosidonnainen päiväraha ei ole paljoa suurempi kuin peruspäiväraha. Vakuuttamattomuus voi siis olla taloudellisessa mielessä rationaalista.

Kyselyyn vastanneilta kysyttiin myös, kuinka monta viikkoa he olivat työskennelleet edellisen vuoden aikana (taulukko 7). Kysymyksellä selvitettiin sitä, kuinka moni vastaajista oli edellisen vuoden aikana työskennellyt niin paljon, että työssäoloehto täyttyisi. Työttömyyskassaan kuuluvilla oli muita ryhmiä useammin edellisen vuoden aikana niin paljon työskentelyä, että työssäoloehto olisi täytynyt. Työttömyyskassaan

kuulumattomista sekä aiemmin kuuluneista harvemmallalla oli työssäoloehdon täyttävä työmäärä täynnä. Työttömyyskassaan kuulumattomien ja aiemmin kuuluneiden ryhmät myös jakautuvat työttömyyskassaan kuuluvia selkeämmin henkilöihin, jotka työskentelevät säännöllisesti ja toisaalta henkilöihin, joilla ei ole lainkaan työssäoloaikaa.

Taulukko 7. Vastaukset kysymykseen: Kuinka monta viikkoa olette työskennellyt viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?, % (n)

	En ole koskaan kuulunut työttömyyskassaan	Olen kuulunut aikaisemmin, mutta en kuulu tällä hetkellä	Kyllä, kuulun työttömyyskassaan tälläkin hetkellä	Yhteensä
Vähintään 26 viikkoa	16,2 (209)	10,2 (131)	73,6 (948)	100 (1288)
1-25 viikkoa	23,5 (24)	11,8 (12)	64,7 (66)	100 (102)
Ei yhtään viikkoa	26,7 (39)	18,5 (27)	55,5 (81)	100 (147)
Yhteensä	17,7 (272)	11,1 (170)	71,2 (1095)	100 (1537)

5.2 Vastaajien perustelut työttömyyskassaan kuulumattomuudelle

Niille kyselyyn vastanneille, jotka olivat aiemmin haastattelussa vastanneet, että eivät kuulu työttömyyskassaan tai olivat kuuluneet mutta eivät kuuluneet enää, esitettiin avoin kysymys: ”Mitkä ovat pääasialliset syyt siihen, että ette kuulu työttömyyskassaan”. Vastausten jakautuminen näkyy liitteessä 3 olevassa taulukossa 1. Vastaukset on ryhmitelty analyysissä niin, että siinä on yhdistetty laadullisesti ja määrällisesti samantyyppiset vastaukset.

Vastausten perusteella työttömyyskassaan kuulumattomien tavanomaisin syy työttömyyskassaan kuulumattomuuteen oli maatalousyrittäjänä tai yrittäjänä toimiminen. Näin vastasi 25 prosenttia työttömyyskassaan kuulumattomista ja 39 prosenttia työttömyyskassaan aiemmin kuuluneista. Vastaus on mielipiteenä selkeä, yksilö katsoo, ettei maatalousyrittäjänä tai yrittäjänä ole tarvetta tai syytä vakuuttautua työttömyyden varalta. Tämä ei kuitenkaan anna vastausta siihen, miksi yksilöt kokevat vakuuttamisen tarpeettomaksi toimiessaan maatalousyrittäjänä tai yrittäjänä. Yleinen vastaus tässä ryhmässä oli myös, ettei kokenut jäsenyyttä tarpeelliseksi. Muita yleisiä vastauksia olivat se, että vastaaja ei ollut saanut aikaiseksi liittyä jäseneksi, saamattomuus ja/tai siihen

rinnastettava syy tai että vastaaja ei osannut osoittaa mitään yksittäistä syytä työttömyyskassaan kuulumattomuudelleen. Näin vastasi 30 prosenttia työttömyyskassaan kuulumattomista ja 12 prosenttia työttömyyskassaan aiemmin kuuluneista. Muita syitä, kuten ettei tiedä syytä työttömyyskassaan kuulumattomuudelle, nimesi 21 prosenttia työttömyyskassaan kuulumattomista ja 11 prosenttia aiemmin kuuluneista. Näitä vastauksia ei voi ryhmitellä edellä mainittuihin vastausryhmiin. Huomattavan usealla työttömyyskassaan kuulumattomista vastauksista ei ollut havaittavissa selkeätä syytä työttömyyskassaan kuulumattomuudelle. Työttömyyskassaan aiemmin kuuluneiden osalta näin oli harvemmin, noin kolmanneksessa vastauksista. Vastauksista ei ole pääteltävissä, onko työttömyyskassaan kuulumattomuus rationaalista näiden henkilöiden osalta.

Aiemmin työttömyyskassaan kuuluneiden ryhmässä esiintyi työttömyyskassaan kuulumattomia useammin työelämään liittyviä syitä työttömyyskassaan kuulumattomuudelle. Tällaisia työelämään liittyviä syitä ovat työelämän ulkopuolella olo tai vakituinen työ, josta syystä henkilö ei nähnyt tarvetta työttömyyskassaan kuulumiselle. Tämän nimesi syyksi 31 prosenttia aiemmin kuuluneista ja 20 prosenttia työttömyyskassaan kuulumattomista. Yli 12 prosenttia työttömyyskassaan aiemmin kuuluneista ja 10 prosenttia työttömyyskassaan kuulumattomista vastaajista vastasi työttömyyskassaan kuulumattomuuden syyksi vakituisen työsuhteen, jolloin ei ollut nähnyt tarvetta työttömyyskassaan liittymiseen tai sen jäsenyyden jatkamiseen. Vain muutama henkilö koki, ettei jäsenyydestä olisi hyötyä tai, että jäsenmaksut olisivat liian suuria. Myös tietämättömyys työttömyyskassoista annettiin syyksi työttömyyskassaan kuulumattomuudelle. Tietämättömyys on myös aiemmissa tutkimuksissa havaittu syyksi olla kuulumatta työttömyyskassaan (esim. Piirainen 1989).

Työttömyysvakuutuksen hyödyttömäksi nimesi viisi prosenttia työttömyyskassaan aiemmin kuuluneista ja heistä myös kolme prosenttia nimesi syyksi vakuutuksen hinnan tai rästissä olevat jäsenmaksut. Työttömyyskassaan kuulumattomista vain yksi prosentti nimesi syyksi vakuutuksen hyödyttömyyden, ja näistä yksikään ei nimennyt vakuutuksen hintaa tai maksurästejä syyksi olla kuulumatta työttömyyskassaan. Muutama työttömyyskassaan aiemmin kuuluneista vastasi syyn johtuvan tyytymättömyydestä ammattiliiton tai työnantajan toimintaan. Syyksi kerrottiin myös joko palkanmaksussa olleet ongelmat työttömyyskassan jäsenmaksujen suorittamisessa tai että henkilöllä

itsellään oli ollut ongelmia jäsenmaksun suorittamisessa. Yksi henkilö oli myös eronut ammattiliitosta ja samalla työttömyyskassasta lakon uhan takia.

Muita yksittäisiä syitä, joita ei voinut ryhmitellä, nimesi kuusi prosenttia työttömyyskassaan kuulumattomista ja kahdeksan prosenttia aiemmin kuuluneista. Tällaisia syitä olivat esimerkiksi opiskelu, lyhytaikainen työttömyys, pienipalkkainen työ, asuminen vanhempien luona, työttömyyskassan jäsenmaksujen laiminlyönti sekä itsensä terveeksi ja työkykyiseksi tunteminen. Yksi vastaaja oli sitä mieltä, että rahaa kaivoon heittämillä tienaa enemmän.

Osalla työttömyyskassaan kuulumattomuuden taustalla erottui selkeästi mielikuva siitä, että ellei kuulu liittoon, ei voi kuulua työttömyyskassaan. Kolmen prosentin kohdalla ammattiliiton ja työttömyyskassan välinen yhteys tai tarkemmin tämän yhteyden puuttuminen oli selkeästi hieman epäselvää. Jonkin verran oli vastauksia, joiden mukaan henkilö kuuluu ammattiliittoon, ja se olisi syynä työttömyyskassaan kuulumattomuuteen. Näiden vastausten kohdalla vastaukset viittavat tietämättömyyteen. Myös ulkomailla asuminen mainittiin muutamassa tapauksessa syyksi työttömyyskassasta eroamiseen. Tämä voi olla rationaalinen syy työttömyyskassasta eroamiseen.

Vain noin viis prosenttia aiemmin työttömyyskassaan kuuluneista ja yksi prosentti työttömyyskassaan kuulumattomista koki, että jäsenyydestä ei ole hyötyä. Vielä harvempi koki, että työttömyyskassan jäsenmaksut olisivat liian suuria. Joistakin vastauksista kuvastui elämäntilanteen aiheuttama muutos, kuten alanvaihdos tai työsuhteen muutos syynä työttömyyskassaan kuulumattomuudelle.

Kuten työttömyyskassaan kuulumattomilla myös työttömyyskassaan aiemmin kuuluneiden kohdalla yrittäjäyys oli selkeä tekijä työttömyyskassaan kuulumattomuudelle. Muut syyt jäivät heikosti perustelluiksi. Huomattavaa kuitenkin on, että noin kolmannes työttömyyskassaan kuulumattomista ja työttömyyskassaan aiemmin kuuluneista mainitsi nimenomaan yrittäjäyden työttömyyskassaan kuulumattomuuden syyksi. Työttömyyskassaan aiemmin kuuluneiden ryhmä osasi työttömyyskassaan kuulumattomia useammin nimetä syyn työttömyyskassaan kuulumattomuudelleen ja ryhmään kuuluvien syyt useammin viittasivat kielteiseen kokemukseen pohjautuvaan päätökseen tai työelämään, lähinnä työelämän ulkopuolella olemiseen liittyvään syyhyn.

Molemmilla ryhmillä oli yhteneväisiä syitä työttömyyskassaan kuulumattomuudelle, mutta eroavaisuuksiakin oli havaittavissa. Työttömyyskassaan aiemmin kuuluneissa työttömyyskassaan kuulumattomuudelle syiksi nousivat yrittäjäyys, työelämän ulkopuolella olo sekä kielteinen mielikuva tai kokemus työttömyyskassaan kuulumisesta. Niiden osalta, jotka eivät koskaan olleet kuuluneet työttömyyskassaan, työttömyyskassaan kuulumattomuudelle syyksi nousi myös yrittäjäyys ja lisäksi se, että työttömyyskassaan kuuluminen ei ollut vielä tullut ajankohtaiseksi. Molemmissa ryhmissä syyksi työttömyyskassaan kuulumattomuudelle nimettiin kokemus siitä, että työttömyyskassaan kuuluminen on koettu tarpeettomaksi. Syistä ei kuitenkaan ole pääteltävissä, perustuuko työttömyyskassaan kuulumattomuus relevanttiin tietoon työttömyysvakuutuksesta tai sitä, onko päätös rationaalinen. Yhteenvetona avovastauksista molempien ryhmien kohdalla on tunnistettavissa työttömyyskassaan kuulumattomuuden syyksi yrittäjäyys, tietämättömyys, tyytymättömyys sekä työelämän ulkopuolella olo ja siitä aiheutuva pienituloisuus. Näistä tietämättömyys sekä pienituloisuus saa tukea aiemmista tutkimuksista (Piirainen 1989; Maczulskij 2016), mutta yrittäjäyttä ei aiemmissa tutkimuksissa ole tunnistettu syyksi työttömyyskassaan kuulumattomuudelle.

5.3 Työttömyyskassaan kuulumattomien preferenssit

Jatkoanalyysija varten suoritettiin aluksi pääkomponenttianalyysi vastauksista työttömyyskassaa ja työttömyyttä koskevien väittämille (taulukot 8 ja 9) faktoreiden muodostamiseksi. Väittämät ”periaatteellisista syistä en halua olla rahoittamassa työttömyyskassojen toimintaa” ja ” en usko saavani vastinetta kassan jäsenmaksulle”, latautuivat alustavien analyysien perusteella hieman yllättäen ja vastoin oletuksia myönteisten kysymysten ”koen hyötyväni kassan jäsenyydestä taloudellisesti”, ”kassan jäsenyys antaa minulle turvallisuuden tunteen”, ”haluan tukea työttömyyskassojen toimintaa periaatteellisista syistä” kanssa samalle faktorille. Koska ensin mainittujen vastausasteikko oli sisällöltään erisuuntainen kysymysten ”koen hyötyväni kassan jäsenyydestä taloudellisesti”, ”kassan jäsenyys antaa minulle turvallisuuden tunteen”, ”haluan tukea työttömyyskassojen toimintaa periaatteellisista syistä” kanssa, ne koodattiin uudestaan käänteisesti siten, että vastausasteikot ovat samansuuntaisia myönteisten väittämien kanssa. Näiden kohdalla siis ”täysin samaa mieltä” sai arvon 1 ja

”täysin eri mieltä” sai arvon 5. Kysymyksen kuinka todennäköisenä pidätte sitä, että jäätte työttömäksi seuraavan viiden vuoden aikana osalta asteikko 1-5 arvo 1 vastaa vastausta ”erittäin suuri todennäköisyys” ja arvo 5 ”olemattoman pientä todennäköisyyttä”. Myös tässä neutraali vastaus ”ei osaa sanoa” sai arvon 3.

Pääkomponenttianalyysin tuloksena muodostui kaksi faktoria, joille väittämien rotatoidut komponenttilataukset ovat lähellä arvoa 1 (taulukko 9). Ensimmäiseen latautui väittämät ”koen hyötyväni kassan jäsenyydestä taloudellisesti”, ”kassan jäsenyys antaa minulle turvallisuuden tunteen”, ”haluan tukea työttömyyskassojen toimintaa periaatteellisista syistä”, ”periaatteellisista syistä en halua olla rahoittamassa työttömyyskassojen toimintaa” ja ”en usko saavani vastinetta kassan jäsenmaksulle”. Kaikki edellä mainitut muuttujat kuvaavat taloudelliseen turvaan ja turvallisuuteen liittyviä arvoja. Komponentti nimetään nimellä ”*turvan tarve*”. Toiselle komponentille latautui merkittävällä vahvuudella muuttujat ”en usko joutuvani työttömäksi” ja ”miten todennäköisenä vastaaja piti työttömyyttä seuraavien viiden vuoden aikana”. Toiseen komponenttiin latautuneet muuttujat kuvaavat henkilön mielipiteitä työttömyyden todennäköisyydestä omalla kohdalla: hän ei koe tarvetta työttömyyskassaan liittymiselle eikä koe työttömyyden uhkaa. Komponentti nimetään siksi nimellä ”*työttömyyden uhka*”. Taulukoissa 8 ja 9 alla on komponenttianalyysin tulokset. Taulukosta 8 on havaittavissa, että väittämät latautuivat kahdelle faktorille, joiden ominaisarvot ovat yli 1 (ensimmäisen faktorin ominaisarvo on 2,57 ja sen selitysosuus varianssista on 36,73 prosenttia. Toisen faktorin ominaisarvo on 1,41 ja sen selitysosuus varianssista on 20,14 prosenttia. Kumuloidusti näiden kahden faktorin selitysosuus varianssista on 56,87 prosenttia, kts. taulukko 8).

Taulukko 8. Mielipiteitä kuvaavien väittämien latautuminen preferenssejä kuvaaviksi faktoreiksi.

A. Komponentti	Ominaisarvo lähtötilanteessa		
	Yhteensä	% Varianssista	Kumuloitu %
1	2,57	36,73	36,73
2	1,41	20,14	56,87
3	0,82	11,74	68,61
4	0,74	10,56	79,16
5	0,53	7,54	86,70
6	0,50	7,10	93,80
7	0,43	6,20	100

Taulukko 9. Mielenpitoita kuvaavien väittämien faktorilataukset.

Faktoreille rotatoidut komponenttilataukset		
	Turvan tarve	Työttömyyden uhka
Koen hyötyväni kassan jäsenyydestä taloudellisesti	0,649	-0,327
Kassan jäsenyys antaa minulle turvallisuuden tunteen	0,763	-0,031
Haluan tukea työttömyyskassojen toimintaa periaatteellisista syistä	0,68	0,038
Periaatteellisista syistä en halua olla rahoittamassa työttömyyskassojen toimintaa	0,63	0,007
En usko saavani vastinetta kassan jäsenmaksulle	0,667	-0,222
En usko joutuvani työttömäksi	-0,089	0,867
Miten todennäköisenä pidätte sitä, että joudutte työttömäksi seuraavien viiden vuoden aikana?	-0,055	0,868

Summamuuttujien rakentamista varten syntyneiden komponenttien reliabiliteetti testattiin Cronbachin α (alfa) –testillä. Testillä mitataan vastausten reliabiliteettia ja validiteettia, eli sitä, että havainnot ovat johdonmukaisia ja väittämien väliset korrelatiot positiivisia. Mitä korkeamman arvon Cronbachin α saa, sitä luotettavampi mittari on. Hyvä luotettavuus saavutetaan alfan arvolla $> 0,8$ mutta alemmatkin arvot aina $0,5$ asti ovat hyväksyttävissä (Cronbach 1951). Cronbachin α arvo komponentille ”turvan tarve” on aineistossa $0,717$ ja komponentille ”työttömyyden uhka” $0,713$, eli summamuuttujat toimivat suhteellisen hyvin.

Edellä mainituista muuttujista luodaan näin kaksi uutta, komponenttilatauksilla painotettua summamuuttujaa, ”turvan tarve” ja ”työttömyyden uhka”. Tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita työttömyyskassaan kuulumattomien osalta ensinnäkin niistä, jotka kokevat tarvitsevansa työttömyyskassaan tarjoamaa turvaa. Lisäksi ollaan kiinnostuneita niistä, jotka kokevat, että eivät tarvitse työttömyysvakuutusta, koska eivät usko joutuvansa työttömäksi. Vastajien preferenssejä

mittaavat summamuuttujat ovat jatkuvia. Tutkimisen kannalta mielipideväittämistä muodostetut jatkuvat summamuuttujat eivät kuitenkaan ole mielekkäitä, koska mielipideväittämät kuvaavat joko kielteistä tai myönteistä suhtautumista väittämään. Siksi faktoreista muodostetaan mielipiteiden kielteistä tai myönteistä suhtautumista kuvaavat dikotomiset muuttujat (kts. taulukko 10). Dikotominen muuttuja faktorille ”*turvan tarve*” luodaan siten, että painotettujen summamuuttujien arvovaihtelusta ylimmän kolmanneksen ylittävät arvot saavat arvon 1 (kokee tarvitsevansa turvallisuutta) ja muut arvot arvon 0 (ei turvan tarvetta). Summamuuttuja ”*turvan tarve*” on muodostettu vastauksista viiteen väittämään. Valitsemalla muuttujaan ylimmän kolmanneksen arvot tavoitellaan sitä, että ryhmään valikoituu vastaajat, joiden vastauksista arvorationaalisuutta ja taloudellista rationaalisuutta koskeviin väittämiin on muodostunut korkeimmat arvot. Tämä tarkoittaa myönteisintä suhtautumista työttömyyskassoihin ja niiden toimintaan.

”*Työttömyyden uhka*” summamuuttuja on muodostettu vain kahdesta väittämästä. Summamuuttujan arvon jakaminen kahteen jakaa ryhmän yhtäältä keskiarvon ylittäviä arvoja mielipiteisiin antaneisiin ja toisaalta keskiarvon alittavia arvoja antaneisiin. Summamuuttujien dikotoiminen mahdollistaa mielipiteiden arvottamisen preferensseihin. Näin ”*työttömyyden uhka*” summamuuttujan arvo jaetaan kahteen ryhmään ja ylemmät arvot saavat arvon 1 (ei työttömyyden uhkaa) ja alemmat arvot saavat arvo 0 (kokee työttömyyden mahdollisena). Näitä kahta dikotomista muuttujaa ”*turvan tarve*” ja ”*työttömyyden uhka*” yhdistelemällä työttömyyskassaan kuulumattomat (n = 272) voidaan ryhmitellä ryhmiin, joiden taustaominaisuuksia voidaan edelleen tarkastella ristiintaulukoimalla. Taulukossa 10 esitellään dikotomisten muuttujien avulla muodostetut ryhmät. Työttömyyskassaan kuulumattomista ”*turvan tarve*”-preferenssin mukaan jaoteltuna 60,7 prosenttia ei koe tarvitsevansa työttömyyskassan tarjoamaa taloudellista turvaa ja 39,3 prosentilla taas on tällainen turvan tarve. Vastaavasti ”*työttömyyden uhka*”-preferenssinsä mukaan jaoteltuna 79,8 prosenttia ei usko joutuvansa työttömäksi ja vain 20,2 prosenttia näkee työttömyyden mahdollisena omalla kohdallaan.

Taulukko 10. Työttömyyskassaan kuulumattomien prefenssejä kuvaava jaottelu, n (%)

		<i>"Työttömyyden uhka"</i>		
		<i>Kokee työttömyyden mahdollisena</i>	<i>Ei työttömyyden uhkaa</i>	Yhteensä
<i>"Turvan tarve"</i>	<i>Ei turvan tarvetta</i>	<i>"turvatut"</i> 7,4 (20)	<i>"itsevarmat"</i> 53,3 (145)	60,7 (165)
	<i>Turvan tarve</i>	<i>"irrationaaliset"</i> 12,9 (35)	<i>"vakuuttautumatta jääneet"</i> 26,5 (72)	<i>"alivakuutetut"</i> 39,3 (107)
Yhteensä		20,2 (55)	79,8 (217)	100 (272)

Työttömyyskassaan kuulumattomista 53,3 prosenttia muodostaa ryhmän, joka nimetään *"itsevarmoiksi"*, koska he eivät ole vakuuttaneet itseään (eivät kuulu työttömyyskassaan) eivätkä he koe työttömyyden olevan todennäköinen omalla kohdallaan. Heillä ei myöskään ole turvan tarvetta, eli eivät koe tarvitsevansa työttömyyskassan tarjoamaa turvaa. Ryhmän voidaan siten katsoa toimivan rationaalisesti oman prefenssinsä mukaan.

Työttömyyskassaan kuulumattomista 39,3 prosenttia kokee tarvitsevansa vakuuttautumisen kautta tulevaa taloudellista turvaa, mutta preferenssiensä vastaisesti eivät ole vakuuttaneet itseään työttömyyskassassa. Tämä ryhmä nimetään *"alivakuutetuiksi"*. He ovat niitä työttömyyskassaan kuulumattomia, joilla on *"turvan tarve"* mutta ei työttömyyskassan jäsenyyttä. Näin ollen heidän tilannettaan ja toimintaansa voidaan pitää osin irrationaalisena. Ryhmä sisältää sekä sellaiset, jotka eivät koe työttömyyden uhkaa (taulukossa nimellä *"vakuuttautumatta jääneet"*, 26,5 prosenttia) että sellaiset, jotka kokevat työttömyyden mahdollisena omalla kohdallaan, mutta silti eivät ole vakuuttautuneet työttömyyskassassa (taulukossa nimellä *"irrationaaliset"* (12,9 prosenttia). *"Irrationaalisilla"* on *"turvan tarvetta"*, eli ovat turvallisuushaluisia ja samaan aikaan kokevat *"työttömyyden olevan mahdollinen"*, mutta

tästä huolimatta eivät ole vakuuttaneet itseään. ”Irrationaalisten” osalta on huomattava, että ryhmän pienen koon vuoksi ryhmää koskevien tulosten luotettavuus on epävarmaa.

Ristiintaulukoinnin tuloksena muodostuu lisäksi pieni ryhmä (7,4 prosenttia), joka ei ole vakuuttanut itseään, vaikka kokee työttömyyden mahdollisena. Tämä ryhmä ei kuitenkaan koe taloudellisen turvallisuuden tarvetta. Kuten ”itsevarmojen” myös tämän ryhmän osalta työttömyyskassaan kuulumattomuuden voidaan tulkita olevan rationaalista. Tämä ryhmä on taulukossa nimellä ”turvatut”. Kuten ”irrationaalisten” kohdalla tämänkin ryhmän osalta tulosten yleistettävyyttä on tarkasteltava kriittisesti. Ryhmien pienen koon vuoksi tulokset ovat vain suuntaa antavia.

Ryhmien ”alivakuutetut” ja ”itsevarmat” taustatietojen välisten erojen tilastollinen merkitys tutkitaan alkuun ristiintaulukoinnilla, joka tehdään työttömyyskassaan kuulumattomiin nähden (n=1095), että toisiinsa nähden (n=252). Selittävinä muuttujina ristiintaulukoinnissa käytetään sukupuolta, ikää, työhistoriaa, henkilökohtaisia tuloja, sosioekonomista asemaa, arviota taloudellisen tilanteen kehittymisestä seuraavan kuuden kuukauden aikana ja lasten määrää.

Regressioanalyysissä ryhmien eroa vertaillaan työttömyyskassaan kuuluviin (n=1095). Regressioanalyysit tehdään työttömyyskassaan kuulumattomille sekä ryhmille ”itsevarmat” ja ”alivakuutetut”.

”Irrationaalisten” osalta tarkastellaan lopuksi ristiintaulukoinnin avulla, keitä he ovat verrattuna muihin työttömyyskassaan kuulumattomiin. On kuitenkin muistettava, että ryhmän pienestä koosta johtuen tulosten yleistettävyyteen on suhtauduttava varauksella.

5.4 ”Alivakuutettujen” ja ”itsevarmojen” ristiintaulukoinnin tulokset

”Alivakuutettujen” ja ”itsevarmojen” ristiintaulukoinnissa työttömyyskassaan kuulumattomista analyysia varten muodostettuja ryhmiä ”alivakuutetut” (n=107) ja ”itsevarmat” (n=145) verrattiin työttömyyskassaan kuuluviin (n=1095). Ristiintaulukoinneilla voidaan havainnoida ryhmien jakautumista työttömyyskassaan kuulumattomuutta mahdollisesti selittävien muuttujien eri luokkiin. ”Alivakuutettujen”

ristiintaulukoinnin tuloksista taulukossa 11 on havaittavissa että ”alivakuutetut” ovat tilastollisesti merkitsevästi keskimäärin nuorempia ja heillä on keskimäärin lyhyempi työhistoria kuin työttömyyskassaan kuuluvilla, minkä lisäksi heillä on keskimäärin matalammat tulot. He ovat työttömyyskassaan kuuluvia useammin yrittäjiä, koti-äitejä ja -isiä tai työttömiä. On mahdollista, että tulos on selitettävissä sillä, että alivakuutetut muodostuvat nuorista, vasta työelämään tulossa olevista henkilöistä, joiden kohdalla työttömyyskassaan liittyminen ei vielä ole ollut ajankohtaista. Tämä tulos olisi muutoin aiempien tutkimusten tulosten mukainen (Piirainen 1989; Kotamäki ja Mattila 2014; Maczulskij 2016), mutta sukupuolten välillä ei ollut eroa havaittavissa. Työttömyyskassaan kuuluvissa on enemmän naisia kuin miehiä (kts. taulukko 11). Aiemmissä tutkimuksissa havaittu naisten miehiä suurempi turvallisuushakuisuus ja riskin karttaminen saattaa selittää sen. (Halko 2010, 36-52). ”Alivakuutetut” myös arvioivat työttömyyskassoihin kuuluvia useammin taloudellisen tilanteensa paranevan seuraavan kuuden kuukauden aikana.

Taulukko 11. ”Alivakuutettujen” ominaisuudet, % (n)

		Vertailuryhmä n=1095	”alivakuutetut” n=107	Yhteensä	χ^2 testisuuren merkitsevyys
Sukupuoli	Mies	90,7 (518)	9,3 (53)	100 (571)	
	Nainen	91,4 (577)	8,6 (54)	100 (631)	
	Yhteensä	91,1 (1095)	8,9 (107)	100 (1202)	-
Ikä ryhmiteltyinä	17-24 vuotta	67,8 (59)	32,2 (28)	100 (87)	
	25-34 vuotta	86,3 (234)	13,7 (37)	100 (271)	
	35-49 vuotta	94,9 (431)	5,1 (23)	100 (454)	
	50-65 vuotta	95,1 (371)	4,9 (19)	100 (390)	
	Yhteensä	91,1 (1095)	8,9 (107)	100 (1202)	***
Työhistoria	Ei yhtään viikkoa	81,0 (81)	19,0 (19)	100 (100)	
	1-25 viikkoa	82,1 (64)	17,9 (14)	100 (78)	
	yli 26 viikkoa	92,9 (948)	7,1 (73)	100 (1021)	
	Yhteensä	91,2 (1093)	8,8 (106)	100 (1199)	***
Lasten määrä	Ei yhtään lasta	90,6 (664)	9,4 (69)	100 (733)	
	1 lapsi	88,2 (165)	11,8 (22)	100 (187)	
	Useampi lapsi	94,3 (266)	5,7 (16)	100 (282)	
	Yhteensä	91,1 (1095)	8,9 (107)	100 (1202)	-

		Vertailuryhmä n=1095	"alivakuutetut " n=107	Yhteensä	χ^2 testisuuren merkitsevyys
Henkilökohtaiset tulot	alle 1000 euroa/kk	68,8 (64)	31,2 (29)	100 (93)	
	1000-2000 euroa/kk	84,8 (196)	15,2 (35)	100 (231)	
	2000-3000 euroa/kk	93,4 (395)	6,6 (28)	100 (423)	
	yli 3000 euroa/kk	97,5 (390)	2,5 (10)	100 (400)	
	Yhteensä	91,1 (1045)	8,9 (102)	100 (1147)	***
Taloudellisen tilanteen kehittyminen 6 kk	Paranee	83,1 (182)	16,9 (37)	100 (219)	
	Pysyy samana	93,5 (762)	6,5 (53)	100 (815)	
	Heikkenee	89,2 (141)	10,8 (17)	100 (158)	
	Yhteensä	91,0 (1085)	9,0 (107)	100 (1192)	***
Sosioekonominen asema	Työntekijä/toimihenkilö	92,6 (676)	7,4 (54)	100 (730)	
	Ylempi toimihenkilö/asiantuntija/johtava asema	97,7 (250)	2,3 (6)	100 (256)	
	Yrittäjä/maatalousyrittäjä	58,0 (29)	42,0 (21)	100 (50)	
	Kotiäiti-isä/työtön	84,3 (140)	15,7 (26)	100 (166)	
	Yhteensä	91,1 (1095)	8,9 (107)	100 (1202)	***

*=p<0,05, **=p<0,01, ***=p<0,001.

Verratessa ”itsevarmoiksi” nimettyä ryhmää työttömyyskassaan kuuluviin ristiintaulukoinnin avulla tuloksista taulukossa 12 on sukupuoliero havaittavissa, ”itsevarmat” ovat keskimäärin useammin miehiä. Verratessa ”itsevarmoiksi” nimettyjen henkilökohtaisia tuloja, työhistoriaa, lasten määrää tai arviota taloudellisen tilanteen kehittymisestä seuraavan kuuden kuukauden aikana, eroa ryhmien välillä ei ollut havaittavissa. Miessukupuoli, ikä ja sosioekonominen asema selittävät tässä ryhmässä työttömyysvakuutuksen ulkopuolelle jäämistä. Ryhmä on muodostettu niin, että ryhmän preferenssejä kuvaa vähäinen turvallisuushakuisuus ja usko siihen, ettei työttömyys ole todennäköistä, joten on mahdollista, että miesten naisia suurempi riskinottohalu ja liiallinen itsevarmuus ainakin osin selittää sukupuolten välistä eroa (Halko 2010, 36–52).

Taulukko 12. "Itsevarmojen" ominaisuudet, % (n)

		Vertailu ryhmä n=1095	"itsevarmat" n=145	Yhteensä	χ^2 testisuuren merkitse- vyys
Sukupuoli	Mies	85,5 (518)	14,5 (88)	100 (606)	
	Nainen	91,0 (577)	9,0 (57)	100 (634)	
	Yhteensä	88,3 (1095)	11,7 (145)	100 (1240)	**
Ikä ryhmiteltynä	17-24 vuotta	72,0 (59)	28,0 (23)	100 (82)	
	25-34 vuotta	87,0 (234)	13,0 (35)	100 (269)	
	35-49 vuotta	91,1 (431)	8,9 (42)	100 (473)	
	50-65 vuotta	89,2 (371)	10,8 (45)	100 (416)	
	Yhteensä	86,2 (1095)	11,7 (145)	100 (1240)	***
Työhistoria	Ei yhtään viikkoa	86,2 (81)	13,8 (13)	100 (94)	
	1-25 viikkoa	92,8 (64)	7,2 (5)	100 (69)	
	yli 26 viikkoa	88,3 (948)	11,7 (126)	100 (1074)	
	Yhteensä	88,4 (1093)	11,6 (144)	100 (1237)	-
Lasten määrä	Ei yhtään lasta	87,9 (664)	12,1 (91)	100 (755)	
	1 lapsi	91,7 (165)	8,3 (15)	100 (180)	
	Useampi lapsi	87,2 (266)	12,8 (39)	100 (305)	
	Yhteensä	88,3 (1095)	11,7 (145)	100 (1240)	-
Henkilökohtaiset tulot/kk	alle 1000 euroa/kk	81,0 (64)	19,0 (15)	100 (79)	
	1000-2000 euroa/kk	86,7 (196)	13,3 (30)	100 (226)	
	2000-3000 euroa/kk	89,4 (395)	10,6 (47)	100 (442)	
	yli 3000 euroa/kk	89,9 (390)	10,1 (44)	100 (434)	
	Yhteensä	88,5 (1045)	11,5 (136)	100 (1181)	-
Taloudellisen tilanteen kehittyminen 6 kk	Paranee	85,4 (182)	14,6 (31)	100 (213)	
	Pysyy samana	89,0 (762)	11,0 (94)	100 (856)	
	Heikkenee	89,2 (141)	10,8 (17)	100 (158)	
	Yhteensä	88,4 (1085)	11,6 (142)	100 (1227)	-
Sosioekonominen asema	Työntekijä/ toimihenkilö	92,6 (676)	7,4 (54)	100 (730)	
	Ylempi toimihenkilö/asian tuntija/johtava asema	94,0 (250)	6,0 (16)	100 (266)	
	Yrittäjä/maatalous yrittäjä	32,2 (29)	67,8 (61)	100 (90)	
	Kotiäiti-isä/työtön	90,9 (140)	9,1 (14)	100 (154)	
	Yhteensä	88,3 (1095)	11,7 (145)	100 (1240)	***

*=p<0,05, **=p<0,01, ***=p<0,001.

5.5 Onko ”itsevarmojen” ja ”alivakuutettujen” ominaisuuksien välillä eroa?

Ristiintaulukointien tulosten perusteella tehtiin vielä työttömyyskassaan kuulumattomista muodostettujen ryhmien ”itsevarmojen” ja ”alivakuutettujen” välinen ristiintaulukointi (n=252). Tämän tavoitteena oli selvittää, eroavatko ryhmät toisistaan sukupuolen, iän, sosioekonomisen aseman, työhistorian tai tulojen suhteen. Näin pyritään selvittämään, indikoiko itsevarmuus ja työttömyyskassaan kuulumattomuus heidän kohdallaan ominaisuuksia, joiden vuoksi ”itsevarmat” eivät koe työttömyyden olevan kohdallaan uhka, minkä vuoksi he eivät koe tarvetta kuulua työttömyyskassaan. Ristiintaulukoinnin perusteella ”itsevarmat” erottuvat ”alivakuutetuista” tilastollisesti merkitsevästi siten, että he ovat vanhempia, heillä on korkeammat tulot, pidempi työhistoria ja vähemmän työttömyyttä työhistoriassaan ja heillä on useammin useampi lapsi kuin ”alivakuutetuilla”. Vaikka sekä ”alivakuutetut” että ”itsevarmat” ovat useammin yrittäjiä kuin työttömyyskassaan kuuluvat, ”itsevarmat” olivat kuitenkin vielä tilastollisesti merkitsevästi useammin yrittäjiä tai johtavassa asemassa ja harvemmin työntekijänä, työttömänä tai kotona kuin ”alivakuutetut”. Heistä myös useampi arvioi taloudellisen asemansa pysyvän samana.

Taulukko 13. ”Itsevarmojen” ominaisuudet suhteessa ”alivakuutettuihin”, % (n)

		<i>"alivakuutetut"</i>	<i>"itsevarmat"</i>	Yhteensä	χ^2 testisuureen merkitse- vyys
Sukupuoli	Mies	37,6 (53)	62,4 (88)	100 (141)	
	Nainen	48,6 (54)	51,4 (57)	100 (111)	
	Yhteensä	42,5 (107)	57,5 (145)	100 (252)	-
Ikä	17-24 vuotta	54,9 (28)	45,1 (23)	100 (51)	
	25-34 vuotta	51,4 (37)	48,6 (35)	100 (72)	
	35-49 vuotta	35,4 (23)	64,6 (42)	100 (65)	
	50-65 vuotta	29,7 (19)	70,3 (45)	100 (64)	
	Yhteensä	42,5 (107)	57,5 (145)	100 (252)	*
Työhistoria	Ei yhtään viikkoa	56,7 (17)	43,3 (13)	100 (30)	
	1-25 viikkoa	73,7 (14)	26,3 (5)	100 (19)	
	yli 26 viikkoa	36,7 (73)	63,3 (126)	100 (199)	
	Yhteensä	41,9 (104)	58,1 (144)	100 (248)	**
Lasten määrä	Ei yhtään lasta	43,1 (69)	56,9 (91)	100 (160)	
	1 lapsi	59,5 (22)	40,5 (15)	100 (37)	
	Useampi lapsi	29,1 (16)	70,9 (39)	100 (55)	
	Yhteensä	42,5 (107)	57,5 (145)	100 (252)	*
Taloudellisen tilanteen	Paranee	54,4 (37)	45,6 (31)	100 (68)	
	Pysyy samana	36,1 (53)	63,9 (94)	100 (147)	
	Heikkenee	50,0 (17)	50,0 (17)	100 (34)	
	Yhteensä	43,0 (107)	57,0 (142)	100 (249)	*
Aiempi työttömyys	Ei työtön edellisen 5 v aikana	33,5 (61)	66,5 (121)	100 (182)	
	Kerran työtön	65,1 (28)	34,9 (15)	100 (43)	
	Usemmalla kerralla työtön	66,7 (18)	33,3 (9)	100 (27)	
	Yhteensä	42,5 (107)	57,5 (145)	100 (252)	***
Henkilökohtaiset tulot/kk	alle 1000 euroa/kk	65,9 (29)	34,1 (15)	100 (44)	
	1000-2000 euroa/kk	53,8 (35)	46,2(30)	100 (65)	
	2000-3000 euroa/kk	37,3 (28)	62,7 (47)	100 (75)	
	yli 3000 euroa/kk	18,5 (10)	81,5 (44)	100 (54)	
	Yhteensä	42,9 (102)	57,1 (136)	100 (238)	***
Sosioekonomienn asema	Työntekijä	50,0 (54)	50,0 (54)	100 (108)	
	Toimihenkilö/johtava asema	27,3 (6)	72,7 (16)	100 (22)	
	Maanviljelijä/yrittäjä	25,6 (21)	74,4 (61)	100 (82)	
	Työtön/ kotiäiti/-isä	65,0 (26)	35,0 (14)	100 (40)	
	Yhteensä	42,5 (107)	57,5 (145)	100 (252)	***

*= $p < 0,05$, **= $p < 0,01$, ***= $p < 0,001$.

5.6 Keitä työttömyyskassaan kuulumattomat ovat?

Logistinen regressiomallitus tehtiin kolmelle eri mallille. Regressiomallituksessa selitettävänä tekijänä oli työttömyyskassaan kuulumattomuus ja vertailuryhmänä työttömyyskassaan kuuluvat (n=1 298). Regressioanalyysin referenssiluokkana oli työttömyyskassaan kuuluva, yliopistokoulutettu nainen, joka työskentelee työntekijänä tai toimihenkilönä, asuu pääkaupunkiseudulla, jonka taloudessa on vähintään kolme henkilöä ja jolla on vähintään kaksi lasta. Lisäksi referenssiluokan työhistoria täyttää työssäoloehdon, työhistoriassa on muutama työttömyysjakso ja palkka on yli 3 000 euroa kuukaudessa. Ensimmäinen mallinnus tehtiin työttömyyskassaan kuulumattomille (n = 256) ja kaksi seuraavaa tehtiin alaryhmille ”alivakuutetut” (n = 102) sekä ”itsevarmat” (n = 135), jotka oli muodostettu työttömyyskassaan kuulumattomista yksilöiden preferenssien perusteella. Regressioanalyysin tulokset on esitetty taulukossa 14.

Malleissa selvitettiin, onko yksilön ominaisuuksien ja preferenssien perusteella mahdollista selittää riskiä jättäytyä työttömyysvakuutuksen ulkopuolelle. Ensimmäisessä mallissa tarkasteltiin työttömyysvakuutuksen ulkopuolelle jättäytyneitä kokonaisuutena ja kahdessa seuraavassa sitä, onko riskiprofiili erilainen ryhmille ”alivakuutetut” ja ”itsevarmat”. Työttömyyskassaan kuulumattomien (n=256) malliin lisättiin selittäviksi muuttujiksi yksilön preferenssejä työttömyyskassan jäsenyydestä kuvaavat uudet muuttujat ”turvan tarve” (summamuuttujan arvo) ja ”työttömyyden uhka” (summamuuttujan arvo). Kahteen jälkimmäiseen malliin näitä uusia muuttujia ”turvan tarve” ja ”työttömyyden uhka” ei sisällytetty, koska ryhmät ”alivakuutetut” ja ”itsevarmat” on muodostettu kyseisten summamuuttujien avulla.

Taulukon 6 perusteella voidaan arvioida, että työttömyyskassaan kuuluviin verrattuna työttömyyskassaan kuulumattomissa on keskimäärin enemmän nuoria, heidän tulonsa ovat alemmat ja heillä on harvemmin työssäoloehdon täyttymiseen tarvittava työhistoria. Aineisto on tältä osin linjassa aiempien tutkimusten havaintojen kanssa (Pirainen 1989; Kotamäki ja Mattila 2014; Maczulskij 2016).

Regressioanalyysien tuloksissa raportoidaan riskikerroin (eng. odds ratio tai OR). Työttömyyskassaan kuulumattomien osalta tulosta tulkitaan siten, kuinka todennäköistä on, että työttömyyskassaan kuulumaton on mies suhteessa todennäköisyyteen, että

työttömyyskassaan kuulumaton on nainen (OR 2,118). Se kuvaa siis suhdelukua todennäköisyyksien välillä. Regressioanalyysin tulokset tukevat taulukon 6 pohjalta tehtyä arviota: työttömyyskassaan kuulumattomat ovat useammin miehiä, he ovat nuorempia ja heillä on useammin alhaisemmat tulot. Tulokset ovat tältä osin linjassa aiempien tutkimusten havaintojen kanssa (Piirainen 1989; Kotamäki ja Mattila 2014; Maczulskij 2016). Työttömyyskassaan kuulumattomuutta selittää myös yrittäjyys tai maatalousyrittäjyys. Lisäksi työttömyyskassaan kuulumattomat kokevat työttömyyskassaan kuuluvia pienempää turvallisuuden tarvetta ja pienempää työttömyyden uhkaa. Työttömyyskassaan kuulumattomat kuuluvat myös useammin kahden hengen talouteen eikä heillä ole työssäoloehdon täyttävää työhistoriaa. Sitä vastoin työttömyyskassaan kuulumattomuutta ei selitä koulutus, asuinpaikka tai sosioekonominen asema yrittäjyyttä lukuun ottamatta.

Regressioanalyysissä ”*alivakuutettujen*” ryhmän osalta työttömyyskassaan kuulumattomuutta selittää miessukupuoli, matalampi ikä, matalammat henkilökohtaiset tulot sekä yrittäjyys tai maanviljelijän ammatti. Lisäksi ”*alivakuutettujen*” työttömyyskassaan kuulumattomuutta selitti uutena selittävänä tekijänä yksi lapsi. Kun työttömyyskassaan kuulumattomista tarkasteltiin ryhmää ”*alivakuutetut*” talouden henkilömäärä ja työhistoria menettivät merkityksen työttömyyskassaan kuulumattomuutta selittävinä tekijöinä.

”*Itsevarmoiksi*” nimetyn ryhmän kohdalla työttömyyskassaan kuulumattomuutta selittäviksi tekijöiksi muihin nähden nousi miessukupuoli, matalampi ikä, ylioppilas-, lukio- tai opistotasoinen koulutus sekä maanviljelijän tai yrittäjän ammatti tai työttömänä tai koti-äitinä tai -isänä oleminen. Uudeksi selittäväksi tekijäksi nousi se, ettei ryhmä ollut kokenut työttömyyttä edeltävän viiden vuoden aikana. ”*Itsevarmojen*” osalta tulot poikkesivat vain hieman työttömyyskassaan kuuluviin nähden. ”*Itsevarmojen*” tulot ovat vain hieman alhaisemmat kuin työttömyyskassaan kuuluvien tulot.

Taulukko 14. Regressioanalyysin tulos työttömyyskassaan kuulumattomille sekä alaryhmille ”alivakuutetut” ja ”itsevarmat”, OR (keskivirhe)

	Malli 1. Työttömyys- kassaan kuulumattomat n=256	Malli 2 a. Alivakuutetut n=102	Malli 2 b. Itsevarmat n=135
Mies	2,118*** (0,207)	2,047** (0,269)	1,929* (0,256)
Nainen	ref.	ref.	ref.
Ikä	0,935*** (0,009)	0,931*** (0,012)	0,935*** (0,011)
Koulutus			
Perus-/keski-/kansa- /kansalaiskoulu	0,647 (0,446)	0,400 (0,601)	1,176 (0,588)
Ylioppilas/ lukio/opistotaso	0,959 (0,308)	0,638 (0,386)	2,453* (0,407)
Ammatti- /ammattikorkeakoulut	0,620 (0,295)	0,546 (0,356)	1,590 (0,388)
Yliopisto/korkeakoulu	ref.	ref.	ref.
Sosioekonominen asema			
Työntekijä/ toimihenkilö	ref.	ref.	ref.
Ylempi toimihenkilö/asiantun- tija/ johtava asema	0,850 (0,332)	0,611 (0,510)	1,624 (0,369)
Yrittäjä/ maanviljelijä	21,617*** (0,345)	17,027*** (0,441)	56,803*** (0,364)
Kotiäiti/koti-isä/työtön	1,252 (0,475)	0,978 (0,531)	4,144* (0,723)
Talouden henkilömäärä			
Yksi henkilö	1,793 (0,389)	2,011 (0,504)	1,428 (0,502)
Kaksi henkilöä	2,595* (0,365)	2,514 (0,475)	2,415 (0,469)
Kolme tai enemmän	ref.	ref.	ref.
Asuinpaikka			
Pääkaupunkiseutu	ref.		
Isot kaupungit	0,754 (0,248)	0,752 (0,316)	0,552 (0,311)
Muut kaupungit	0,774 (0,271)	0,861 (0,338)	0,562 (0,336)
Muu	1,067 (0,281)	0,761 (0,410)	1,510 (0,306)
Omat tulot kuukaudessa			
Alle 1 000 euroa/kk	10,238*** (0,482)	15,005*** (0,611)	3,136 (0,624)
1 000– 2 000euroa/kk	6,204*** (0,349)	6,799*** (0,482)	2,573* (0,403)
2 000- 3 000 euro/kk	2,659** (0,281)	2,841* (0,428)	1,910* (0,311)
Yli 3 000 euro/kk	ref.	ref.	ref.

	Malli 1. Työttömyys- kassaan kuulumattomat n=256	Malli 2 a. Alivakuutetut n=102	Malli 2 b. Itsevarmat n=135
Aiempi työttömyys			
Ei työtön ed 5 v aikana	1,305 (0,314)	1,944 (0,363)	4,879*** (0,445)
Kerran työtön ed 5 v aikana	0,920 (0,314)	1,168 (0,372)	1,241 (0,502)
Useamman kerran työtön ed 5 v aikana	ref.	ref.	ref.
Työhistoria			
Ei työhistoriaa	2,435* (0,419)	2,181 (0,482)	1,835 (0,596)
1-25 viikkoa työhistoriaa	1,250 (0,377)	1,335 (0,414)	0,620 (0,574)
Yli 26 viikkoa työhistoriaa	ref.	ref.	ref.
Lasten lukumäärä			
Ei lapsia	0,767 (0,398)	0,858 (0,535)	0,808 (0,493)
Yksi lapsi	1,502 (0,407)	2,290* (0,403)	0,855 (0,387)
Usempi lapsi	ref.	ref.	ref.
Työssäkäynti			
Ei käy työssä	0,795 (0,484)	0,821 (0,553)	0,407 (0,682)
Osa-aikatyössä	1,420 (0,336)	1,647 (0,384)	1,433 (0,360)
Kokopäivätyössä	ref.		
"Turvan tarve"	0,313*** (0,105)
"Työttömyyden uhka"	1,304* (0,116)
Vakio	0,355 (0,585)	0,151 (0,783)	0,064 (0,754)
R ² (Nagelkerke)	0,514	0,336	0,390
Oikein luokitellut tapaukset	87,8 %	92,0 %	91,4 %

*=p<0,05, **=p<0,01, ***=p<0,001.

Yrittäjyys ja maatalousyrittäjyys oli kaikissa regressioanalyseissa työttömyyskassaan kuulumattomuutta selittävä muuttuja. Tulos maatalousyrittäjien ja yrittäjien osalta voisi indikoida ryhmän asennetta turvallisuuden suhteen. Esimerkiksi maanviljelijöiden jättäytyminen työttömyysvakuutuksen ulkopuolelle voi taloudellisen turvallisuuden tarpeesta huolimatta olla rationaalista. Yrittäjillä oikeus työttömyysturvaan arvioidaan toisin kuin palkansaajilla ja yritystoiminnan laajuus ja sitovuus tutkitaan yrittäjän hakiessa työttömyyspäivärahaa. Pääsääntöisesti yritystoiminnan tulee olla päättynyt tai henkilön tulee osoittaa työssäolollaan, ettei yritystoiminta ole este koko-aikatyön vastaanottamiselle (Työttömyysturvalaki 1290/2002). Vakuuttamatta jättäytyminen ei

siten tällaisten henkilöiden kohdalla olisi mitenkään epärationaalista. ”Itsevarmojen” osalta regressioanalyysin ja ristiintaulukoinnin tulos voi tarkoittaa myös sitä, että ryhmässä on osin suhteellisen vakaassa taloudellisessa tilanteessa olevia yrittäjiä, jotka kokevat työttömyyskassaan liittymisen tarpeettomaksi. Työttömyyskassaan kuulumisen tarpeettomaksi kokeminen voi osin johtua esimerkiksi yllä mainituista työttömyysturvan saamisen ehdoista johtuvien syiden takia tai vaihtoehtoisesti aiemmissä tutkimuksissa havaittuun sukupuoleen liittyvän riskinottohalun ja liiallisen itsevarmuuden (Halko 2010, 36–52) takia. On myös mahdollista, että yritystoiminta on menestyksekkästä, minkä vuoksi tarvetta työttömyyskassaan liittymiselle ei nähdä. Kummassakin tapauksessa työttömyyskassaan kuulumattomuus saattaa olla rationaalinen ratkaisu.

Maatalousyrittäjien ja yrittäjien osalta tilastot tukevat tutkimustuloksia. Yrittäjäkassoissa, joita on Suomessa kaksi kappaletta, on vakuutettuna vain joitakin kymmeniä tuhansia henkilöitä (vuonna 2016 noin 33 000 henkilöä) (Työttömyyskassat 2016). Yrittäjän ja maatalousyrittäjän eläkevakuutuksen piirissä oli samana vuonna noin 295 000 henkilöä (ETK 2018; MELA 2018). Tilastojen perusteella siis vain noin 11 prosenttia yrittäjistä vakuuttaa itsensä työttömyyden varalta. Luku on aiempina vuosina ollut hieman suurempi. Vuoden 2015 tulonjakotilaston perusteella Suomen työvoimasta (18-68-vuotiaat henkilöt, yhteensä 3 523 464 henkilöä) sekä palkka- että yrittäjätuloja vuoden aikana oli 200 861 henkilöllä (5,7 % työvoimasta) (Tilastokeskus 2018). Sekä palkka- että yrittäjätuloa saavien henkilöiden osuus työvoimasta on siis merkittävä. Eri tulolajien yhtäaikainen vakuuttaminen työttömyysturvajärjestelmässä ei ole mahdollista. Eri tulolajien pienten tulojen osalta saattaakin olla, että työttömyyden varalta vakuuttaminen ei ole taloudellisesti kannattavaa, sillä mahdollinen työttömyyden aikainen etuus jäisi pieneksi. Tällöin voi siis olla rationaalista jättäytyä työttömyysvakuutuksen ulkopuolelle.

5.7 Eroavatko ”*irrationaaliset*” muista työttömyyskassaan kuulumattomista?

”*Irrationaalisia*”, eli henkilöitä, jotka eivät kuulu työttömyyskassaan vaikka ovat turvallisuushakuisia eli heillä on ”*turvan tarve*” ja jotka myös kokevat työttömyyden olevan todennäköinen eli kokevat ”*työttömyyden uhkaa*” (n = 35) analysoitiin ryhmän pienen koon vuoksi pelkästään ristiintaulukoimalla. Tämän ryhmän osalta tuloksiin tulee suhtautua varauksella, koska tapausmäärä on niin pieni. Ristiintaulukoinnin edellytykset kuitenkin täyttyvät. Ristiintaulukointi tehtiin sukupuolen, iän, työhistorian, lasten määrän, henkilökohtaisten tulojen ja sosioekonomisen aseman osalta. Vertailu tehtiin muuhun työttömyyskassaan kuulumattomien ryhmään nähden (n=237). Ristiintaulukoinnin tuloksista liitteen 4 taulukossa 1 on havaittavissa, että ”*irrationaalilla*” on keskimäärin matalammat tulot, he ovat keskimäärin nuorempia ja heillä on keskimäärin lyhyempi työhistoria kuin muilla työttömyyskassaan kuulumattomilla. Eroa ryhmien välillä oli myös työssäkäynnin osalta. ”*Irrationaaliset*” joko eivät käyneet töissä tai he olivat osa-aikatyössä verrokkeja useammin. Sosioekonomisen aseman osalta ryhmien välillä oli myös eroa, ”*irrationaaliset*” olivat selkeästi useammin työttömiä tai koti-äitejä tai -isiä, mikä myös selittää tuloksen työssäkäynnin osalta. Ryhmässä oli yksi maanviljelijä tai yrittäjä. Ryhmä ei eronnut muista työttömyyskassaan kuulumattomista lasten määrän tai sukupuolen suhteen. Työttömien osalta on luonnollista, että he näkevät työttömyyden mahdollisena. Turvallisuushakuisuudesta huolimatta työttömän voi olla rationaalista olla kuulumatta työttömyyskassaan. Näin siksi, että työttömyyskassan jäsenyydestä ei ole hyötyä, jos henkilöllä ei ole työtä, joka kartuttaisi työssäoloehtoita. Muun ryhmän osalta tuloksista ei ole pääteltävissä syytä työttömyyskassaan kuulumattomuudelle. Kyse saattaa olla tietämättömyydestä tai nuorista, vasta työelämään tulossa olevista henkilöistä, joiden osalta työttömyyskassaan kuuluminen ei vielä ole ollut ajankohtaista.

5.8 Eroavatko ”*turvattut*” muista työttömyyskassaan kuulumattomista?

”*Turvattuja*”, eli henkilöitä, jotka eivät kuulu työttömyyskassaan vaikka kokevat työttömyyden olevan omalla kohdallaan todennäköinen eli kokevat ”*työttömyyden uhkaa*”, mutta eivät ole turvallisuushakuisia eli heillä ei ole ”*turvan tarvetta*” (n = 20),

analysoitiin niin ikään ristiintaulukoimalla vastaavasti kuten ”*irrationaalisia*”. Tämän ryhmän osalta tulokset ovat ainoastaan suuntaa antavia ja niihin tulee suhtautua varauksella, koska ristiintaulukoinnin edellytykset eivät täyty. Ristiintaulukoinnin tuloksista liitteen 4 taulukossa 2 on havaittavissa, että ”*turvatuilla*” on keskimäärin hieman lyhyempi työhistoria kuin muilla työttömyyskassaan kuulumattomilla. Myös tässä ryhmässä lähes puolet ryhmästä koostui työttömistä. Ryhmässä ei ollut yhtään maanviljelijää tai yrittäjää. Ryhmän rationaalisuudesta ei tulosten perusteella ole pääteltävissä mitään.

5.9 Työttömyyskassaan kuulumattomien tiedon taso

Tiedon tasoa, eli sitä, onko työttömyyskassoihin kuulumattomilla oikea tieto siitä, mihin etuuteen heillä on oikeus työttömyyden sattuessa, tarkasteltiin kysymyksen ”mihin etuuteen teillä olisi oikeus, jos nyt jäisitte työttömäksi?” avulla ristiintaulukoimalla. Vastaajien tuli vastata kysymyksen alakohtina oleviin vaihtoehtoihin; ansiosidonnainen päiväraha, peruspäiväraha, työmarkkinatuki, toimeentulotuki, ei mihinkään etuuteen tai ettei tiedä, kunkin kohdalla joko kyllä tai ei. Analyysissä verrattiin työttömyyskassaan kuulumattomia, joilla työssäoloehto täyttyy (n=209) suhteessa työttömyyskassaan kuuluviin, joilla työssäoloehto täyttyy (n=948) sekä työttömyyskassaan kuulumattomia, joilla työssäoloehto ei täyty (n=60) suhteessa työttömyyskassaan kuuluviin, joilla työssäoloehto ei täyty (n=145). Taulukossa 15 A ja B on kuvattu vain vastaajien kyllä vastauksia kunkin etuuden kohdalla. Vastauksen kohdalla on hyvä huomata, että sama henkilö on voinut vastata olevansa oikeutettu useampaan kuin yhteen etuuteen, minkä takia vastauksia on yhteenlaskettuna yli 100 prosenttia. Tämä johtuu siitä, että työttömyysetuuteen oikeutetulla voi olla lisäksi oikeus esimerkiksi toimeentulotukeen.

Työttömyyskassaan kuulumattomista valtaosa, 76,9 prosenttia, oli täyttänyt työssäoloehdon. Tästä joukosta 14 prosenttia vastasi olevansa oikeutettuja ansiosidonnaiseen päivärahaan ja 30 prosenttia vastasi, ettei tiedä mihin etuuteen heillä olisi oikeus. 24 prosenttia vastasi oikein, eli olevansa oikeutettuja peruspäivärahaan. Työmarkkinatukea lukuun ottamatta ero ryhmien välillä oli kaikkien vaihtoehtojen kohdalla tilastollisesti merkitsevä. Vastaukset indikoivat työttömyyskassaan kuulumattomien työssäoloehdon työhistoriassaan täyttäneiden osalta merkittävää

tietämättömyyttä siitä, mihin etuuteen heillä tosiasiaassa olisi oikeus työttömyyden kohdatessa. Niiden työttömyyskassaan kuulumattomien kohdalla, joilla työssäoloehto ei työhistorian aikana ole täytynyt (n=60), ero ryhmien välillä oli tilastollisesti merkittävä kaikkien muiden vaihtoehtojen kohdalla paitsi vaihtoehdon ”en tiedä”. Merkitsevyys oli kuitenkin heikompaa kuin työssäoloehdon täyttäneiden analyysissa. Työssäoloehdon täyttämättömien kohdalla havaintojen määrä on useassa kohdassa matala, joka heikentää tulosten luotettavuutta. 30 prosenttia työttömyyskassaan kuulumattomista vastasi oikein eli olevansa oikeutettuja työmarkkinatukeen ja 23 prosenttia olevansa oikeutettuja toimeentulotukeen. 27 prosenttia luuli virheellisesti olevansa oikeutettuja peruspäivärahaan. Koska sekä peruspäiväraha että työmarkkinatuki ovat peruspäivärahan suuruisia, on mahdollista että etuudet eivät ole vastaajille tuttuja. Tästä ryhmästä vain muutama vastasi olevansa oikeutettu ansiosidonnaiseen päivärahaan. Tässä ryhmässä vastaukset eivät indikoi yhtä merkittävää tiedon puutetta sen suhteen, mihin etuuteen heillä olisi oikeus työttömyyden kohdatessa. Työttömyyskassaan kuuluvista suurin osa, 67 prosenttia, vastasi virheellisesti olevansa oikeutettuja ansiosidonnaiseen päivärahaan.

**Taulukko 15. Työttömyyskassaan kuulumattomien käsitys etuusoikeudestaan, %
(n)**

Mihin etuuteen teillä olisi oikeus, jos nyt jäisitte työttömäksi?			
A. Työttömyyskassaan kuulumattomat, joilla työssäoloehto täyttyy			
n=1367	Ei kassan jäsen, jolla toe täyttyy, n=209	Jäsen, jolla toe täyttyy, n=948	χ^2 testisuureen merkitsevyys
Ansiosidonnaiseen päivärahaan	14 (30)	91 (862)	***
Peruspäivärahaan	24 (50)	8 (78)	***
Työmarkkinatukeen	7 (15)	6 (53)	
Toimeentulotukeen	12 (26)	3 (30)	***
Ei mihinkään etuuteen	23 (49)	1 (6)	***
En tiedä	30 (62)	6 (59)	***
Yhteensä	111 (232)	115 (1 088)	
Mihin etuuteen teillä olisi oikeus, jos nyt jäisitte työttömäksi?			
B. Työttömyyskassaan kuulumattomat, joilla työssäoloehto ei täyty			
n=1367	Ei kassan jäsen, jolla toe ei täyty, n=60	Jäsen, jolla toe ei täyty, n=145	χ^2 testisuureen merkitsevyys
Ansiosidonnaiseen päivärahaan	7 (4)	67 (97)	***
Peruspäivärahaan	27 (16)	11 (16)	**
Työmarkkinatukeen	30 (18)	15 (21)	**
Toimeentulotukeen	23 (14)	5 (7)	***
Ei mihinkään etuuteen	13 (8)	5 (7)	*
En tiedä	13 (8)	5 (8)	
Yhteensä	113 (68)	108 (156)	

Tulosten perusteella on mahdollista, että työelämään vasta tulevilla, jotka eivät kuulu työttömyyskassaan ja joilla työkokemusta ei vielä ole, on tietoa siitä, mihin etuuteen heillä on oikeus. Kun työkokemusta kertyy, tilanne ei enää ole yhtä selvä. Tulosten perusteella sekä työttömyyskassaan kuuluvien joukossa että työttömyyskassaan kuulumattomien joukossa esiintyy jonkin verran tietämättömyyttä etuuksista ja niiden saamisen ehdoista.

5.10 Keitä ovat työttömyyskassaan aiemmin kuuluneet?

Logistinen regressiomallitus tehtiin vielä lisätarkasteluna sen tarkastelemiseksi, keitä työttömyyskassaan aiemmin kuuluneet ovat. Selitettävänä tekijänä oli dikotominen muuttuja työttömyyskassaan aiemmin kuuluneille, jotka eivät tällä hetkellä kuulu työttömyyskassaan (n=158) jotka saivat arvon 1. Ryhmää verrattiin työttömyyskassaan kuuluviin (n=1038), jotka saavat arvon 0. Selittävinä tekijöinä käytettiin samoja henkilöön liittyviä muuttujia, joita käytettiin työttömyyskassaan kuulumattomien selittävinä muuttujina. Regressioanalyysin tulokset on esitetty taulukossa 16.

Taulukko 16. Regressioanalyysin tulos työttömyyskassaan aiemmin kuuluneille (OR, keskivirhe)

	Työttömyyskassaan aiemmin kuuluneet, n=158
Mies	1,929** (0,243)
Nainen	ref.
Ikä	0,993 (0,010)
Koulutus	
Perus-/keski-/kansa-/kansalaiskoulu	1,215 (0,507)
Ylioppilas/ lukio/opistotaso	1,612 (0,387)
Ammatti-/ammattikorkeakoulut	1,277 (0,377)
Yliopisto/korkeakoulu	ref.
Sosioekonominen asema	
Työntekijä/ toimihenkilö	ref.
Ylempi toimihenkilö/asiantuntija/ johtava asema	0,629 (0,425)
Yrittäjä/ maanviljelijä	34,234*** (0,344)
Kotiäiti/koti-isä/työtön	0,560 (0,519)
Talouden henkilömäärä	
Yksi henkilö	2,114 (0,463)
Kaksi henkilöä	2,680* (0,444)
Kolme tai enemmän	ref.
Asuinpaikka	
Pääkaupunkiseutu	ref.
Isot kaupungit	0,541 (0,326)
Muut kaupungit	1,000 (0,291)
Muu	0,815 (0,331)
Omat tulot kuukaudessa	
Alle 1 000 euroa/kk	13,840*** (0,564)
1 000– 2 000euroa/kk	1,978 (0,415)
2 000- 3 000 euro/kk	1,260 (0,315)
Yli 3 000 euro/kk	ref.

	Työttömyyskassaan aiemmin kuuluneet, n=158
Aiempi työttömyys	
Ei työtön ed 5 v aikana	0,766 (0,381)
Kerran työtön ed 5 v aikana	1,050 (0,364)
Useamman kerran työtön ed 5 v aikana	ref.
Työhistoria	
Ei työhistoriaa	0,901 (0,472)
1-25 viikkoa työhistoriaa	0,819 (0,516)
Yli 26 viikkoa työhistoriaa	ref.
Lasten lukumäärä	
Ei lapsia	0,713 (0,475)
Yksi lapsi	1,055 (0,391)
Usempi lapsi	ref.
Työssäkäynti	
Ei käy työssä	1,936 (0,562)
Osa-aikatyössä	1,034 (0,465)
Kokopäivätyössä	ref.
<i>"Turva"</i>	0,366*** (0,117)
<i>"Työttömyyden uhka"</i>	1,469* (0,143)
Vakio	0,034 (0,706)
R ² (Nagelkerke)	0,472
Oikein luokitellut tapaukset	91,1 %

*=p<0,05, **=p<0,01, ***=p<0,001.

Regressioanalyysin tulokset työttömyyskassaan aiemmin kuuluneiden osalta olivat samansuuntaisia kuin työttömyyskassaan kuulumattomien tulokset: työttömyyskassaan aiemmin kuulumista selittää sukupuoli, he ovat useammin miehiä kuin työttömyyskassaan kuuluvat ovat. He ovat myös useammin yrittäjiä tai maatalousyrittäjiä ja heillä on useammin hyvin matalat tulot. Vastaavasti kuin työttömyyskassaan kuulumattomat myös työttömyyskassaan aiemmin kuuluneet kokevat pienempää turvallisuuden tarvetta, minkä lisäksi he kokevat työttömyyden uhan pienemmäksi. Työttömyyskassaan aiemmin kuuluneet kuuluivat hieman useammin kahden hengen talouteen. Ikä, työhistoria, lasten määrä, koulutus tai asuinpaikka ei selittänyt työttömyyskassaan kuulumattomuutta.

6 Johtopäätökset ja pohdinta

Työttömyyden varalta vakuuttautumista ja työttömyyskassaan kuulumista on tässä tutkimuksessa tarkasteltu yksilön ominaisuuksien ja preferenssien avulla. Tutkimuksessa verrattiin työttömyyskassaan kuulumattomia työttömyyskassaan kuuluviin. Tutkimuksen ulkopuolelle rajattiin ryhmät, joiden osalta katsottiin olevan rationaalista olla kuulumatta työttömyyskassaan. Tällaisia ryhmiä olivat opiskelijat ja eläkeläiset.

Työttömyyskassoihin kuulumattomuutta tulosten perusteella indikoi miessukupuoli, nuori ikä, osa-aikatyö ja/tai lyhyt työhistoria, yrittäjyys (joko maatalousyrittäjä tai yrittäjä) sekä alhaisemmat tulot. Työttömyyskassaan kuulumattomuutta indikoi myös yksilön preferensseiksi nimetyt ominaisuudet: pienempi turvallisuuden tarve ja suurempi usko siihen, että työttömyys ei omalla kohdalla ole todennäköistä. Tutkimuksen tuloksista on tehtävissä johtopäätös, että työttömyyskassoihin kuulumattomat eivät ole homogeeninen ryhmä, vaan heidät on mahdollista jakaa alaryhmiin preferenssien mukaisesti. Preferenssit luokiteltiin rationaalisen valinnan teorian (Copeland et al. 2013; Elton ja Gruber 1995; Elster 1983, 1989 a ja b, 2007; Simon 1955; Von Neumann ja Morgenstern 1947; Weber 1980) pohjalta. Tutkimuksen tulosten perusteella on hyvinkin mahdollista, että henkilön preferensseillä mitattuna työttömyyskassan jäsenyyden ulkopuolelle jättäytyminen on rationaalinen ratkaisu suurimmalle osalle tutkimuksen kohteena olevista työttömyyskassaan kuulumattomista henkilöistä. Tätä tulkintaa puoltavat seuraavaksi esiteltävät tulokset.

”Alivakuutetuiksi” nimetty ryhmä vastaa pitkälti aiempien tutkimusten tuloksia. Kuten tässä tutkimuksessa on osoitettu, myös aiempien tutkimusten tulosten mukaan tähän ryhmään kuuluu paljon nuoria, työelämään vielä kiinnittymättömiä henkilöitä (Piirainen 1989; Kotamäki ja Mattila 2014; Maczulskij 2016). Ryhmä kokee turvallisuuden tarvetta, mutta huolimatta siitä, että ryhmään kuuluvilla rationaalinen preferenssi olisi taloudellisen turvallisuuden tavoittelemisen, lyhyen työhistorian ja pienten tulojen takia työttömyyskassaan kuulumisen ei ole vielä ollut ajankohtaista. Lisäksi *”alivakuutettujen”* joukosta on tunnistettavissa yrittäjät ja maanviljelijät, joiden kohdalla työttömyyskassaan kuulumattomuus voi myös olla rationaalista, vaikka se jättää heidät alivakuutetuiksi. Mahdollisesta turvallisuushakuisuudesta huolimatta tämä koskee erityisesti päätoimisia maanviljelijöitä ja yrittäjiä, joilla usein on erittäin pienet tulot

(MELA 2018, ETK 2018). Päätoimisilla yrittäjillä ja maatalousyrittäjillä työttömyysetuuden saaminen edellyttää päätoimisen yritystoiminnassa työllistymisen päättymistä. Sekä maatalousyrittäjät että muut yrittäjät voivat kuulua palkansaajan ansioturvan piiriin silloin, jos he yritystoiminnan rinnalla työllistyvät kokoaikaisesti palkkatyössä. Tällaisten henkilöiden kohdalla yrittäjäys katsotaan sivutoimiseksi. Samanaikaisesti palkkatyötä ja maatalousyrittäjän ammattia harjoittavien sijoittumista eri ryhmiin ei tässä tutkimuksessa ole erikseen eritelty, koska aineisto ei mahdollistanut monivalintaa ammatin osalta.

Toinen työttömyyskassaan kuulumaton ryhmä nimettiin *”itsevarmoiksi”*. Tämä ryhmä poikkeaa *”alivakuutetuista”* siten, että he eivät koe työttömyyden olevan omalla kohdalla todennäköistä eivätkä he myöskään koe tarvitsevansa työttömyyskassan tarjoamaa turvaa työttömyyden varalta. Tässä ryhmässä on huomattavan paljon yrittäjiä sekä suhteellisen vakaassa taloudellisessa asemassa olevia henkilöitä. Heidän työhistoriassaan on lisäksi vähemmän työttömyyttä kuin työttömyyskassaan kuuluvilla tai *”alivakuutetuilla”*. *”Itsevarmojen”* ryhmä ei poikkea työttömyyskassaan kuuluvista työhistorian osalta ja tulojen osalta heillä on vain hieman alemmat tulot kuin työttömyyskassaan kuuluvilla. Ryhmään kuuluvien olisikin rationaalista vakuuttaa itsensä työttömyyden varalta. Tämänkin ryhmän osalta työttömyyskassaan kuulumattomuus saattaa kuitenkin olla rationaalista, jos ratkaisun taustalla on esimerkiksi yrittäjille usein ominaisia piirteitä, kuten suuri riskinsietokyky, mitä ryhmän preferenssit indikoivat sekä asenne, että *”pärjää kyllä omillaan”*. Samoin työttömyyskassaan kuulumattomuus saattaa olla rationaalista, jos tulotaso ja toimeentulo on turvattu muulla tavoin. Kuten *”alivakuutettujen”* kohdalla myös tässä ryhmässä saattaa olla joko päätoimisia tai sivutoimisia yrittäjiä, joita tutkimuksessa ei ole erikseen tarkasteltu. *”Itsevarmat”* ovat kuitenkin paremmassa taloudellisessa asemassa kuin *”alivakuutetut”*, ja vaikka myös *”alivakuutetuissa”* on yrittäjiä, yrittäjäys on *”itsevarmoilla”* yleisempää kuin *”alivakuutetuilla”*.

Yrittäjien ja maatalousyrittäjien osalta tilastot tukevat tässä saatuja tutkimustuloksia. Tilastojen perusteella vain pieni osa, noin 11 prosenttia eläkevakuutetuista yrittäjistä vakuuttaa itsensä työttömyyden varalta (ETK 2018; MELA 2018). Lisäksi merkittävällä osuudella työvoimasta on sekä palkka- että yrittäjätuloja, joiden yhtäaikainen vakuuttaminen ei ole nykyisin mahdollista. Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa on rationaalista jättäytyä työttömyysvakuutuksen ulkopuolelle, koska työttömyyskassan

jäsenmaksuista (vakuutusmaksusta) saatava hyöty jää pieneksi suhteessa peruspäivärahaan tai työmarkkinatukeen, johon henkilöllä on oikeus vakuutuksesta riippumatta.

Tutkimuksessa tunnistettiin ”*alivakuutetut*” ryhmän sisällä pieni alaryhmä ”*irrationaaliset*”. Tähän ryhmään kuuluvien kohdalla työttömyyskassaan kuulumattomuus vaikuttaa henkilön preferensseillä mitattuna irrationaalista, sillä kyse on turvallisuushakuisiksi tunnistetuista henkilöistä, jotka kokevat työttömyyden olevan mahdollista omalla kohdallaan. Lisäksi tunnistettiin pieni ryhmä, joka nimettiin ”*turvatuiksi*”. Tähän ryhmään kuuluvat eivät kokeneet taloudellisen turvallisuuden tarvetta vaikka näkivätkin työttömyyden omalla kohdallaan mahdolliseksi. Merkittävä osa kumpaankin edellä mainittuun ryhmään kuuluvista oli työttömänä. Jos kyseessä on pitkäaikaistyötön henkilö, työttömyyskassan jäsenyydellä ei ole käytännön merkitystä eikä siitä ole hyötyä ennen kuin henkilö jälleen työllistyy palkkatyössä tai yrittäjänä. Työttömyyden aikana työssäoloehto ei kerry, joten työttömyysetuutta saavalle työttömälle tai työmarkkinatukea saavalle pitkäaikaistyöttömälle työttömyyskassan jäsenyys voi näyttäytyä vain ylimääräisenä kustannuseränä. Työttömyyskassaan kuulumattomuus voi siis ”*irrationaaliseksi*” nimetyn ryhmän kohdalla, preferensseistä huolimatta, olla myös rationaalinen ratkaisu. Myös ”*turvattujen*” osalta on mahdollista, että työttömyyskassaan kuulumattomuus on rationaalinen ratkaisu, jos asuminen ja eläminen on muutoin taloudellisesti turvattu, esimerkiksi muiden etuuksien kuin työttömyysturvan muodossa.

Työttömyyskassaan kuulumattomista muodostettujen edellä mainittujen neljän ryhmän ”*itsevarmat*”, ”*alivakuutetut*”, ”*irrationaaliset*” ja ”*turvattut*” kohdalla työttömyyskassaan kuulumattomuus on tutkimuksen tulosten perusteella merkitsevässä määrin selitettävissä yksilön preferensseillä. Näiden preferenssien perusteella muodostettujen neljän ryhmän ominaisuuksia selittävien muuttujien lisäksi myös tilastot ja sosiaaliturvalainsäädännön rajaukset (Hellstén ja Löfgren 2016, Työttömyysturvalaki 1290/2002, Yhdistelmävakuutusmuistio 2018) tukevat tutkimuksen tuloksia. Tällaisena sosiaaliturvalainsäädännöstä syntyvänä rajauksena toimii esimerkiksi yrittäjiä koskeva työllistymisen päättymistä koskevat säännökset, jotka poikkeavat palkansaaajia koskevista säännöksistä ja se, ettei yritystoiminnan tuloja ja palkkatuloja ole mahdollista laskea yhteen työttömyysetuuden perusteena.

Huomattavan suuri osa työttömyyskassaan kuulumattomista oli tehnyt työtä niin paljon, että työttömyyspäivärahan edellytyksenä oleva työssäoloehto täyttyi. Tutkimuksen tuloksissa yllättävää on se, että niistä työttömyyskassaan kuulumattomista vastaajista, joilla työssäoloehto täyttyy, lähes puolet vastasi, että heillä olisi oikeus ansioturvaan tai että vastaaja ei tiedä, mihin etuuteen hänellä olisi oikeus. Näistä vastaajista ”itsevarmojen” osalta voi olla mahdollista, että he eivät ole ottaneet selvää siitä, mihin etuuteen heillä olisi oikeus. Yllättävää on myös, että työttömyyskassaan kuulumattomista, työssäoloehdon täyttäneistä peräti 14 prosenttia uskoi olevansa oikeutettu ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan. Tulos saattaa indikoida tietämättömyyttä työttömyysturvajärjestelmästä.

Tämän tutkimuksen tulosten mukainen, eri syistä työttömyyskassan ulkopuolelle jääneiden osuus voi käytännössä vastata peruspäivärahaa ja osin työmarkkinatukea¹⁴ saavien henkilöiden suhteutettua osuutta työttömyysetuuksien saajista. Jos näin on, peruspäivärahaa tai työmarkkinatukea saavien ryhmä muodostuisi pitkälti henkilöistä, joiden saattaa olla rationaalista olla kuulumatta työttömyyskassaan. Tällöin he tämän ja aiempien tutkimusten tulosten mukaisesti kuuluvat johonkin seuraavista:

- 1) ryhmään, jonka jäsenet ovat suurelta osin nuoria, työmarkkinoihin kiinnittymättömiä henkilöitä (Piirainen 1989; Kotamäki ja Mattila 2014; Maczulskij 2016) eikä työttömyyskassaan liittyminen vielä ole ollut ajankohtaista
- 2) ryhmään, jonka jäsenet eivät työhistoriansa tai taloudellisen asemansa puolesta merkittävästi poikkea työttömyyskassaan kuuluvista ja joilla työssäoloehto täyttyy. Ryhmään kuuluvat ovat merkittävältä osalta yrittäjiä tai maatalousyrittäjiä. Tähän ryhmään kuuluvat eivät välttämättä koe tarvetta kuulua työttömyyskassaan, mikä saattaa johtua työttömyysturvan saamisen ehdoista. Yrittäjät ovat heterogeeninen ryhmä, joka sisältää yksinyrittäjiä, osa-omistajia ja suuryritysten omistajia. Lisäksi yrittäjien joukossa on monimuototyöntekijöitä, joiden tulonmuodostus voi koostua sekä palkka-

¹⁴ Tässä kohdin tarkoitetaan sellaisia työmarkkinatuen saajia, joilla on työttömyyttä edeltävää työskentelyä mutta ei riittävästi peruspäivärahan edellytyksenä olevan työssäoloehdon täyttämiseksi.

että yritystuloista. Yrittäjien osalta on tunnistettavissa useita, rationaalisiksi tunnistettuja syitä olla kuulumatta työttömyyskassaan.

- 3) ryhmään, jonka jäsenet ovat työttömänä. Ryhmään kuuluvien työttömyyttä on saattanut edeltää joko yrittäjyys tai osa-aikainen työ, joka ei kerrytä työssäoloehtoita. Tällaisten henkilöiden saattaa olla rationaalista olla kuulumatta työttömyyskassaan.

Tutkimustulosten peilaus työttömyysvakuutuksen rahoitukseen ja keskusteluun yleisestä ansioturvasta

Työttömyysvakuutusmaksua maksetaan kaikesta palkansaajan asemassa tehdystä työstä. Yrittäjät eivät maksa omasta yrittäjätoiminnan ansiostaan työttömyysvakuutusmaksua. Työttömyysvakuutusmaksua maksetaan myös sellaisesta palkansaajana tehdystä työstä, joka ei riitä työssäoloehdon täyttämiseen. Työttömyyskassaan kuulumattomien palkansaajien työttömyysvakuutusmaksun kertymä tilitetään Kansaneläkelaitokselle työttömyysturvan peruspäivärahan rahoitukseen. Yrittäjät eivät maksa työttömyysvakuutusmaksua eivätkä näin ollen osallistu työttömyysturvan perusturvan rahoitukseen miltään osin, vaikka ovat etuiksi oikeutettuja. Raja peruspäivärahaetuuden ja työmarkkinatuen saamisen välillä on tarkka, ja työmarkkinatuen saajiksi tulevat henkilöt, joiden työhistoriassa ei ole täyttä 26 kalenteriviikkoa, joina työaika ylittää 18 tuntia. Kyse voi olla myös henkilöistä, jotka tekevät jatkuvaa osa-aikatyötä, mutta työaika on aina alle 18 tuntia viikossa. Nämä henkilöt ovat siis työttömyyden kohdatessa oikeutettuja työmarkkinatukeen eivätkä peruspäivärahaan, vaikka heillä voi olla merkittävän paljon palkkatyötä työhistoriassaan. (Työttömyysturvalaki 1290/2002; Laki työttömyysetuuksien rahoituksesta 555/1998.)

Jos peruspäivärahan saajat vastaavat tutkimuksen tuloksia ja ovat valtaosalta joko nuoria, työmarkkinoihin kiinnittymättömiä henkilöitä tai vasta heikosti kiinnittyneitä palkansaajia tai vaihtoehtoisesti yrittäjiä, työttömyysvakuutuksen muuttaminen yleiseksi vakuutukseksi voisi laajentaa ansiosidonnaisen päivärahan saajien joukkoa. Muutos voisi kuitenkin olla vähäisempi kuin millaiseksi se on julkisessa keskustelussa ja eräissä aloitteissa ajateltu (Hiilamo et al. 2015; Kotamäki 2018). Näin siksi, että jos ansioturva laajenisi yleiseksi, mutta laajentaminen koskisi vain palkansaajia, peruspäivärahaa

nykyisen järjestelmän mukaisesti saavat yrittäjät eivät muutoksenkaan jälkeen saisi ansiosidonnaista työttömyysturvaa. Samoin nuorten, työmarkkinoille kiinnittymättömien tai vasta heikosti kiinnittyneiden sekä alle 18 viikkotyötunnin alittavaa osa-aikatyötä tekevien kohdalla oikeus ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan olisi edelleen riippuvainen ansioturvan perusteeksi valitusta työhistoriasta sekä työhistorian aikaisesta palkasta. Pelkkä yleinen ansioturva ei siis välttämättä tuottaisi nykyistä parempaa työttömyysturvaa, ellei työttömyyspäivärahan saannin ehtoja muutettaisi. Lisäksi, vaikka työssäoloehto täytyisikin, tämän ryhmän osalta ansiosidonnainen päiväraha saattaisi jäädä pieneksi, lähelle nykyisen peruspäivärahan määrää. Tämä puolestaan johtuu siitä, että ansiopäiväraha - nimensä mukaisesti - perustuu ansioihin eli matalasta tulotasosta seuraa matala ansiopäiväraha. Muutos ei siis välttämättä tuottaisi sitä julkisessa keskustelussa (Hiilamo et al. 2015; Kotamäki ja Mattila 2014; Kotamäki 2018) esiin nostettua oikeudenmukaisuutta, mitä sillä on tavoiteltu. Muutos ei myöskään muuttaisi sitä, että osa tästä ryhmästä on vasta kiinnittymässä työelämään ja vasta tavoittelevat työn ja työllistymisen kautta syntyvää taloudellista turvallisuutta sosiaaliturva mukaan lukien.

Edellä mainituista syistä virtaus peruspäivärahalla ansiopäivärahalle saattaisikin jäädä odotettua pienemmäksi ja myös sosiaaliturvan kattavuuden laajenemisella tavoiteltu oikeudenmukaisuuden lisäys (Uusitalo 2011; Uusitalo 2018; Hiilamo et al. 2015) saattaisi jäädä odotettua pienemmäksi, mikäli ansiosidonnaisen työttömyysturvan taso suhteessa peruspäivärahaan jäisi hyvin pieneksi. Joissakin tapauksissa etuuden taso suhteessa aiempaan tulotasoon saattaisi olla epätarkoituksenmukainen, ja olisi osin sosiaalipolitiikan nykyisten suuntausten vastainen. Julkisessa keskustelussa viitataan usein passivoivaan sosiaaliturvaan ja peräänkuulutetaan osallistavaa sosiaaliturvaa. Erityisesti keskustelussa painottuvat nuoret, vasta työelämään tulossa olevat henkilöt, joiden osalta tavoite on heidän kiinnittymisensä työelämään (Aaltonen 2016).

Yleistä ansioturvaa koskevan keskustelun rinnalla on käyty keskustelua myös työelämän muutoksista. Samanaikainen palkkatyö ja yrittäjyys on tilastojen perusteella suhteellisen laaja ilmiö, ja mahdollisesti edelleen laajeneva tapa turvata toimeentulo. Tällaisessa tilanteessa työssäoloehdon täyttäminen saattaa olla haastavaa, jos kumpaakaan työmuotoa ei ole riittävästi kerryttämään työssäoloehto.¹⁵ Yritystoiminnan aloittamiseen työttömyysaikana voi liittyä epävarmuutta työttömyysturvan ehtojen osalta. Tätä ongelmaa on nostettu esiin erityisesti siltä osin, milloin yritystoiminta katsotaan pää- ja milloin sivutoimiseksi. (Hellstén ja Löfgren 2016.) Päätoimisen yrittäjyyden ajalta työttömyysetuutta ei makseta. Tältä osin on jo tilannetta helpottavia muutoksia tehty, sillä vuoden 2018 alusta on yritystoiminnan aloittaminen työttömyysetuudella mahdollistettu siten, että ensimmäisen neljän kuukauden aikana yrittäjyyden päätoimisuutta ei arvioida. (HE 121/2017; Työttömyysturvalaki 1290/2002, 2 luvun 5a §.) Tällaisten monimuotoisesti työllistyvien työntekijöiden osalta on tehty myös laajempia muutosehdotuksia. Selvitysmiesten Hellstén ja Löfgren (2016) toimesta on ehdotettu, että palkkatyön ja yrittämisen samanaikaista vakuuttamista tulisi kehittää sekä joustavoittaa siirtymistä palkkatyön ja yrittäjyyden välillä. Ehdotusta on jatkovalmisteltu sosiaali- ja terveystieteiden ministeriössä (Yhdistelmävakuutusmuistio 2018). Tällaisessa muutoksessa myös työttömyysetuuksien rahoituspohjaa tulisi muuttaa.

Jatkossa työttömyyskassaan kuulumattomuutta voisi edelleen tutkia erityisesti peruspäivärahaa saavien osalta ja syventää tietämystä siitä, millaisesta työstä he ovat

¹⁵ Palkansaajan työssäoloehto täyttyy, kun henkilö on 28 kuukauden tarkastelujakson aikana ollut vähintään 26 kalenteriviikkoa työssä. Työssäoloehtoon luetaan kalenteriviikot, joina henkilö on ollut vakuutuslainsäätelyn mukaisessa työaika ja palkkaa koskevat edellytykset täyttävässä työssä. Työaika koskevat edellytykset täyttyvät, kun henkilön työaika yhdessä tai useammassa työssä on yhteensä vähintään 18 tuntia kalenteriviikossa.

Palkkaa koskevat edellytykset täyttyvät, kun palkka on työehtosopimuksen mukainen. Jos alalla ei ole työehtosopimusta, kokoaikatyön palkan on oltava vähintään 1 187 euroa kuukaudessa (2017).

Yrittäjän työssäoloehto poikkeaa olennaisesti palkansaajan työssäoloehdosta. Yrittäjän työssäoloehto täyttyy, kun henkilö on edellisten 48 kuukauden tarkastelujakson aikana työskennellyt vähintään 15 kuukautta yrittäjänä. Yrittäjillä työssäoloehtoon luetaan sellaiset kuukaudet, joina henkilön yrittäjän eläkelain tai maatalousyrittäjän eläkelain mukainen työtulo taikka työntekijän eläkelain mukainen työansio on ollut yhteensä vähintään 1 047 euroa kuukaudessa (2017). Työssäoloehtoon luetaan vähintään neljä kuukautta kestäneet työskentelyjaksot ja kukin yrittäjänä työskennellyt jakso luetaan yrittäjän työssäoloehtoon vain kerran. (Työttömyysturvalaki 1290/2002, VM 2016)

täyttäneet työssäoloehdon. Tätä jatkotyötä tulisi tehdä erityisesti yrittäjien osalta ja selvittää, miksi he eivät kuulu työttömyyskassaan. Julkisessa keskustelussa (Hiitiö 2015; KK 82/2017 vp; Uusi Suomi 22.11.2016) esiintyy useasti sekä väitteitä yrittäjille luonteenomaisesta ”pärjäämisen” asenteesta ja riskinsietokyvystä, mutta toisaalta esiintyy myös paljon pohdintaa pakotetusta yrittäjyydestä, jolloin työnantaja hankkii työpanoksen ostopalveluna työsuhteen sijaan. Samaan keskusteluun liittyvät kysymykset sirpaloituvasta työelämästä ja epätyypillisistä työsuhteista. Myös tässä tutkimuksessa yrittäjyys nousi preferensseillä mitattuna keskeiseksi ryhmässä, joihin kuuluvien ominaisuuksiin kuului riskinsieto tai turvallisuushakuisuus. Tutkimuksen tulosten perusteella osa tästä ryhmästä näyttäisi kokevan ansiosidonnaisen työttömyysvakuutuksen tarpeettomana, joko aiheellisesti tai aiheettomasti. Työttömyyskassaan kuulumattomuus saattaa kuitenkin näiden henkilöiden osalta olla täysin tietoinen ja heidän preferenssiensä mukainen valinta.

Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan aiheellisesti kysyä, onko työttömyyskassan ulkopuolelle jättäytyminen useimmissa tilanteissa lopulta kuitenkin rationaalinen, yksilön preferenssien mukainen valinta, mikäli työttömyyskassaan kuulumattomuus on yrittäjien ja vakaassa työmarkkina-asemassa olevien osalta tietoinen valinta tai toisaalta johtuu siitä, että henkilö ei ole vielä kiinnittynyt työmarkkinoille. Yksi jatkotutkimuksen arvoinen kysymys onkin, minkä suuruista etuutta nyt peruspäivärahaa saavat saisivat, jos Suomessa olisi yleinen ansioturva, ja tuottaisiko yleinen ansioturva lopulta parempaa turvaa kuin nykyinen vapaaehtoisuuteen perustuva ansioturva?

Kirjallisuus

Aaltonen, Elli 2016; Kelan uusi pääjohtaja Elli Aaltonen lakkauttaisi vastikkeettoman sosiaaliturvan. Suomen kuvalehti. Julkaistu 26.11.2016.

Airio, Ilpo 2013; Kuka kannattaa toimeentuloturvajärjestelmää? Teoksessa Airio, Ilpo; Toimeentuloturvan verkkoa kokemassa Kansalaisten käsitykset ja odotukset. Helsinki. Teemakirja 9. Kelan tutkimusosasto. Sivut 26–49.

Arrow, Kenneth. 1970. Social choice and individual values. Yale University press.

Asetus työttömyysetuuksien rahoituksesta (1277/2014);
<https://www.edilex.fi/lainsaadanto/20141277>. Luettu 13.3.2018.

Asplund, Rita ja Kettunen, Juha 1994; Työttömyysturvan rahoitus ja sen uudistaminen. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, Sarja B 104 Series.

Bergholm, Tapio 2007; Suomen mallin synty; Yhteiskuntapolitiikka 72 (2007):5 s.475–492.

Byrne, Barbara M., 2001; Structural Equation Modeling with AMOS. London. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Böckerman, Petri ja Uusitalo, Roope; 2005; Union membership and the erosion of the Ghent system: Lessons from Finland: Working Papers 213; Palkansaajien tutkimuslaitos.

Carroll, Eero; 1999; Emergence and Structuring of Social Insurance Institutions. Comparative Studies on Social Policy and Unemployment Insurance. Swedish Institute for social research. Edsbruck.

Copeland, Thomas E., Weston, J. Fred ja Shastri, Kuldeep 2013; Financial Theory and Corporate Policy. Fourth Edition. Essex. Pearson Education Limited.

Psychometrica. 16 (3); 297–344.

http://psych.colorado.edu/~carey/Courses/PSYC5112/Readings/alpha_Cronbach.pdf.

Luettu 16.3.2018.

Elster, Jon; 1983; Sour Grapes. Studies in the subversion of rationality. Cambridge: Cambridge University Press.

Elster, Jon; 1989a; Nuts and Bolts. Cambridge: Cambridge University Press.

Elster, Jon; 1989b; Solomonic judgements. Studies on the limitations of rationality. Cambridge: Cambridge University Press.

Elster, Jon 2007; Explaining social behavior. Cambridge: Cambridge University Press.

Elton, Edwin J. ja Gruber, Martin J. 1995; Modern portfolio theory and investment analysis. John Wiley and Sons Inc.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1408/1971

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 883/2004

Euroopan parlamentin tiedotushanke. Mosaiikki ry. Euroopan Unionin historia.

<http://europarlamenti.info/fi/Euroopan-unioni/historia/> Luettu 3.12.2018.

Findikaattori. <https://findikaattori.fi/fi/36>. Luettu 3.12.2018.

FIVA 2019; Esitys sosiaali- ja terveysministeriölle työttömyyskassojen vuoden 2018 rahoitusosuuksiksi. 5.6.2019.

Halko, Marja-Liisa, 2010; Riskiä kaihtavat naiset ja kilpailuhaluiset miehet. Teoksessa Halko, Marja-Liisa, Mikkola, Anne ja Ruuskanen, Olli-Pekka, 2010; Naiset, miehet ja talous. Helsinki University Press. Sivut 36–52.

Hakovirta, Mia, 2006; Yksinhuoltajaäitien työllisyys, toimeentulo ja työmarkkinavalinnat. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D45/2006.

Harsanyi, John C.; 1986; Advances in understanding rational behavior; teoksessa Elster, John; Rational Choice; New York; New York University Press.

HE 38/1984, Hallituksen esitys Eduskunnalle Työttömyysturvalaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 235/1993; Hallituksen esitys Eduskunnalle työmarkkinatukea koskevaksi lainsäädännöksi sekä laiksi työttömyysturvalain muuttamisesta.

HE 72/1996, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi työttömyysturvalain muuttamisesta.

HE 179/2009; Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi työttömyysturvalain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 90/2011; Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi työttömyysturvalain 6 luvun 1 §:n ja aikuiskoulutustuesta annetun lain 12 §:n muuttamisesta.

HE 115/2012; Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi työttömyysturvalain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta, toimeentulotuesta annetun lain 11 §:n muuttamisesta sekä asumistukilain 15 §:n väliaikaisesta muuttamisesta.

HE 90/2013; Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi työttömyysturvalain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 153/2014; Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kansaneläkkeen ja eräiden muiden etuuksien vuoden 2015 indeksitarkistuksista sekä laeiksi kansaneläkeindeksistä annetun lain 2 §:n ja toimeentulotuesta annetun lain 9 §:n muuttamisesta.

HE 149/2016; Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kansaneläkkeen ja eräiden muiden etuuksien vuoden 2017 indeksitarkistuksista sekä laeiksi kansaneläkeindeksistä annetun lain 2 §:n ja toimeentulotuesta annetun lain 9 §:n muuttamisesta.

HE 226/2016; Hallituksen esitys eduskunnalle eläketukilaiksi ja laiksi tuloverolain 63 b §:n muuttamisesta.

HE 123/2017; Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kansaneläkkeen ja eräiden muiden etuuksien vuoden 2018 indeksitarkistuksista sekä kansaneläkeindeksistä annetun lain 2 §:n ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.

Hellstén, Harri ja Löfgren, Maria, 2016; Selvitys työttömyysturvajärjestelmän muutostarpeista palkkatyön ja perinteisen yrittäjyyden välimaastossa. TEM selvityksiä 40/2016.

Helsingin kaupungin verkkosivut. www.infopankki.fi/fi/elama-suomessa/tyo-ja-yrittajyys/tyontekijan-oikeudet-ja-velvollisuudet/ammattiliitot. Luettu 19.5.2018.

Herbert Simon, The Economist, Online extra, 20th March 2009; <http://www.economist.com/node/13350892>; Luettu 4.6.2017.

Hiilamo, Lepomäki, Pöysti, Soininvaara, Vartiainen, 2015; Yhtäläinen, oikeudenmukainen ja kannustava työttömyysturva. <http://www.sitra.fi/julkaisut/Muut/Ansioturvareformi.pdf>.

Hiitiö, Tarja 2015; Yrittäjyys on elämäntapa, joka vie mennessään. Talousverkko 30.4.2015. <https://www.talousverkko.fi/yrittajyys-elamantapa-talousverkko/>. Luettu 22.4.2019.

Hänninen, Auli; 16.8.2017; <https://ytk.fi/pulssi/blogi/ansioturva--reilua-vai-epareilua->. Luettu 14.9.2017.

Jokelainen, Matti, 2009; Työttömyys, työmarkkinainstituutiot ja työttömyysvakuutus 15 maassa vuosina 1970-2005; Kela, Nettityöpapereita 6/2009.

Juntunen, Ritva, 2010; Ensimmäinen työttömyyskassa perustettiin 145 vuotta sitten; Lakimiesuutiset 2/2010; s 62–65.

Kahneman, Daniel ja Tversky, Amos, 1979; Prospect theory: An analysis of Decision under Risk; *Econometrica*, 47 (2), pp. 263-291, March 1979.

https://www.princeton.edu/~kahneman/docs/Publications/prospect_theory.pdf. Luettu 18.9.2017.

Kangas, Olli, 2010; Sosiaaliturva 2020 luvulle, teoksessa Saari Juho (toim), Tulevaisuuden voittajat- Hyvinvointivaltion mahdollisuudet Suomessa, Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 5/2010.

Kangas, Olli, 2018; Kassalinja vaiko yleinen ja yhtäläinen työttömyysvakuutus. Työ, tasa-arvo ja julkisen vallan politiikka-konsortio. Blogitekstejä ja kirjoituksia. Kirjoituksia 4.4.2018

Kangas, Olli ja Niemelä, Mikko 2017; Riski, vakuutus ja sosiaalivakuutus. Teoksessa Havakka, Pauliina, Niemelä, Mikko ja Uusitalo, Hannu; 2017; Sosiaalivakuutus. FINVA Finanssikoulutus Oy. Sivut 10–53.

Kilpailukyky sopimus, <https://www.sak.fi/aineistot/julkaisut/kilpailukyky sopimus>. Luettu 2.7.2018.

KK 82/2017 vp; Andersson, Li; Kirjallinen kysymys työttömyysturvalain mukaisesta työstä kieltäytymisestä eräissä tapauksissa. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Sivut/KK_82+2017.aspx. Luettu 22.4.2019.

KK 805/2012 vp; Kaikkonen, Antti, Ansiosidonnaisen työttömyyskorvauksen saamisen edellytyksien muuttaminen; <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&docid=kk+805/2012>. Luettu 14.9.2017.

Koev, Eugen; 23.1.2015; http://www.akava.fi/akavalainen/ajassa/artikkelit/artikkelit_2015/ansioturvareformin_pe_rusteet_ontuvat. Luettu 6.2.2017.

KoKoA r.y., 2018; Kuka on kokemusasiantuntija? Kokemusasiantuntijat ry:n www-sivut. www.kokemusasiantuntijat.fi. Luettu 9.12.2018.

Kontro, Lauri, 2013; Työmarkkinapolitiikan käyttövoimia ovat uhkaus, lahjonta ja kiristys. Maaseudun Tulevaisuus 11.3.2013.
<https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/mielipiteet/punkti/kolmikanta-1.35148>. Luettu 3.12.2018.

Kotamäki, Mauri, 2018; Kohti vakuuttavampaa ansioturvaa. Arvio ansiosidonnaisen työttömyysturvan kehittämismahdollisuuksista. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita 47/2018.

Kotamäki, Mauri, 2017; Essays on Social Insurance and Taxation- Why incentives and Institutions Matter; Turun Yliopiston Julkaisuja; Sarja E; osa 15. Oeconomica. Turku.

Kotamäki, Mauri ja Mattila, Jukka, 2014; Työttömyysvakuutus ei vakuuta kaikkia. Kohti kattavampaa työttömyysturvaa. Yhteiskuntapolitiikka 79 (2014):6, 688–699.

Koulutusrahaston vuosikertomus 2018. Työllisyysrahaston verkkosivut.
<https://www.tyollisyysrahasto.fi/sijoittajille/talousjulkaisut/>. Luettu 19.11.2019.

Kuivalainen, Susan 2007; Toimeentulotuen alikäytön laajuus ja merkitys. Yhteiskuntapolitiikka 72 (2007):1, 49–56.

KvantiMOTV. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Menetelmäopetuksen valtakunnallinen tietovaranto (MOTV). KvantiMOTV. Kvantitatiivisten menetelmien tietovaranto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/intro.html>. Luettu 5.1.2018.

Kyyrä, Tomi 2010; Partial unemployment insurance benefits and the transition rate to regular work. European Economic Review; Vol. 54, October 2010. Pp 911–930.

Kyyrä, Tomi ja Pesola, Hanna 2015; The effects of unemployment insurance benefits on subsequent labor market outcomes: Evidence from an RKD approach. www.sole-jole.org/2015Pesola.pdf. Luettu 18.9.2017.

Kyyrä, Tomi, Pesola, Hanna ja Rissanen Aarne 2017; Unemployment Insurance in Finland: A Review of Recent Changes and Empirical Evidence on Behavioral Responses. VATT research reports 184.

<https://www.talouspolitiikanarvointineuvosto.fi/wordpress/wp-content/uploads/2017/01/unemployment-insurance-in-finland-a-review-of-recent-changes-and-empirical-evidence-on-behavioral-responses.pdf>. Luettu 18.9.2017.

Käsitteet ja määritelmät, Tilastokeskus;

<http://www.tilastokeskus.fi/meta/kas/tyovoima.html>. Luettu 3.2.2016

Laki työmarkkinatuesta (1542/1993);

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1993/19931542>. Luettu 13.3.2018.

Laki työttömyysetuuksien rahoituksesta (555/1998);

<https://www.edilex.fi/lainsaadanto/19980555>. Luettu 13.3.2018.

[Liukko, Jyri, 2013; Vakuutusyhteiskunta: Francois Ewald ja solidarisuuden teknologiat. Teoksessa Saari, Juho, Taipale, Sakari ja Kainulainen, Sakari \(toim.\): Hyvinvointivaltion moderneja klassikoita. Diakonia ammattikorkeakoulun julkaisuja. A Tutkimuksia 38. 111–134.](#)

Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen verkkosivut, http://tilastot.mela.fi/pub_files/104.pdf. Luettu 29.7.2018.

Maczulskij, Terhi, 2016; Ketkä jäävät työttömyyskassojen ulkopuolelle? Työpapereita 304. Palkansaajien tutkimuslaitos.

O'Boyle, Edward J., 2007; Requiem for Homo Economicus. Journal of Markets and Morality. Volume 10, Number 2 (Fall 2007), s. 321–337.

Paavonen, Tapani ja Kangas, Olli; Työttömyysvakuutus. Teoksessa Mylly Juhani (toim.): Suomen Eduskunta 100 vuotta, 8. Eduskunta hyvinvoinnin rakentajana. Suomen Eduskunta. 226–250.

Parsons, D., Tranaes, T. ja Lilleør, H., 2015. Voluntary public unemployment insurance. IZA discussion papers 8783.

Pekkarinen, Sanna, 2015; Pakollinen työttömyysvakuutus vai kassajärjestelmä? Talous ja yhteiskunta 4/2015. <http://www.labour.fi/ty/tylehti/talous-yhteiskunta-42015/pakollinen-tyottomyysvakuutus-vai-kassajarjestelma/>. 22–27.

Pentikäinen, Teivo ja Rantala, Jukka, 1995; Vakuutusoppi. Suomen vakuutusalan koulutus ja kustannus Oy. Jyväskylä.

PeVL 18/1998 vp; Perustuslakivaliokunnan lausunto sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnalle hallituksen esityksestä Hallituksen esitys työttömyysetuuksien rahoitusta koskevan lainsäädännön uudistamisesta (HE 64/1998 vp).

Piirainen, Timo; Työttömyysturva, työmarkkinat ja työttömät. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisuja 8:1989. Helsinki.

Ruuskanen, Olli-Pekka; Eläke kaupan päälle vai kaupasta? Esitelmä Työeläkepäivillä 14.11.2012. <http://videonet.fi/web/etk/tep2012/1-3/ruuskanen.pdf>. luettu 25.3.2018.

Simon, Herbert: A Behavioral Model of Rational Choice. *The Quarterly Journal of Economics*, 1955, 69. vsk, nro 1, s. 99–118.

STM (sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö) [www-sivusto](http://www.sivusto.stm.fi).
<https://stm.fi/toimeentulo> (Luettu 26.11.2018).

Suorsa Birgitta, 2017; Ruotsissa teollisuusliittojen jäsenmäärien lasku on kääntynyt nousuun. Kansan Uutiset. 23.7.2018. <https://www.kansanuutiset.fi/artikkeli/3935004-ruotsissa-teollisuusliittojen-jasenmaerien-lasku-on-kaantynyt-nousuun>. (Luettu 3.12.2018).

Talouselämä; Työttömyyden kasvu ajaa kassoja yhteen. 8.1.2015.

<https://www.talouselama.fi/uutiset/tyottomyyden-kasu-ajaa-kassoja-yhteen/b5e5e165-c382-348f-b126-aa855818f0fb>. Luettu 7.12.2018.

Tilasto Suomen työttömyysturvasta 2018. Kela.

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/306012/Tilasto_Suomen_tyottomyysturvasta_2018.pdf?sequence=11&isAllowed=y. Luettu 19.11.2019.

Tulonjakotilasto. Tilastokeskus;

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_tul_tjt/?tablelist=true. Luettu 29.7.2018.

Tuomaala, Matti, 1.2.2018. Aktiivimallin puolustajien pitäisi päivittää taloustieteen näkemystään. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan verkkolehti.

<http://alusta.uta.fi/artikkelit/2018/02/01/aktiivimallin-puolustajien-pitaeisi-paeivittaeae-taloustieteen-tietaemystaeaeen.html>. Luettu 10.9.2018.

Työ- ja elinkeinoministeriön ohje TE- toimiston tehtävistä työttömyysturvajärjestelmän toimeenpanossa. TEM ohje 21.12.2017;

https://www.finlex.fi/data/normit/42905/2390_fi_ministerion_ohje_TE-toimiston_tehtavista_tyottomyysturvajarjestelman_toimeenpanossa.pdf. luettu 26.3.2018.

Työllisyyden lisääminen ja työttömyyden keston lyhentäminen; Työryhmän muistio. VM julkaisu 4.10.2016.

Työllisyysrahaston talousjulkaisut vuosilta 2017 ja 2018.

<https://www.tyollisyysrahasto.fi/sijoittajille/talousjulkaisut/>. Luettu 19.11.2019

Työntekijän eläkelaki (396/2006); <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060395>. Luettu 11.4.2019.

Työolobarometri 2017. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 3/2018. Työ- ja elinekeinoministeriö. Helsinki 2018.

Työntekijän eläkelaki (395/2006); <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060395>.

Työnvälitystilasto 2019, TEM;

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161400/2%20Tilastotiedote%202019.pdf>. Luettu 19.11.2019.

Työttömyyskassalaki (603/1984);

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1984/19840603#L2P4>. Luettu 10.1.2019.

Työttömyyskassat 2016, 2017 ja 2018 - julkaisut. Finanssivalvonnan verkkosivut.

<https://www.finanssivalvonta.fi/tilastot/vakuutus/tyottomyysvakuutus/>. Luettu 19.11.2019.

Työttömyyskassojen yhteisjärjestön www-sivut.

www.tyj.fi/fin/ansiopaivaraaha/paivarahan_edellytykset/jasenyys- ja_tyossaoloehto/.

Luettu 19.5.2018.

Työttömyysturvalaki (602/1984); <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1984/19840602>.

Työttömyysturvalaki (1290/2002);

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20021290>.

Työttömyysturvatoimikunnan mietintö, 1982; Komiteamietintö 1982:34.

Työttömyysturvatoimikunta 1992:n mietintö; 1992; Komiteamietintö 1993:16.

Työttömyysvakuutuksen periaatekomitean mietintö; 1958, Komiteamietintö 1958:45.

Työttömyysvakuutuskomitean julkaisuja 3: Mietintö ja ehdotukset; 1911

Komiteamietintö 1910:11.

Työttömyysvakuutusrahaston verkkosivut.

[www.tvr.fi/globalassets/docs/sijoittajat/julkaisut-](http://www.tvr.fi/globalassets/docs/sijoittajat/julkaisut-2016/tvr_toimintakertomus_ja_tilinpaaotos_2016.pdf)

[2016/tvr_toimintakertomus_ja_tilinpaaotos_2016.pdf](http://www.tvr.fi/globalassets/docs/sijoittajat/julkaisut-2016/tvr_toimintakertomus_ja_tilinpaaotos_2016.pdf). Luettu 2.7.2018.

Työvoimatutkimus 2019, Tilastokeskus;

http://tilastokeskus.fi/til/tyti/2018/12/tyti_2018_12_2019-01-24_tau_004_fi.html.

Luettu 19.11.2019.

Uusitalo, Roope ja Verho, Jouko, 2007; The effect of unemployment benefits on re-employment rates: evidence from the Finnish UI-benefit reform; Working paper 229. Palkansaajien tutkimuslaitos.

Uusitalo, Roope; Kohti reilumpaa työttömyysvakuutusta. Akateeminen talousblogi. 7.10.2011. <http://blog.hse-econ.fi/?p=4203>. Luettu 3.2.2016.

Uusitalo, Roope; Perustetaan peruskassa. Pakollinen työttömyysvakuutus parantaisi työttömyysturvaa. Suomen Kuvalehti 20/2018.

<https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/mielipide-kotimaa/suomen-tyottomyysturva-on-epareilu-ratkaisu-perustetaan-uusi-tyottomyyskassa/>. Luettu 17.5.2018.

Uusi Suomi 22.11.2016: Uusi ”start-up-sukupolvi” hämmentää konkareita: ”Nyt ryhdytään ensin yrittäjiksi ja pohditaan sitten, mitä tehtäisiin.

<https://www.uusisuomi.fi/raha/208799-uusi-start-sukupolvi-hammentaa-konkareita-nyt-ryhdytaan-ensin-yrittajaksi-ja-pohditaan>. Luettu 22.4.2019.

Vehkoo, Johanna 2017; Valheenpaljastaja: Mitä valeuutiset ovat ja mitä ne eivät ole.

Yle; <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2017/01/26/valheenpaljastaja-mita-valeuutiset-ovat-ja-mita-ne-eivat-ole>. Julkaistu 26.1.2017. Luettu 9.12.2018.

Von Neumann, John ja Morgenstern, Oskar, 1944; Theory of games and Economic behavior. Princeton University Press.

Vuorotteluvapaalaki (1305/2002); <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20021305>.

Luettu 11.4.2019.

Weber, Max 1980; Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki. Werner Söderström Osakeyhtiö.

Whitaker, J. K. 1975; John Stuart Mill's Methodology. Journal of Political Economy. 01 October 1975, Vol. 85 (5), s. 1033-1049.

YEL-vakuutus. ETK; <https://www.etk.fi/tutkimus-tilastot-ennusteet/tilastot/tyoelakevakuutetut/yel-vakuutetut-tyotulot/>. Luettu 29.7.2018.

Yhdistelmävakuutus. Muistio. STM hanke nro STM012:00/2018.

Ylikännö, Minna 2017; Työttömyysvakuutus. Teoksessa Havakka, Pauliina, Niemelä, Mikko ja Uusitalo, Hannu; 2017; Sosiaalivakuutus. FINVA Finanssikoulutus Oy. Sivut 154–176.

Ylikännö, Minna 2013; Työmarkkinatuki riittää, riittää, riittää- ei riittänytkään. Teoksessa Airio, Ilpo; Toimeentuloturvan verkkoa kokemassa Kansalaisten käsitykset ja odotukset. Helsinki. Teemakirja 9. Kelan tutkimusosasto. Sivut 50–75.

Liitteet

LIITE 1. KYSYMYSLOMAKE

Työttömyysvakuutus, KYSYMYSLOMAKE (Taloustutkimus)

VAKIOMUOTOISIA TAUSTAKYSYMYKSIÄ;

Sukupuoli

Ikä

Koulutus

Ammatti

Työssäkäynti

Talouden rakenne

Talouden henkilömäärä

Kotona asuvien lasten määrä (0-17 v.)

Talouden vuositulot

Talouden kehitysuunta tulevan 6 kuukauden aikana

Kuntaluokitus

Minkä puolueen edustajaa äänestäisi, jos Eduskuntavaalit olisi nyt

TYÖTTÖMYYSKASSAAN KUULUMISTA JA TYÖTTÖMYYSTURVAA KOSKEVAT KYSYMYKSET;

Taustakysymyksiä

Henkilökohtaiset tulot ennen veroja

Työmarkkina-asema

1. Kuulutteko tai oletteko joskus kuulunut työttömyyskassaan? Vastatkaa siitä riippumatta, kuulutteko kassaan ammattiliiton kautta tai suoraan pelkkään työttömyyskassaan.

- a. En ole koskaan kuulunut työttömyyskassaan
- b. Olen kuulunut aikaisemmin, mutta en kuulu tällä hetkellä
- c. Kyllä, kuulun työttömyyskassaan tälläkin hetkellä

KYSYMYS 2 KYSYTÄÄN VAIN NIILTÄ, JOTKA VASTASIVAT 1.

KYSYMYKSEEN A tai B

2. Mitkä ovat pääasialliset syyt siihen, että ette kuulu työttömyyskassaan?

(AVOIN)

KYSYTÄÄN KAIKILTA

3. Mitä mieltä olette seuraavista työttömyyskassoja koskevista väittämistä?

Vastatkaa riippumatta siitä, kuulutteko itse työttömyyskassaan. Vastatkaa jokaiseen kohtaan asteikolla:

Täysin samaa mieltä

Osittain samaa mieltä

Osittain eri mieltä

Täysin eri mieltä

EOS

(ROTATOI VAIHTOEHDOT)

1. Koen hyötyväni kassan jäsenyydestä taloudellisesti
2. Kassan jäsenyys antaa minulle turvallisuuden tunteen
3. Haluan tukea työttömyyskassojen toimintaa periaatteellisista syistä
4. Periaatteellisista syistä en halua olla rahoittamassa työttömyyskassojen toimintaa
5. En usko saavani vastinetta kassan jäsenmaksulle
6. En usko joutuvani työttömäksi

Oletteko työskennellyt yli 26 viikkoa viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana palkallinen loma ja sairausloma mukaan luettuna?

Vähintään 26 viikkoa

En yhtään viikkoa

Jokin muu määrä, mikä? _____

4. Oletteko ollut työttömänä viimeisten viiden vuoden aikana?

Kyllä, kerran

Kyllä, useamman kerran

En

5. Miten todennäköisenä pidätte sitä, että joudutte työttömäksi seuraavien viiden vuoden aikana?

Erittäin suuri todennäköisyys

Melko suuri todennäköisyys

Vähäinen todennäköisyys

Olemattoman pieni todennäköisyys

6. Jos jäisitte nyt työttömäksi tai olette työtön, mihin etuuteen teillä on oikeus?

Ansiosidonnaiseen päivärahaan

Peruspäivärahaan

Työmarkkinatukeen

Toimeentulotukeen

Ei mihinkään etuuteen

En tiedä

7. Minkä tasoisen työttömyysetuuden arvioisitte saavanne, jos jäisitte työttömäksi tai olette työtön? Kuinka monta prosenttia korvaus on tai olisi työttömyyttä edeltäneestä palkastanne?

HAASTATTELJA: MERKITSE TÄHÄN PROSENTTEINA 0–99

Lopuksi vielä pari taustakysymystä**9. Mitkä ovat henkilökohtaiset tulonne kuukaudessa ennen veroja?**

Alle 1000 euroa

1000–2000 euroa

2000–2500 euroa

2500–3000 euroa

3000–3500 euroa

3500–4000 euroa

4000–5000 euroa

Yli 5000 euroa

Ei osaa sanoa

Ei halua vastata

10. Mikä on nykyinen työmarkkina-asemanne:

1 Kokopäiväinen palkkatyö, vakituinen työsuhde

2 Kokopäiväinen palkkatyö, määräaikainen työsuhde

3 Osa-aikainen palkkatyö, vakituinen työsuhde

4 Osa-aikainen palkkatyö, määräaikainen työsuhde

5 Tarvittaessa töihin -sopimus

6 Toiminta maatalouden harjoittajana

7 Toiminta työnantajayrittäjänä

8 Toiminta itsensä työllistäjänä (yksinyrittäjä, toiminimellä toimiva ilman palkattua työvoimaa, freelancer tai apurahansaaja)

9 Ansiosidonnainen työttömyyspäiväraha

10 Työttömyysturvan peruspäiväraha, työmarkkinatuki, toimeentulotuki

11 Opintotuki tai perhe-etuus

12 Eläke

13 Muu sosiaaliturvaetus (sairauspäiväraha tms.)

14 Jokin muu (vanhempien ja/tai muiden sukulaisten antama tuki, perintö tms.)

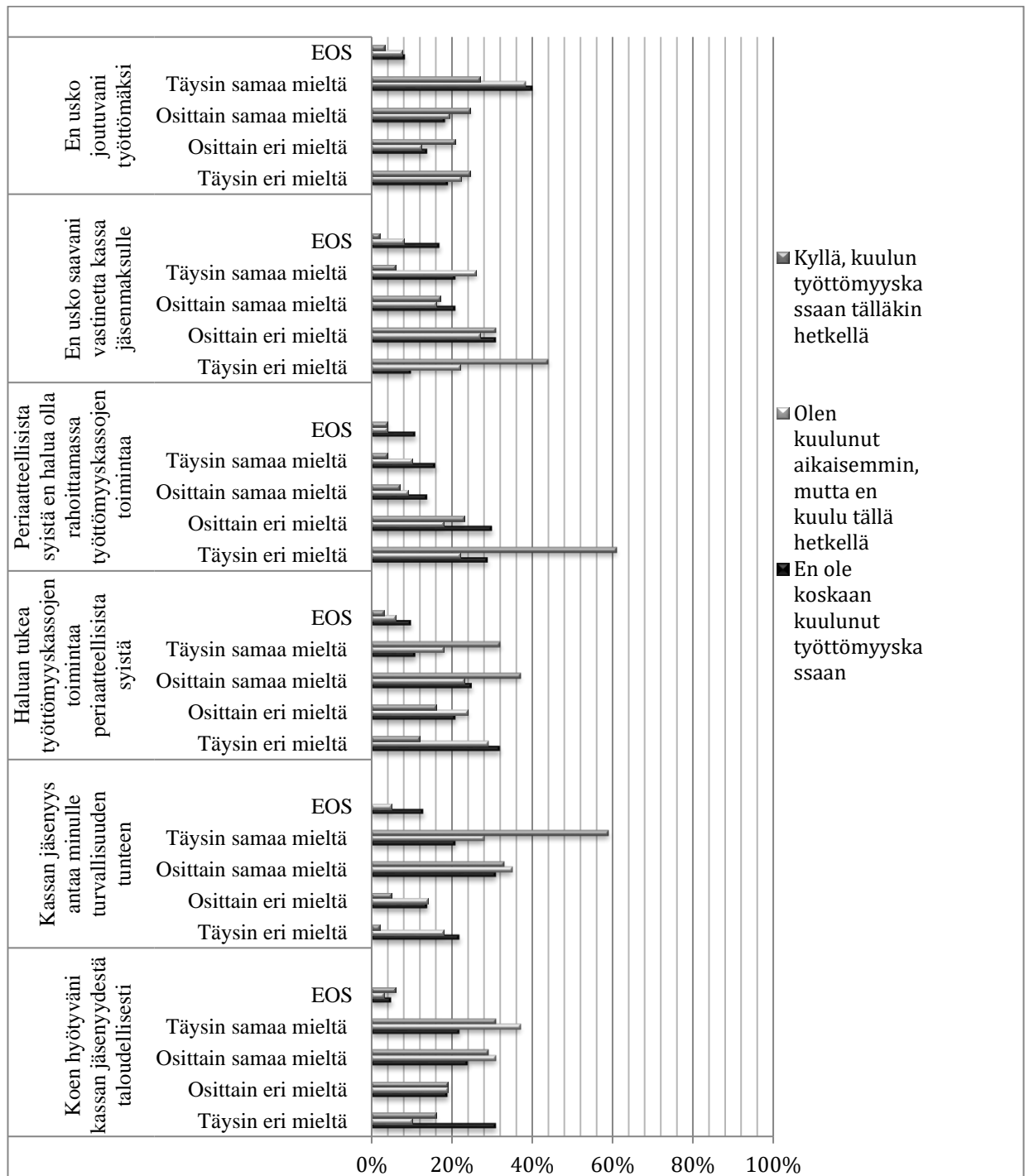
Ei osaa sanoa

LIITE 2. KYSELYYN VASTANNEIDEN TYÖMARKKINA-ASEMA, %

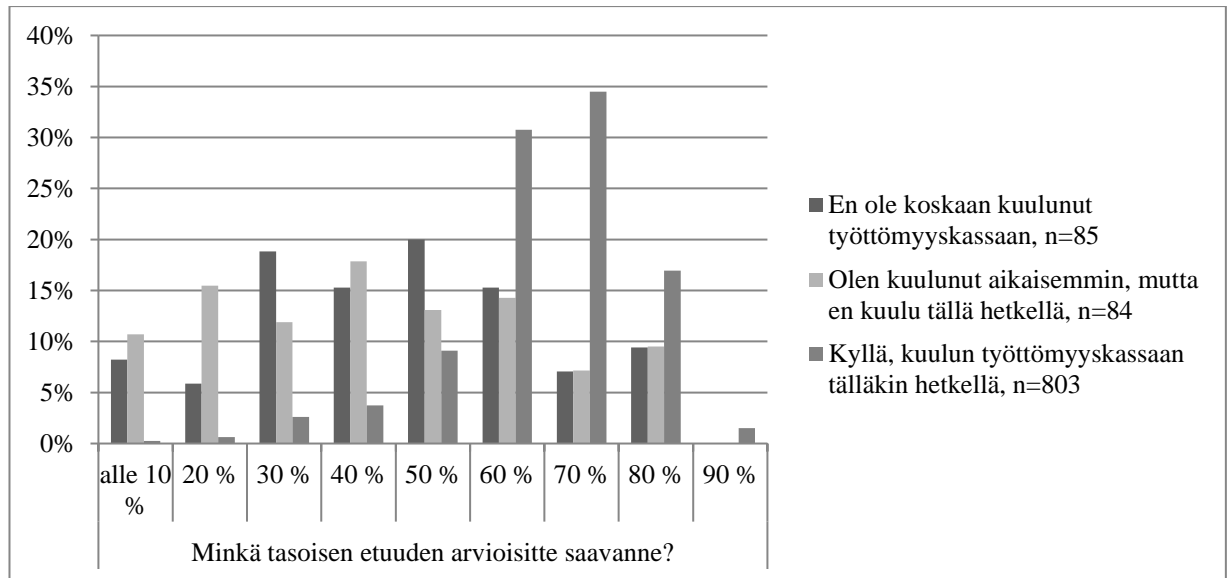
Nykyinen työmarkkina-asema (n=1537)	Osuus vastanneista	En ole koskaan kuulunut työttömyys kassaan	Olen kuulunut aikaisemmin, mutta en kuulu tällä hetkellä	Kyllä, kuulun työttömyys kassaan tälläkin hetkellä	Yhteensä
Kokopäiväinen palkkatyö, vakituinen työsuhde	55,6	9,4	4,6	86,1	100
Kokopäiväinen palkkatyö, määräaikainen työsuhde	6,8	23,8	8,6	67,6	100
Osa-aikainen palkkatyö, vakituinen työsuhde	6,0	21,7	7,6	70,7	100
Osa-aikainen palkkatyö, määräaikainen työsuhde	2,7	23,8	4,8	71,4	100
Tarvittaessa töihin -sopimus	0,9	42,9	14,3	42,9	100
Toiminta maatalouden harjoittajana	1,8	75,0	21,4	3,6	100
Toiminta työnantajayrittäjänä	3,8	43,1	46,6	10,3	100
Toiminta itsensä työllistäjänä (yksinyrittäjä, toiminimellä toimiva ilman palkattua työvoimaa, freelancer tai apurahansa	6,3	36,1	42,3	21,6	100
Ansiosidonnainen työttömyyspäiväraha	5,5	1,2	2,4	96,5	100
Työttömyysturvan peruspäiväraha, työmarkkinatuki, toimeentulotuki	5,3	32,9	22,0	45,1	100
Opintotuki tai perhe-etuus	1,2	27,8	11,1	61,1	100
Eläke	0,7	27,3	45,5	27,3	100
Muu sosiaaliturvaetus (sairauspäiväraha tms.)	2,0	25,8	12,9	61,3	100
Jokin muu (vanhempien ja/tai muiden sukulaisten antama tuki, perintö tms.)	0,7	40,0	30,0	30,0	100
Ei osaa sanoa	0,7	20,0	30,0	50,0	100

LIITE 3. KYSELYYN VASTANNEIDEN MIELIPITEITÄ TYÖTTÖMYYSKASSOJA JA NIIDEN TOIMINTAA KOSKEVIIN VÄITTÄMIIN

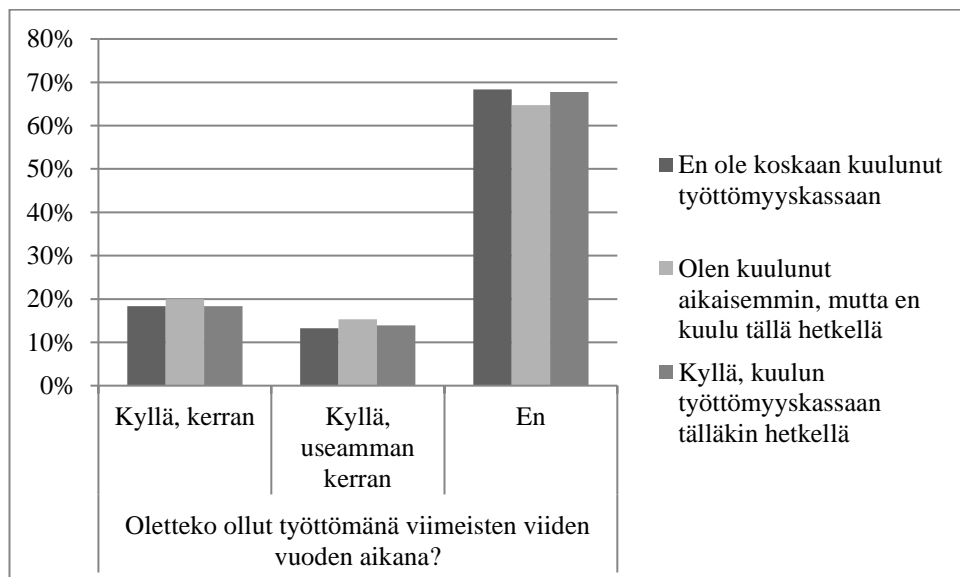
Alla kuvioissa 1-5 sekä taulukossa 1 on kuvattu kyselyyn vastanneiden mielipiteitä eräisiin työttömyyskassan jäsenyyttä ja sen hyötyjä koskeviin kysymyksiin jaoteltuna työttömyyskassaan kuulumattomiin, aiemmin kuuluneisiin ja työttömyyskassaan kuuluviin.

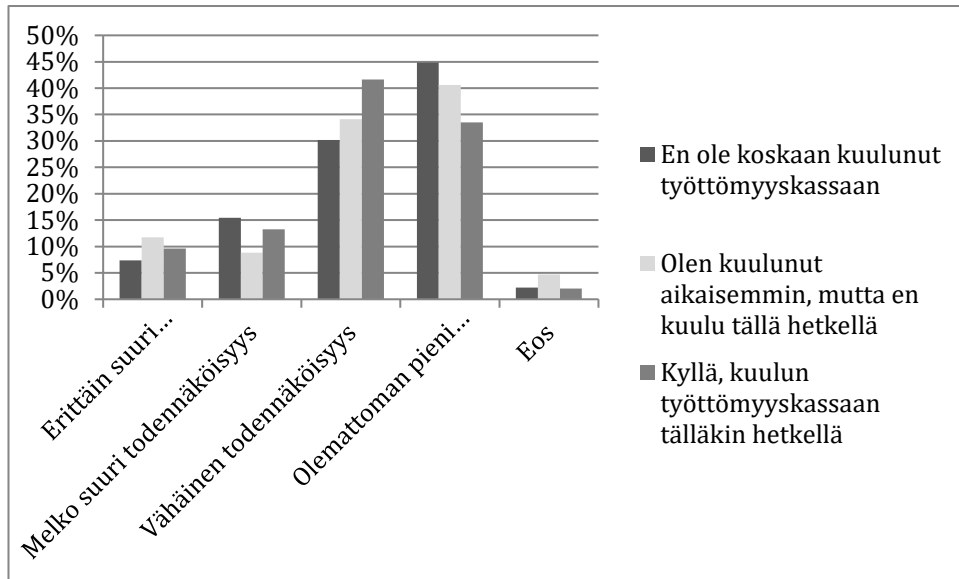
Kuvio 1. Vastauksia työttömyyskassaan kuulumisen syistä ja hyödyistä

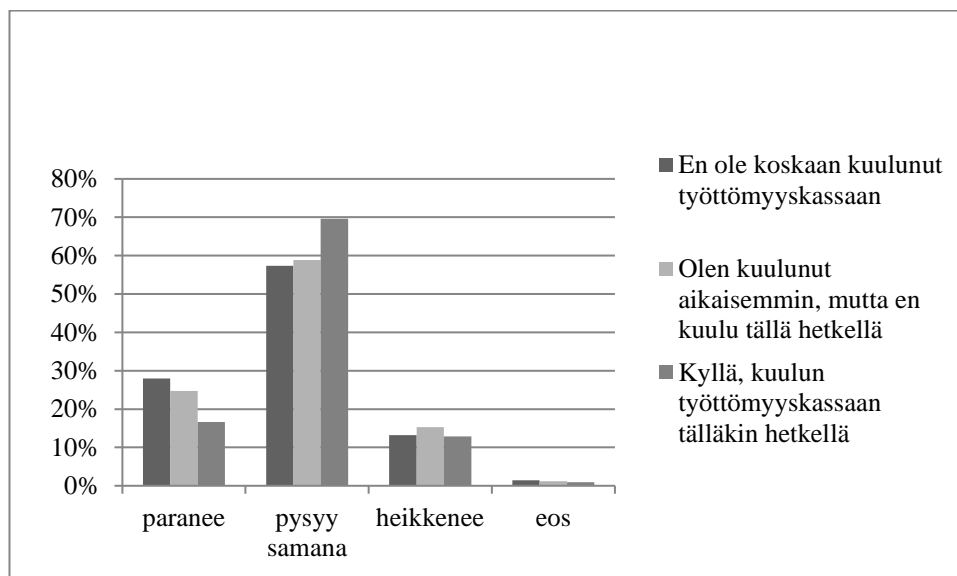
Kuvio 2. Vastaukset kysymyksiin: Minkä tasoisin työttömyysetuuden arvioisitte saavanne, jos jäisitte työttömäksi tai olette työtön?

Kuvio 3. Vastaukset kysymykseen oletteko ollut työttömänä viimeisten viiden vuoden aikana?

Kuvio 4. Vastaukset kysymykseen kuinka todennäköisenä pitää sitä, että joutuisi työttömäksi seuraavan viiden vuoden aikana.

Kuvio 5. Vastaukset kysymykseen miten arvioi oman taloutensa taloudellisen tilanteen kehittyvän seuraavan kuuden kuukauden aikana?

Työttömyyskassaan kuulumattomien syyt työttömyyskassaan kuulumattomuudelle on esitetty alla taulukossa 1.

Taulukko 1. Mitkä ovat pääasialliset syyt siihen, että ette kuulu työttömyyskassaan?, % (n)

n=442	En ole koskaan kuulunut työttömyyskassaan	Olen kuulunut aikaisemmin, mutta en kuulu tällä hetkellä
Opiskelija/koululainen	3 (7)	2 (3)
Yrittäjä (freelancer)	21 (56)	38 (64)
Eläkkeellä/työkyvyttömyys-/sairaseläkkeellä	0 (1)	4 (6)
Ei työelämässä/ansiotöissä	3 (9)	9 (16)
Ei tarvetta/ei syytä/ei ole saanut aikaiseksi	23 (63)	9 (16)
Vakityö/aina ollut töitä/ei ole ollut työtön	10 (27)	12 (21)
Ei vakituista työtä	4 (10)	4 (7)
Armeijassa/siviilipalvelussa	0 (1)	0 (0)
Miettii liittymistä/ei ole vielä ehtinyt	7 (18)	2 (4)
Maatalousyrittäjä/maanviljelijä	4 (11)	1 (2)
Ei hyötyä	1 (3)	5 (8)
Tietämättömyys/ei tiedä asiasta	1 (4)	0 (0)
Ei tarpeeksi tuloa/kallista/maksut rästissä	0 (1)	3 (5)
Ei kuulu liittoon	1 (3)	0 (0)
Muu	6 (15)	8 (14)
Ei osaa sanoa	16 (43)	2 (4)
Yhteensä	100 (272)	100 (170)

LIITE 4. "IRRATIONAALISTEN" JA "TURVATTUJEN" OMINAISUUDET.

Taulukko 1. "Irrationaalisten" ominaisuudet verrattuna muihin työttömyyskassaan

kuulumattomiin, % (n)

		Vertailuryhmä	"irrationaaliset"	Yhteensä	χ^2 testisuureen merkitsevyys
Sukupuoli	Mies	89,7 (139)	10,3 (16)	100 (155)	
	Nainen	83,8 (98)	16,2 (19)	100 (117)	
	Yhteensä	87,1 (237)	12,9 (35)	100 (272)	
Ikä ryhmiteltynä	17-24 vuotta	79,3 (46)	20,7 (12)	100 (58)	
	25-34 vuotta	79,2 (61)	20,8 (16)	100 (77)	
	35-50 vuotta	98,6 (69)	1,4 (1)	100 (70)	
	50-65 vuotta	91,0 (61)	9,0 (6)	100 (67)	
	Yhteensä	87,1 (237)	12,9 (35)	100 (272)	**
Työhistoria	Ei yhtään viikkoa	63,2 (24)	36,8 (14)	100(38)	
	1-25 viikkoa	77,3 (17)	22,7 (5)	100 (22)	
	yli 26 viikkoa	92,3 (193)	7,7 (16)	100 (209)	
	Yhteensä	87,0 (234)	13,0 (35)	100 (269)	***
Lasten määrä	Ei yhtään lasta	84,2 (149)	15,8 (28)	100 (177)	
	1 lapsi	87,5 (35)	12,5 (5)	100 (40)	
	Useampi lapsi	96,4 (53)	3,6 (2)	100 (55)	
	Yhteensä	87,1 (237)	12,9 (35)	100 (272)	-
Henkilökohtaiset tulot/kk	alle 1000 euroa/kk	67,6 (36)	32,1 (17)	100 (53)	
	1000-2000 euroa/kk	82,9 (58)	17,1 (12)	100 (70)	
	2000-3000 euroa/kk	93,8 (75)	6,3 (5)	100 (80)	
	yli 3000 euroa/kk	100 (55)	0 (0)	100 (55)	
	Yhteensä	86,8 (224)	13,2 (34)	100 (258)	***
Sosioekonominen asema	Maanviljelijä/yrittäjä	98,8 (81)	1,2 (1)	100 (82)	
	Työntekijä/toimihenkilö	87,3 (103)	12,7 (15)	100 (91)	
	Ylempi toimihenkilö/asiiantuntija/johtava asema	95,7 (22)	4,2 (1)	100 (50)	
	Työtön, kotiäiti, -isä	65,4 (34)	34,6 (18)	100 (37)	
	Yhteensä	87,1 (237)	12,9 (35)	100 (272)	***
Työssäkäynti	Ei ole ansiotyössä	70,0 (42)	30,0 (18)	100 (60)	
	Osapäivätyössä	83,8 (31)	16,2 (6)	100 (37)	
	Kokopäivätyössä	93,7 (164)	6,3 (11)	100 (175)	
	Yhteensä	87,1 (237)	12,9 (35)	100 (272)	***

*=p<0,05, **=p<0,01, ***=p<0,001

Taulukko 2. ”Turvattujen” ominaisuudet verrattuna muihin työttömyyskassaan kuulumattomiin, % (n)

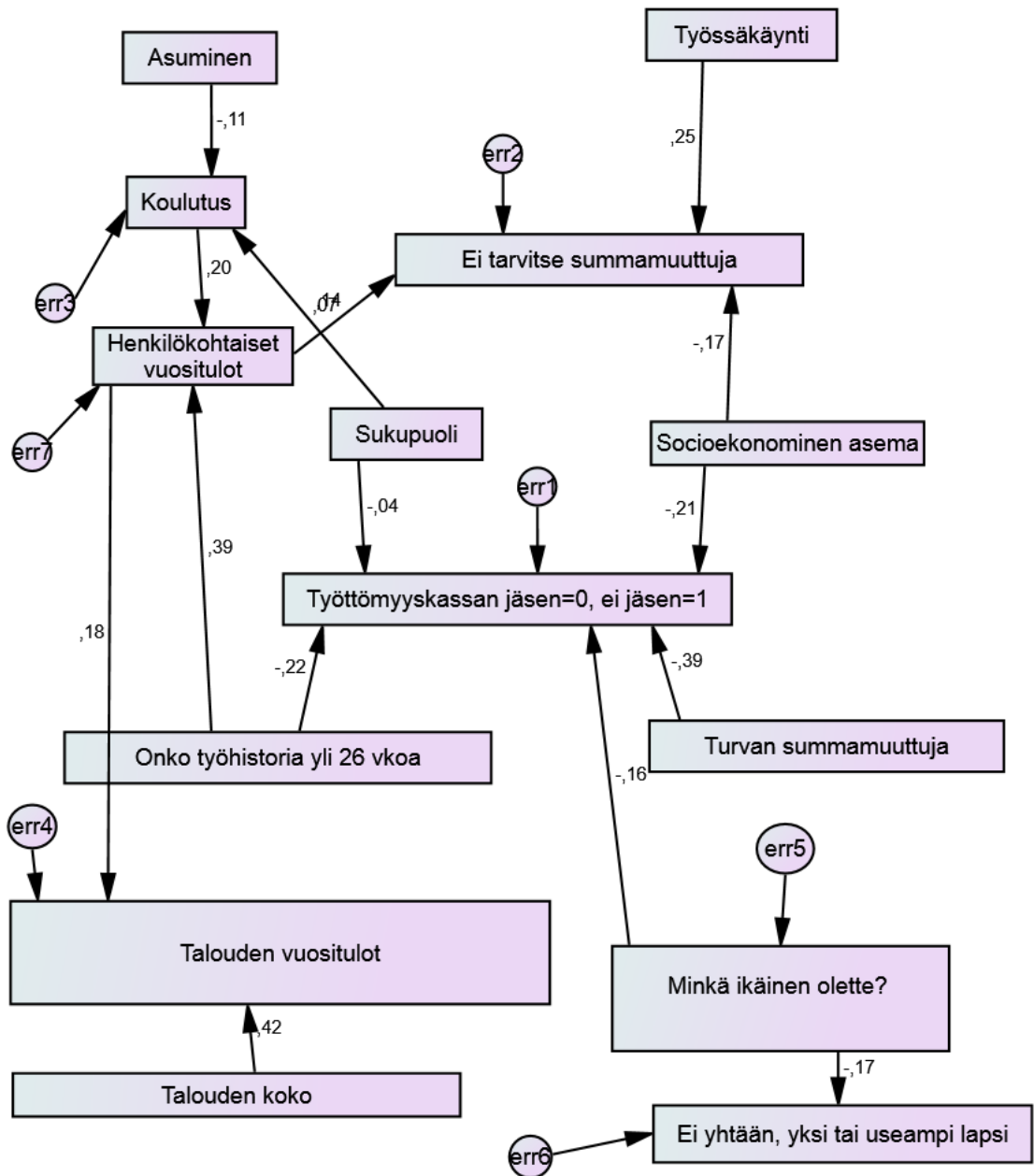
		Vertailuryhmä	"turvatut"	Yhteensä	χ^2 testisuure n merkitse- vyys
Sukupuoli	Mies	91,0 (141)	9,0 (14)	100 (155)	
	Nainen	94,9 (111)	5,1 (6)	100 (117)	
	Yhteensä	92,6 (252)	7,4 (20)	100 (272)	-
Ikä ryhmiteltynä	17-24 vuotta	87,9 (51)	12,1 (7)	100 (58)	
	25-34 vuotta	93,5 (72)	6,5 (5)	100 (77)	
	35-50 vuotta	92,9 (65)	7,1 (5)	100 (70)	
	50-65 vuotta	95,5 (64)	4,5 (3)	100 (67)	
	Yhteensä	92,6 (252)	7,4 (20)	100 (272)	-
Työhistoria	Ei yhtään viikkoa	84,2 (32)	15,8 (6)	100 (38)	
	1-25 viikkoa	86,4 (19)	13,6 (3)	100 (22)	
	yli 26 viikkoa	95,2 (199)	4,8 (10)	100 (209)	
	Yhteensä	92,6 (250)	7,1 (19)	100 (269)	*
Lasten määrä	Ei yhtään lasta	90,4 (160)	9,6 (17)	100 (177)	
	1 lapsi	92,5 (37)	7,5 (3)	100 (40)	
	Useampi lapsi	100 (55)	0 (0)	100 (55)	
	Yhteensä	92,6 (252)	7,4 (20)	100 (272)	-
Henkilökohtai set tulot/kk	alle 1000 euroa/kk	83,0 (44)	17,0 (9)	100 (53)	
	1000-2000 euroa/kk	92,9 (65)	7,1 (5)	100 (70)	
	2000-3000 euroa/kk	93,8 (75)	6,3 (5)	100 (80)	
	yli 3000 euroa/kk	98,2 (54)	1,8 (1)	100 (55)	
	Yhteensä	92,2 (238)	7,8 (20)	100 (258)	-
Sosioekonominen asema	Maanviljelijä/yrittäjä	100,0 (82)	0 (0)	100 (82)	
	Työntekijä	91,2 (83)	8,8 (8)	100 (91)	
	Toimihenkilö/ johtava asema	94,0 (47)	6,0 (3)	100 (50)	
	Työtön	78,4 (29)	21,6 (8)	100 (37)	
	Muu	91,7 (11)	8,3 (1)	100 (12)	
	Yhteensä	92,6 (252)	7,4 (20)	100 (272)	*
Työssäkäynti	Ei ole ansiotyössä	83,3 (50)	16,7 (10)	100 (60)	
	Osapäivätyössä	91,9 (34)	8,1 (3)	100 (37)	
	Kokopäivätyössä	96,0 (168)	4,0 (7)	100 (175)	
	Yhteensä	92,6 (252)	7,4 (20)	100 (272)	**

*=p<0,05, **=p<0,01, ***=p<0,001

LIITE 5. MONENTASOINEN KUVAUS YKSILÖN OMINAISUUKSIEN VAIKUTUKSESTA TYÖTTÖMYYSKASSAAN KUULUMATTOMUUELLE

Rationaalinen käyttäytyminen on moniulotteinen ilmiö, jossa on monentasoisia ja ristikkäisiä vaikutussuhteita, eikä ilmiö siksi ole selitettävissä eikä havainnollistettavissa yksiulotteisilla regressioanalyseilla, vaikka malleihin tuotaisiin useitakin interaktiotermejä tai ristiintaulukoimalla. Työttömyyskassaan kuulumisen rationaalisuuteen vaikuttaa yhtäältä yksilön ominaisuudet ja toisaalta hänen preferenssinsä. Näiden eri tekijöiden yhteyksien kuvaaminen onnistuu parhaiten rakenneyhtälömallilla, jolla saadaan esiin monentasoiset ja usein ristikkäiset vaikutussuhteet (kuvio 1). Siksi rationaaliseen käyttäytymiseen ja muuttujien välisiä yhteyksiä sekä taustatekijöiden yhteyksiä työttömyyskassaan kuulumiselle kuvataan ja havainnollistetaan mallintamalla muuttujia rakenneyhtälömallin (Structural Equation Models, SEM) avulla. Malli ei pyri niinkään selittämään tilastollisia yhteyksiä muuttujien välillä, vaan ennemminkin kuvaamaan havaittujen tilastollisesti merkitsevien yhteyksien keskinäisiä suhteita. Mallinnus toteutettiin AMOS-ohjelmalla. Mallin ”hyvyys” tai ”sopivuus” testattiin Steigerin ja Lindin (1980) kehittämällä RMSEA (root mean square error) indeksin arvolla. Kyseinen indeksi mittaa sitä, miten hyvin malli sopii aineistoon. Hyväksyttävälle RMSEA-arvolle ei ole tarkkaa rajaa, mutta kirjallisuuden mukaan yli 0,10 olevat arvot viittaavat mallin ja aineiston huonoon yhteensopivuuteen, 0,08-0,10 indikoi tyydyttävää sopivuutta, arvot 0,05-0,08 kohtalaista sopivuutta ja arvot alle 0,05 hyvää sopivuutta. (Byrne 2010, 84.) Nämä mallitukset tehdään jatkuvilla muuttujilla. Rakenneyhtälömallissa sosioekonominen asema koodattiin regressioanalyysien tulosten perusteella uudestaan siten, että sosioekonominen asema-muuttujan uudet koodit ovat: (1= maanviljelijä, yrittäjä, 2=työntekijä, 3= toimihenkilöt, 4= muut) , koska maanviljelijöiden ja yrittäjien yhteys työttömyyskassaan kuulumattomiin oli tilastollisesti merkitsevä.

Kuviossa 1 on esitetty rakenneyhtälömallin tulos vain tilastollisesti merkitsevien yhteyksien osalta. Koska mallin toimivuutta mittaava RMSEA-kerroin on 0,173 malli ei toimi tilastollisesti kovinkaan hyvin.

Kuvio 1. Työttömyyskassaan kuulumattomuus rakenneyhtälömallilla

Mallin tulosten mukaan asuminen kaupungissa on yhteydessä korkeampaan koulutukseen (regressiokerroin= $-0,11$), korkeampi koulutus on yhteydessä korkeampiin henkilökohtaisiin tuloihin (regressiokerroin= $0,20$), jolla taas on vaikutusta kokemukseen työttömyyden uhasta (regressiokerroin= $0,07$). Sukupuolella on positiivinen yhteys koulutukseen (regressiokerroin $0,14$), eli naiset ovat todennäköisemmin korkeammin

koulutettuja kuin miehet ja miehet ovat harvemmin työttömyyskassan jäseniä (regressiokerroin - 0,04). Työttömyyskassaan kuulumattomuutta indikoi sukupuolen lisäksi lyhyempi työhistoria (regressiokerroin - 0,22), sosioekonominen asema (regressiokerroin - 0,21, vähäisempi taloudellisen turvan tarve (regressiokerroin - 0,39 sekä alhaisempi ikä (regressiokerroin - 0,16).